

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

FELSEFE

2

DERS KİTABI

YAZAR
Semiha DOĞU

ANKARA - 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Dil Uzmanı

Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım

Fatih SAĞLAM

Grafik Tasarım Uzmanı

Nuran AKGÜN

Copyright © MEB

Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

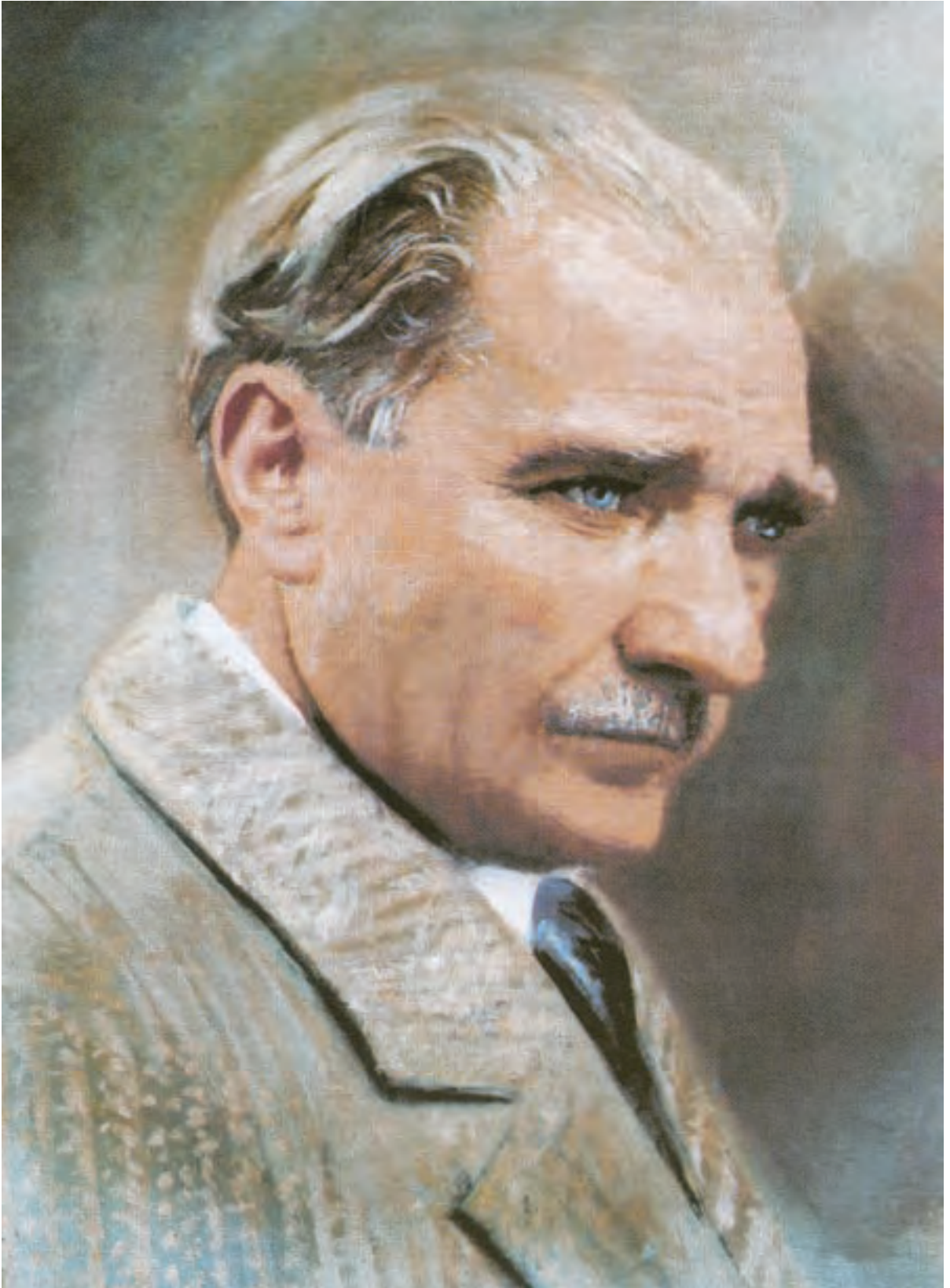
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

I. ÜNİTE: FELSEFENİN TEMEL KONULARI VE PROBLEMLERİ

1. BÖLÜM: VARLIK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

1.1. Varlık Felsefesinin Konusu	12
1.1.1 Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi	13
1.1.2 Varlığın Mahiyeti Problemi	14
1.1.3 Evrende Amaçlılık Problemi	19
1.2. Varlık Türleri	21
1.3. Herhangi Bir Metnin Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi	22

2. BÖLÜM: BİLGİ FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

2.1. Bilgi Felsefesinin Konusu	27
2.1.1 Doğru Bilginin Mümkün Olup Olmadığı Problemi.....	27
2.1.2 Bilginin Kaynağı	29
2.1.3 Bilginin Sınırları ve Doğru Bilginin Ölçütleri	32
2.2. Doğruluk ve Gerçeklik Kavramları Arasındaki İlişki	35
2.3. Bilginin Değeri ve Güvenilirliği	38

3. BÖLÜM: BİLİM FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

3.1. Bilim Felsefesinin Konusu	44
3.1.1 Bilimin Tanımı.....	44
3.1.2 Bilimsel Yöntem	45
3.1.3 Bilimin Değeri.....	47
3.2. Bilim-Felsefe İlişkisi	48
3.3. Bilimle Yaşam Arasındaki İlişki.....	49

4. BÖLÜM: AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

4.1. Ahlak Felsefesinin Konusu	53
4.1.1 İyi ve Kötünün Ölçütü.....	53
4.1.2 Özgürlük ve Sorumluluk Arasındaki İlişki.....	55
4.1.3 Evrensel Bir Ahlak Yasasının Olup Olmadığı Problemi	57
4.2. Mutluluk ve İyilik İlişkisi.....	60
4.3. Özgürlük, Sorumluluk ve Kural (Norm) İlişkisi.....	62

5. BÖLÜM: DİN FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

5.1. Din Felsefesinin Konusu.....	68
5.1.1 Tanrı'nın Varlığı İle İlgili Görüşler	59
5.1.2 Evrenin Sonluluk ya da Sonsuzluk Problemi	71
5.1.3 Ölümden Sonra Yaşam Problemi	72

5.2. Teoloji ve Din Felsefesi	74
5.3. “Ben Kimim?”	75

6. BÖLÜM: SİYASET FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

6.1. Siyaset Felsefesinin Konusu.....	79
6.1.1 Hak, Adalet ve Özgürlük.....	79
6.1.2 İktidarın Kaynağı.....	81
6.1.3 İdeal Devlet Düzeni Arayışları	82
6.2. Temel Hak ve Özgürlükler	86
6.3. Birey- Toplum ve Devlet İlişkisi	88

7. BÖLÜM: SANAT FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

7.1. Sanat Felsefesinin Konusu	93
7.1.1 Güzelin Tanımı.....	94
7.1.2 Sanatın Tanımı	95
7.1.3 Sanat Eserinin Özellikleri.....	97
7.2. Sanat ve Duyarlılık İlişkisi.....	99
7.3. Yaşadığımız Şehirlerin Mimari Yapısının Estetik Açından Değerlendirilmesi	101

ÖZET	103
I.ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	107
UYGULAMALARIN CEVAP ANAHTARI	109

II. ÜNİTE: FELSEFİ OKUMA VE YAZMA

2.1. Felsefi Bir Metnin Analizi.....	114
2.2. Alternatif Görüş Geliştirme	122
2.3. Felsefi Deneme	127
2.3.1 Felsefi Denemenin Özellikleri	128
2.3.2 Felsefi Deneme Örneği.....	130
2.4. Felsefi Akıl Yürütme Becerisi	135

ÖZET	140
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	142
UYGULAMANIN CEVAP ANAHTARI	146
SÖZLÜK	147
KAYNAKÇA.....	151

1.ÜNİTE

FELSEFENİN TEMEL KONULARI VE PROBLEMLERİ

İnsanın en önemli özelliği çok boyutlu bir varlık olmasıdır.

1.1. Varlık Felsefesinin Konusu

1.2. Varlık Türleri

1.3. Herhangi Bir Metnin Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi

2.1. Bilgi Felsefesinin Konusu

2.2. Doğruluk ve Gerçeklik Kavramları Arasındaki İlişki

2.3. Bilginin Değeri ve Güvenilirliği

3.1. Bilim Felsefesinin Konusu

3.2. Bilim- Felsefe İlişkisi

3.3. Bilimle Yaşam Arasındaki İlişki

4.1. Ahlak Felsefesinin Konusu

4.2. Mutluluk ve İyilik İlişkisi

4.3. Özgürlük, Sorumluluk ve Kural (Norm) İlişkisi

5.1. Din Felsefesinin Konusu

5.2. Teoloji ve Din Felsefesi

5.3. 'Ben Kimim?'

6.1. Siyaset Felsefesinin Konusu

6.2. Temel Hak ve Özgürlükler

6.3. Birey- Toplum ve Devlet İlişkisi

7.1. Sanat Felsefesinin Konusu

7.2. Sanat ve Duyarlılık İlişkisi

7.3. Yaşadığımız Şehirlerin Mimari Yapısının Estetik Açısından Değerlendirilmesi

1. ÜNİTEYE GİRİŞ

İnsan ne zaman sıradan anlamamanın ötesine geçip zihinsel sorgulamaya başlarsa felsefe yapmaya da başlar. Bu sayede insan, varlığını anlamlandırmaya, evrenin sırlarını tanıma kabiliyetine ve değerlere yönelme gücüne sahip olur.

Varlık, bilgi, ahlak, sanat, din, siyaset, bilim gibi alanlarda felsefenin sorduğu sorular ve bunlara verdiği cevaplar ne günlük hayatta elde ettiğimiz bir bilgi, ne duyularımızla dış dünya hakkında edindiğimiz izlenimler ne de bilimlerin ulaştığı kesin sonuçlarla ilişkilidir. "Nedir?" tarzında sorulan sorularla felsefe bilginin sınırlarını, kaynaklarını, imkânını sorgularken; diğer taraftan da bilimin doğasını tanımlamaya çalışmıştır. "Var olanın yapısı; bir şeyi değerli ya da değersiz yapan şeyin ne olduğu; güzelliğin nesneden mi yoksa öznenen mi kaynaklandığı; Tanrı'nın varlığı problemi" gibi sorulara cevap arayan felsefenin zamanla ontoloji, epistemoloji, etik, estetik gibi disiplinleri ortaya çıkmıştır. İşte biz bu üniteye felsefenin ana konularını, problemlerini ve bu problemlerin filozoflar tarafından nasıl cevaplandırıldığını öğrenmeye çalışacağız.

Ünitenin uzunluğu nedeniyle felsefenin konuları 7 alt bölüm hâlinde ve her bölümün kapsamı, amaçları ve temel kavramları ile birlikte ele alınıp değerlendirilecektir.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda; Felsefenin ana konuları olan Varlık, Bilgi, Bilim, Ahlak, Din, Sanat, Siyaset Felsefesinin konularını ve temel problemlerini öğrenmiş olacaksınız.

I. BÖLÜM : VARLIK FELSEFESİ

Var olmanın ne anlama geldiğini soran ve bilinciyle evreni var oluşa kavuşturan tek canlı insandır.

HAZIRLIK SORUSU

- 1) “An oluyor bir garip duyguya varıyorum
Ben bu sefil dünyada acep ne arıyorum”

Necip Fazıl bu sözüyle anlatmak istediği ne olabilir? Siz de zaman zaman kendi varlığınızı ve çevrenizdeki varlıkların var oluş nedenini hiç sorguladınız mı?

ANAHTAR KELİMELELER

- Varlık
- İdeal varlık
- Düşünsel Varlık
- Mekanizm
- Nihilizm
- Realizm
- Düalizm
- Arkhe
- Fenomenoloji
- Ontoloji
- Metafizik
- Materyalizm
- İdealizm

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Varlık Türleri
- Varlık Felsefesinin Konusu
- Herhangi Bir Metnin Varlık Felsefi Açısından Değerlendirilmesi

1. VARLIK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Varlık, var olan her şeydir. Hepimizi çepeçevre kuşatan bu dünya üzerinde yaşayan varlıklar içinde, var oluşunun bilincinde olan tek varlık insandır. İnsanın varlığı anlama arzusu, içinde yaşadığı evreni ve doğayı anlama arzusunun yanı sıra kendini anlama ve açıklama isteğine de dayanır. Ünitimizin bu bölümünde varlık üzerine sorulan soruları ve bunlara verilen cevapları, varlık türlerini öğreneceğiz. Daha sonra öğrendiklerimizden yola çıkarak herhangi bir felsefi metinde bu konunun nasıl ele alındığını tartışacağız.

1.1 Varlık Felsefesinin Konusu

Varlık felsefesi varlığın ne olduğunu, anlamını, doğasını, yapısını, ilkelerini ve türlerini araştıran felsefe disiplinidir. Felsefenin bu amacını gerçekleştiren alt disiplinine **ontoloji** denir.

İnsan içinde bulunduğu dünyaya bakıp “Evren neden yapılmıştır?,” “Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?” “Varlık değişken midir?,” “Varlık bir midir, çok mudur?,” “Var olan her şeyin doğası nedir?,” “Bütün bunlar gerçek mi?” sorularıyla başlayıp “Bunlar gerçekse, gerçekliğin varlığını anlamlı kılmamanın yolu nedir?” sorularıyla hem evreni hem de kendisinin varlığını anlamlı kılmak ister.

Varlığı yalnız felsefe incelememektedir; bilim de varlığı incelemektedir. Felsefenin ve bilimin varlığı ele alış tarzları arasında fark vardır. Bilime göre varlık tartışmasız vardır. Bilim var olan bu varlığı bölümler hâlinde araştırır, neden sonuç ilişkisi içinde deneysel yöntemle inceler ve onlarla ilgili yasalara ulaşmaya çalışır. Felsefe ise varlığı, bilim gibi parçalara ayırarak değil bir bütün hâlinde açıklamayı ve varlığın genel ilkelerini akıl yoluyla kavramayı amaçlar.

Bilgi Kutusu

Metafizik ve Ontoloji aynı alanı ifade eden iki farklı terimdir. Metafizik (fizikötesi) kavramı ilk defa Aristo'nun bir öğrencisi tarafından kullanılmıştır. Aristo'nun eserlerini tasnif eden öğrencisi, doğayı konu alan yazılarını “fizik” adı altında; varlığın ilk nedenleri ve ilkeleri ile ilgili yazdıklarını da “Metafizik (fizikten sonra gelen) adlı kitapta toplamıştır. Bu anlamda metafizik, doğa öte-

si sorunlarla ilgili ussal (akılsal) açıklamalardır. Varlığın var olup olmadığı, tanrı, ruh, ölümsüzlük, öteki dünya gibi felsefenin ilk ve son sorunlarıyla uğraşır. Varlık felsefesi anlamına gelen Ontoloji, ise genel olarak varlıkla ilgilenir.

1.1.1 Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi

Varlık felsefesinin temel sorularından olan “Gerçekten bir şey var mıdır?” sorusu felsefede uzun bir süre tartışılmış, varlığın gerçekliği ile ilgili birbirine zıt iki düşünce akımı ortaya çıkmıştır.1- Varlığın olmadığını kabul eden görüşler: Nihilizm (Hiççilik) ve Taoculuk, 2-Varlığın olduğunu kabul eden görüş: Realizm (Gerçekçilik)adını alır.

1. Nihilizm, kendisinden kuşku duyulamayan hiçbir şeyin olmadığını öne süren ve maddesel gerçekliğin varlığını inkâr eden görüştür. Ontolojiyi reddettiği gibi değer anlamında herhangi bir ahlaki ilke ve kuralı, kabul etmez. Epistemolojik anlamda ise-doğru bilgiye ulaşamayacağını iddia eder. Varlığın karşısına yokluğu koyarak “Hiç bir şey yoktur”, “Var olsa da bilinemez” “Bilinse de başkasına öğretilemez” diyen sofist Gorgias (M.Ö 483-375) ve aşırı kuşkucular tarafından savunulmuştur.

Uzak doğunun önemli düşünce sistemlerinden olan ve Lao-Tse (M.Ö 604-531) tarafından öne sürülen Taoizme göre, dış nesnel dünyada her şey çelişkiler ve karşıtlıklar içinde olduğu için gerçekten bir varlık veya nesne yoktur. Var olduğunu düşündüğümüz her şey görüntüden ibarettir, gözlediğimiz tüm nesnelere aldatici bir dünyanın var olmayan şeyleridir.

2. Realizm ise, insan zihninden bağımsız, insan bilincinin ürünü olmayan bir gerçekliğin (dış dünyanın) var olduğunu kabul eder. Realist filozoflara göre “Var olan nesnel olandır, algılanabilir olandır.” Realistler, varlıkların olması gerektiği biçimiyle değil, olduğu gibi nasılsa, öyle anlaşılması gerektiğini de ilke olarak kabul ederler.

Varlık var mıdır? sorusuna varlığın var olduğu cevabıyla karşılık veren pek çok filozof, bu cevabı vermekle yetinmemiş, var olduğunu düşündükleri varlığın temelinde yer alan ana ilkenin yani varlığın mahiyetinin ne olduğu konusunda da akıl yürütmüşlerdir.

1.1.2 Varlığın Mahiyeti Problemi

Görsel 1.1 Varlığın ana maddesi olarak kabul edilen unsurlar; toprak, hava, su, ateş

Düşünelim

Bir şeyi tanımlarken onun kendisinden yapıldığı maddeye mi yoksa onun yerine getirdiği işleve mi öncelik verirsiniz? İnsan sadece bedeninden ibaret görülebilir mi?

Varlığın mahiyeti nedir? problemi ile mitolojiler ve gizemci inanışlar da ilgilenmişler ancak bunlar insansı özellikler taşıyan tanrılarla (Zeus gibi) açıklamalar yapmışlardır. Filozoflar ise doğayı, doğa içinde kalarak anlamak istemişler; varlığın arkasında, gerisinde veya temelinde daima bir şey aramışlardır. Filozofların bu yaklaşımları, varlığı daha doğru ve temellendirerek tanımlama çabasına dayanmaktadır. Şimdi varlığın mahiyeti problemi ile ilgili verilen bu görüşleri açıklayalım:

A. Varlığın mahiyetini “oluş” olarak kabul edenler: İlk çağ filozoflarından Herakleitos (M Ö 540-475)’ a göre dünyada her şey sürekli hareket, değişme ve akış yani oluş içindedir. Ona göre varlığın ilk ana maddesi “ateş” tir. Var olan her şey ateşten meydana gelmiştir. Yine her şey sonuçta ateşe dönecektir. Filozofun “Aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz”, “Her şey akar” ifadeleri evrensel değişmeye olan inancını gösterir. **A.N. Whitehead** (Vaited,1861-1947)’e göre de evrendeki her şey oluş halindedir. Bir şeyin varoluşu başka bir şeyin sebep oluşu nedeniyledir. Evrendeki varlıkların oluş hâlinde değişimini sağlayan Tanrı’nın yaratıcılık ve süreklilik özelliğidir.

B.Varlığın mahiyetinin maddesel olduğunu kabul edenler: Materyalizm olarak

adlandırılan bu görüş maddi bir temele dayanmayan herhangi bir şeyin, gerçekte var olamayacağını savunur.

Materyalizmin ilk temsilcileri İlk Çağ tabiat filozoflarıdır. İlk Çağ materyalistleri, evrenin ana maddesini hep aynı kalan ve her şeyin ondan çıktığını kabul ettikleri bir maddi ana ilke ile açıklamaya çalışmışlardır. Örneğin, **Thales**'e göre (Tales, MÖ 640-550) varlığın temelinde bulunan bu ilk madde (arkhe) “su” dur. Her şey sudan meydana gelmiştir ve en sonunda yine suya dönüşecektir. Her nesne suyun değişik karışımıdır.

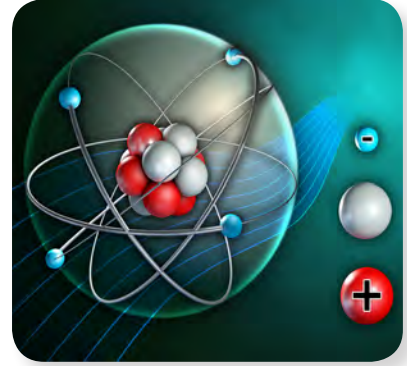
Empedokles'e göre evrenin özünü “**toprak, hava, su, ateş**” oluşturur. Evrendeki oluş ve değişme bu dört maddenin farklı oranlarda birleşmesinden meydana gelmiştir.

Maddesel varlığın oluşturduğu evrenin mekanik bir biçimde hareket ettiğini söyleyen filozoflarda vardır. “Mekanik materyalizm” olarak adlandırılan bu görüşü savunanlardan **Demokritos**' a (MÖ460-370) göre her şey atom ve boşluktan oluşmuştur. Boşlukta yer kaplayan fiziksel varlıklar olarak atomlar sürekli hareket halindedirler. Atomlar bir sıra ile birleşerek veya ayrılarak varlıkları oluştururlar.

Demokritos'un atomcu mekanik varlık anlayışını (yani atomu ve boşluğu) reddeden **Thomas Hobbes** (Tomas Hobs,1588-1679) ise cisimci mekanik varlık anlayışını savunur. Hareketin olabilmesi için evrenin dolu olması gerektiğini söyleyen Hobbes' e göre her şey maddenin şekil almış türü olan cisimlerdir; cisim ise en, boy ve derinliğe sahip olan yayılımdır.

Mekanik materyalizmin bir diğer temsilcisi de kendisi de bir hekim olan **De La Mettrie** (Le Matri,1709-1715)dir. Makine mekanik varlık anlayışından hareket eden Mettrie ise insanı bir makineye benzetir. Ona göre bütün ruhsal olaylar beynin ve sinirlerin etkinliğinden kaynaklanır. Bu anlamda insan ile hayvan arasındaki fark nicelekseldir.

Maddenin değişimini ve hareketini mekanik değil, diyalektik bir biçimde olduğunu savunanlar da vardır. Diyalektik materyalizm olarak adlandırılan bu görüşün temsilcisi **Karl Marx** (Marks,1818-1883)'a göre madde ve ondan meydana gelen dış dünya, insan bilincinden bağımsız olarak vardır. Onun kabul ettiği madde, daha önceki maddesi filozofların maddesi gibi durağan değildir, sürekli hareket ve değişme hâlinindedir.

Görsel 1.2 Demokritos'a göre var olan temel şey atomlar ve boşluktur.

Madde olmadan hareket, hareket olmadan madde olmaz. Evrenin maddi yapısı olmuş bitmiş bir yapı değildir. Ona göre evrende bulunan her şey karşıt güçlerin çatışması ile oluşur.

C. Varlığın mahiyetinin duyu organları ile algılanan nesnelere değil; zihinsel, akılsal, kavramsal yani soyut bir nitelik olduğunu kabul edenler: İdealizm olarak adlandırılan bu görüş materyalizmin karşısındadır. İnsan düşüncesinden bağımsız bir nesnelere dünyasının ya da bir gerçekliğin olamayacağını ileri sürer. İdealizme göre nasıl ki, alfabenin harfleri tek başlarına değil, ancak yan yana gelmeleri ile anlamlı sözcükler ortaya çıkıyorsa maddenin de düzen kazanabilmesi için düşünen ve anlam yaratan zihne ihtiyaç vardır.

Materyalizm gibi idealizmin de kökeni ilk çağlara dayanır. Felsefede varlık sorulabilen en son şey ve o en son şey ise arkasında hiçbir şeyin bulunmadığı bir şey olduğundan idealistler tarafından tanımlanamamış ancak tasvir edilmiştir. Örneğin, ilk çağ filozoflarından **Anaksimandros** (MÖ 610-545) **aperion** anlayışıyla soyut, gözlem dışı kuramsal bir ögeyle varlığın kökenini açıklar. Her şeyin kaynağını belirli bir maddeye bağlamayıp “sonsuzluk ve sınırsızlık” tan söz etmiştir.

Ölçülülük, oran ve orantıya ağırlık veren **Pythagoras** (Pisagor, MÖ 570-495) göre her şeyin aslı sayıdır. Ona göre matematiğin temel ilkeleri aynı zamanda varlığın da temel ilkeleridir.

Platon'a (MÖ 427-342) göre varlığın ana ilkesi akılla düşünceyle kavranan kavramlardır. Platon duyu dünyasındaki gerçekliklerin özünü oluşturan bu kavramlara idea adını verir. İdealar, her biri değişmez bir gerçekliği karşılayan duyu dünyasındaki gerçekliklerin özünü oluşturur. Nesnelere dünyasında görülenlerin (taş, ağaç, güzel, iyi gibi) bir ideası vardır ve asıl gerçek idealar evrenidir. Örneğin ağaçlar zamanla yok olsa da bütün ağaçların özelliklerini içinde barındıran “ağaç ideası” kalıcıdır, ölümsüzdür.

Aristoteles (Aristo, MÖ384-322) de hocası Platon gibi varlığın temelindeki ilk madde olarak ideayı kabul eder ancak ona göre idea ya da formlar ayrı bir dünyada (idealar dünyasında) bulunmaz, içinde bulunduğumuz dünyadan (nesnelere dünyası) gelirler. Asıl gerçek varlıklar nesnelere dir. Biz tek tek nesnelere içinde yer alan ideaları ya da tümeli, soyutlama, genelleme yoluyla ediniriz. Örneğin “güzel çiçek, güzel çocuk” gibi varlıklardan “güzellik” ideasını elde ederiz.

G.W. Hegel' e (1770-1831) göre var olanların temelinde akıl, mutlak zihin veya tin denilen “Geist” vardır. Bu dünyadaki her şey; yani nesnelere, bireyler, gerçekleşen olaylar vb. bütünüyle mutlak zihnin farklılaşmış halidir. Hegel, bu farklılaşma sürecinin diya-

lektik bir şekilde (tez-antitez-sentez) ilerlediğini söylediği için diyalektik idealizmin kurucusudur.

G. Berkeley (1685-1753) özne dışında her şeyi reddeden öznel idealizmin görüşünün temsilcisidir. Ona göre herhangi bir şeyin varlığı, zihinde tasarlanıp algılanmasından ibarettir. Berkeley, “Var olmak algılanmış olmaktır” derken, maddenin var oluşunu zihnin var oluşuna indirgemıştır

İslam düşüncesinde ise var olan bütün varlıkların, tek bir iradenin dilemesiyle varlığa geldiği, bir yaratıcının eseri olduğu konusunda İbn-i Sina, Gazali, Farabi, İbn-i Rüşd gibi İslam filozofları görüş birliği içerisinde. Örneğin, **Gazali**'ye göre akıl, şeylerin görünüşlerini görür ve bilirken; kalp, şeylerin iç tarafını görür ve bilir. Akıl sonlu olanı kavrarken, kalp içindeki nurdan dolayı sonsuz olanı da kavrar. **Farabi**'ye göre evrenin yaratıcısı olan Tanrı “vacib ül-vücut” yani zorunlu varlıktır. Tüm diğer varlıklar ise “mümkün ül-vücut” yani olanaklı varlıklardır ve varlıklarını Tanrı'ya borçludur.

D. Varlığın mahiyetinin iki farklı öğeden meydana geldiğini kabul edenler: Materyalizm ve idealizm görüşünün ortasında yer alan bu görüş Düalizm (ikicilik) olarak adlandırılır. Bu görüş modern felsefenin kurucusu **Descartes** (Dekart,1596-1650) tarafından geliştirilmiştir. Ona göre varlığın birbirine indirgenemeyen madde ve zihin gibi iki temel niteliği vardır.

Descartes'e göre varlığın var olabilmesi için iki farklı işlevi (yer kaplama ve düşünme) yerine getirmesi gerekir. Maddenin özelliği 'yer kaplamak', zihnin özelliği ise “düşünmektir”. İnsan eylemlerinin pek çoğu maddi boyutu ifade eden beden ile zihin arasındaki işbirliği ile gerçekleşir. Örneğin, bir mimar önce zihninde yapacağı binayı tasarlar sonra yapımına geçer. İnsan zihninin yapıcılığına ve yaratıcılığına vurgu yapan bu görüşe göre dış dünyadaki nesnel fikirlerin cisimleşmiş hâlidir.

Varlığın sabit bir gerçekliğe veya belli bir töze indirgenemeyeceğini ileri sürenler de vardır. Bunlar;

E. Varlığın mahiyeti ne madde ne de ruhtur. Varlığın mahiyeti dış dünyadaki nesne ve olayların insan bilincindeki yansıması ya da görünüşü olan fenomenlerdir. Bu görüşü savunanlardan **Edmund Husserl** (Huserl,1859-1938) göre biz deneyim ya da duyularımız yoluyla bilebiliyoruz. Maddenin kendisini ise algılayamıyoruz. Algıladığımız şeyler sadece, maddenin özellikleridir, onun bizdeki görünüşüdür. Aynı

Görsel 1.3 Madde mi, ruh mu?

Görsel1.4 Kendi bilincinizin bilgisi, emin olabileceğiniz tek şeydir.

E. Husserl

şekilde kendi içimize dönüp baktığımızda, ruhumuzu da algılayamıyoruz. Sadece birtakım zihinsel faaliyetlerimizi tecrübe ediyoruz. Oysa varlığın mahiyeti, görününlerin arkasında bulunan değişmez “öz” lerdir. Bir şeyi o şey yapan temel özellik, varlığın kökeni olan öz ancak bilinçle kavranır. Bir nesnenin özüne ulaşabilmek için önce onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin (ilgisiz görüşler, bilimsel ve günlük bilgiler, duyuşsal yaşantılar, önyargılar vb.) ayıklanması, bir kenara konulması gerekir. Böylece insanın öze ulaşmasını engelleyen, öze ait

olmayan öğeler, kısa bir süre için yok sayılır. Bu sayede bilinç, varlığın özünü doğrudan, aracısız olarak kavrar. Örneğin, bir çiçeği düşündüğümüzde çiçeğin olgusal özelliklerini (şeklini, rengini, kokusunu) bir kenara bıraktığımızda bilincimizde, onu çiçek yapan saf özü, idesi kalır.

F. Varlık Varoluştur. F. Nietzsche (Niçe, 1844-1900), M. Heidegger (Heideger, 1889-1976), Jean Paul Sartre (Jan Pol Sartır, 1905-1980) tarafından temsil edilen varoluşçulara göre, gerçekten bir varlık vardır fakat bu varlık kendi bilincine sahip olan bir varoluştur. 20. yüzyılın filozoflarından J. P. Sartre varlığın mahiyetinin anlaşılmasının pek de kolay olmadığını söyler. O, nesnelere nedensel dünyada, insanı ise özgür bir dünyada açıklamaya çalışır. Bu nedenle iki türlü varlığın var olduğunu kabul eder:

1) Kendinde varlık: Maddi dünyadaki her şeydir; beden de dâhil olmak üzere bilinç dışında kalan her şeydir. Örneğin çalışma masamın üzerindeki kalemlik her ne ise odur, olduğundan başka bir şey olamaz.

2) Kendisi için varlık: Bilinçli insan varlığıdır. O, kendisini olduğundan başka biri, daha önce olmadığı bir insan hâline getirir. O, bunu bilinci ve özgür seçimiyle başarır. Bununla da kalmaz, varlığa anlam kazandırır.

Görüldüğü gibi konumuzun başında sorduğumuz “bir şeyi tanımlarken onun kendisinden yapıldığı maddeye mi yoksa onun yerine getirdiği işleve mi öncelik verirsiniz? İnsan sadece bedeninden ibaret görülebilir mi?” sorularına verilen cevapları birkaç grupta toplayabiliriz. Bunlar; varlığın maddesel yanına ağırlık veren görüşler, ruhsal yanına ağırlık veren görüşler, hem maddesel hem de ruhsal (düşünsel) yanına ağırlık veren görüşler ile görününlerin arkasında bulunan değişmez “öz” lere ağırlık veren görüşlerdir.

1.1.3 Evrende amaçlılık problemi

Görsel1.5 Yaşam düzene bağlıdır; kaosu olduğu yerde hayat olamaz

Düşünelim

“Evrende bir amaçlılık var mıdır?” sorusuna aşağıdaki şiir nasıl bir cevap vermektedir?

Bayılırım şu düzenli dünyaya
Kışı, yazı, baharı, güzü, gecesini gündüzünü sırayla
Ağaçların kökü içerde
Dalların başı yukarda
İnsanların akli başında
Beş parmak yerli yerinde
Baş, işaret, orta, yüzük ve serçe
Diyelim ki kalksa da serçe, orta parmağa doğru yürüse
Ne haddine... *Melih Cevdet Anday*

Varlık felsefesinin diğer bir sorusu da “Evrende bir amaçlılık var mıdır?” sorusudur. Bu soruya verilen birbirine karşıt iki görüş vardır. 1) Materyalist bir temele dayanan mekanizm görüşü, 2) İdealist bir temele dayanan teleolojik görüş

1) Mekanizm görüşü: Materyalizmi temel alan bu görüş evreni bir makineye benzetip evrendeki tüm olayları hareket ve hareket yasalarına dayanarak açıklar. Mekanik açıklama evrende bir düzenin bulunduğunu ve bu düzenin doğal nedenselliğe dayandığını yani evrende ortaya çıkan her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini iddia eder. Bu görüş biçimine batı düşüncesinde ilk kez Demokritos’ta rastlanır. O atomları kendi kendine hareket eden ana varlıklar olarak düşünür. Atomların hareketleri esnasında çarpışmaları, bir araya gelmeleri, dağılmaları sonunda oluş ve evren ortaya çıkmıştır. Rönesans dönemine gelindiğinde evren açıklamalarının mekanizm etkisi altında devam ettiği görülür. Modern ağdaki doğa anlayışının temsilcisi olan Galileo için önemli olan, doğada ölçülebilir niceliksel olayların matematik formüllerle dile getirilmesidir. Doğadaki varlıklar, aynı yasalara göre hareket ettiği için bilinçli bir amalılıktan söz edilemez.

2) Teleolojik görüş: İdealizmi temel alan bu görüş mekanizm görüşüne karşı çıkar ve maddenin kendi başına düzen kazanamayacağı kabulünden hareket eder. Doğal dünyadaki nedensel düzeni açıklamak için bir zihne, bir amaç ya da ilahi planın etkisine başvurur. Evrendeki en küçük varlıktan en büyük varlığa kadar her şeyin bir düzen içinde ve bir amaca hizmet ettiği görüşünün kökleri Platon ve Aristoteles’e kadar gider. Aritoteles, varlığı açıklarken ereksel (amaçlı) nedenselliği temele almıştır. Ona göre her varlığın amacı öncelikle türünün en gelişmiş seviyesine erişmek, kendini gerçekleştirmek veya tam bir mkemellik hâline ulaşmaktır. Bu nedendir ki, nerede üretilmiş bir nesne görsek onun bir amacı olduğunu düşünür ve nelerden oluştuğunu araştırmaya anlamaya çalışırız.

Evren hakkında da aynı şeyleri düşünürüz çünkü evrenin genel dengesi içinde de bir düzen vardır. Bu düzen ve amaç kendi kendine var olamaz. Bu görüş teolojideki “Evrendeki tüm nesnelere düzenleyen ve bir amaca doğru hareket etmelerini sağlayan; ama bu gücünü evrenden almayan bir varlık vardır. O da Tanrı’dır.” görüşüne karşılık gelir. Güneş her gün doğudan doğmakta, batıdan batmaktadır. Mevsimler birbirini izlemektedir. Hayvanlara içgüdüleri yol göstermekte, yumurtlama zamanı gelen kuş hemen yuva yapmaya girişmektedir. Okuduğumuz şair Melih Cevdet Anday’ın (1915-2002) “Düzenli Dünya “ adlı şiiri de bu durumu dile getirir.

1.2 Varlık Türleri

Düşünelim

Varlığın var olabilmesi için nesnel olarak dış dünyada bir gerçekliğinin bulunması gerekli midir? Sayılar ya da masal kahramanları sizinle aynı ölçüde gerçek mi? sorularına aşağıda okuyacağınız metin nasıl bir cevap vermektedir?

1. Metin

... Var olan ne ki, bu da akla gelen bir soru.

– Çünkü dışımızda olmayabilir de. Mesela uçan at gibi, Zümrüdü Anka kuşu gibi.

– Elbette onun için var olanı şöyle tanımlıyorum. Hakkında hüküm verilebilir.

– O zaman edebiyat eserlerindeki kahramanlar da var oluyor, değil mi?

– Reşat Nuri'nin Çalığısu'nda Feride idealist bir öğretmendir. Gerçekte Feride yok. Öyleyse bu var olanlar ya gerçek olur veyahut sanal. Bu sanal olanları yani bütün hikâyeye ve roman kahramanları, mitolojileri insan reelden uydurmuştur. Onun için böyle geniş ve onun da bilgisi var. Mesela diyorum ki ne bileyim ejderha 7 dilli 8 ayaklı bilmem neli bir varlıktır. Reelde böyle bir şey yok...

Ahmet İnam, Prof. Necati Öner ile mülâkat

Varlık, yalnızca gerçek dünyada var olan değil aynı zamanda düşüncede de var olandır. Felsefeciler varlığın var olup olmadığını yorumlarken hem gerçek dünyada var olan hem de düşüncede var olan varlıkları ele alırlar.

Gerçek (Real) Varlık: Zaman ve mekân içinde yer alan dış nesnel gerçekliktir. Beş duyu ile algılanıp kavranırlar. Üzerinde çalıştığımız masa, bahçede gördüğümüz çiçek, bizleri ısıtan güneş gerçekte var olan varlıklardır ve var olmak için bizim onları düşünüyormamıza ihtiyaçları yoktur.

İdeal (düşünsel) varlık: Duyu organlarınca algılamayan ancak akıl yoluyla kavranabilen, belli bir zaman ve mekân içinde bulunmayan varlıklardır. İdeal varlık terimiyle mantıksal kavramlar, matematik alanı, değerler ve düşünceler alanı kastedilmektedir. Geometri şekiller, matematiğin kavramları, kaf dağı, peri kızı gibi varlıkların varlığı onları düşünen bir insan zihnine bağlıdır.

Görsel 1.6 ve 1.7 Düşünsel varlık örnekleri

1. metinde okuduğumuz varlıklar sadece düşüncede var olan, hikâye ya da roman yazarı tarafından hayal edilmiş düşsel varlıklardır. Bununla birlikte onların hiçbir şekilde var olmadıkları söylenemez çünkü yazarlar tarafından düşüncede yaratılan bu varlıklar, içinde oluştukları kültürler tarafından beslendikleri gibi insanların zihinlerinde yüzlerce yıl boyunca varlıklarını sürdürürler. Düşüncede var olmak, zorunlu olarak nesnel dünyada var olmayı içermemektedir. Düşüncede var olan nesnelere, gerçek dünyada nesnel olarak var veya yok olabilirler; verdiğimiz örnek metindeki düşünsel varlıklar sadece hayali anlamda vardılar.

1.3. Herhangi Bir Metnin Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi

Düşünelim

Aşağıda okuduğunuz metni varlık felsefesi açısından değerlendiriniz. Varlık felsefesinin hangi sorularına yanıt verdiğini bulmaya çalışınız.

2. Metin

“Kim duyar ses etsem, beni melekler katından?” diye sorar Rilke. Bir antropoloji öğrencisi Meksika köyünde kendi kendine konuşup gülen bir yaşlı adamı görür ve muhtara, yaşlı adamın muhtemelen bunadığını ve doktora götürmelerini salık verir. Muhtar, “O mu” der gülerken, “arada sırada meleklerle konuşur o kadar”. Kuzey Afrika’da bir kır kahvesine giren yoksul bir Hristiyan keşişin eline cebindeki bütün parayı boşaltır Müslüman adam. Arkadaşları kendisini kınadığında şöyle cevap verir: “Dostlarım yoksul bir adamın kılığının altında kimin gizlenmiş olduğunu asla bilemezsiniz”. Meleklerle, gaybla, görünmeyenle barışık yaşadığımız bir dünyadan sadece gözümüzle gördüğümüze inandığımız göz merkezli bir uygarlığın dünyasına geçtik. Pascal, “Kalbin, aklın bilemeyeceği sebepleri vardır” demişti. Bugün, aklın ihata edemediğini inkâr ediyoruz. Oysa hem nörobilim, hem kuantum fiziği gözle görülemeyen düzeyde nice harikuladeliğe ulaştığına tanıklık ediyor. Asıl olan göze görünmüyor, görmek için kalbi yardıma çağırmak lazım.

Meleklerin Hıştırtısı, Kemal Sayar

Örnek 2. metni varlık felsefesinin temel soruları ışığında değerlendirdiğimizde, “varlığın mahiyeti nedir?”, “varlık türleri nelerdir?” soruları ile “varlığın var olup olmadığı probleminin” tartışıldığını söyleyebiliriz.

Bu sorulardan “varlığın mahiyeti nedir? sorusunun “Görünen şeyler bize göründükleri gibi değildir, gerçek olan onların içlerindeki özlerdir” şeklinde cevaplandırıldığını, yazarın hem insan zihninde bağımsız gerçek varlıklardan, hem de insan zihninin ürünü olan düşünsel varlıklardan söz ettiğini, varlığın var olup olmadığı probleminin hem bilim hem de felsefenin alanına girdiğini anlatmakta olduğunu görürüz.

3. Metin

...“Dünya nasıl meydana geldi?”

Ah, bir bilseydi! Dünya'nın koca evrende küçük bir gezegen olduğunu biliyordu. Ama ya evrenin kendisi nasıl meydana gelmişti?

Tabii ki evrenin her zaman var olduğu düşünülebilir, o zaman da bu soruya cevap aramak gerekmezdi. Ama bir şey her zaman var olabilir miydi? İçinden bir ses buna inanmadığını söylüyordu. Var olan her şeyin bir başlangıcı olmalıydı, değil mi? Evren de bir zamanlar başka bir şeyden meydana gelmiş olsa gerekti.

Peki evren başka bir şeyden meydana gelmişse o şeyin de yine başka bir şeyden meydana gelmiş olması gerekmez miydi? Sofi bu şekilde sorunu sadece ertelemekte olduğunu anladı...

...Her şeyin temelini oluşturan bir öz madde var mıdır? Toprak ve su nasıl yaşayan bir kurbağaya dönüşebilir?

Sofi soruların epey uçuk olduğunu düşünse de bütün gece bunları düşünmeden edemedi. Ertesi gün okulda da soruların birini bırakıp öbürüne kafa yordu.

Her şeyin temelini oluşturan bir “öz madde” var mıydı? Dünyadaki her şeyin ondan meydana geldiği bir “madde” olduğu varsayılsa bile, bu şey nasıl olup da birdenbire bir düşünçeye ya da diyelim ki bir file dönüşebilirdi?...

Sofi'nin Dünyası, Jostein Gaarder (Yosten Goder)

Siz de örnek olarak verilen 3. metni varlık felsefesi açısından değerlendiriniz ve boş bırakılan yere düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

1. Uygulama:

I. Leibniz “Neden hiçbir şey yok değil de bir şeyler vardır” derken ne demek istemiş olabilir?

II. Aşağıdaki tabloda “varlığın mahiyeti nedir?” sorusuna verilen cevapları (örnekteki gibi) ilgili filozofların isimleri ile eşleştiriniz.

Varlığın mahiyeti	Demokritos	Platon	Hegel	Dekart	Husserl	Sartre	Marx	Niçe
1.Maddeseldir	x							
2.Zihinseldir								
3.Hem maddesel hem zihinseldir								
4.Varoluştur								
5.Fenomendir								

III. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini karşlarına yazınız.

	(D)	(Y)
1. "Tüm var olanlar insan bilincine bağlı olarak vardır" görüşünün adı idealizmdir.		
2. "İnsan zihninden bağımsız bir gerçeklik vardır" görüşünün adı nihilizmdir.		
3. Mekanizm görüşü, evrendeki tüm olayları hareket ve hareket yasalarına dayanarak açıklar.		
4. "Var olmak algılanmış olmaktır", görüşü materyalist bir yaklaşımdır.		
5. "Avatar" filminin karakter oyuncularını gerçek varlığa örnekler.		
6. Varlık Felsefesinin diğer adı ontolojidir.		
7. "Toprak, hava, su, ateş, sayı" Evrende bir amaçlılık var mıdır? sorusuna verilen cevaplardandır.		
8. "Görünen şeyler bize göründükleri gibi değildir, gerçek olan onların içlerindeki özlerdir" görüşünün adı fenomenolojidir.		

IV. Aşağıdaki dizeler varlığı açıklayan görüşlerden hangisini ifade eder?

"Dün geçti, bugün var mı?"

Gençliğine güvenme ölen hep ihtiyar mı?

Var mı durup yerinde sayan

Saçındaki aklar yalan mı?"

II. BÖLÜM: BİLGİ FELSEFESİ

İnsan bilgi sayesinde dünyayı ve başkalarını kavrama imkânı bulur.

HAZIRLIK SORUSU

İlk Çağ'ın ünlü düşünürü Aristoteles, "Bütün insanlar doğal olarak bilmek ister" derken neyi vurgulamak istemiş olabilir?

ANAHTAR KELİMELER

- Septisizm
- Dogmatizm
- Rasyonalizm
- Ampirizm
- Kritisizm
- Entüisyonizm
- Pozitivizm
- Pragmatizm
- Analitik Felsefe
- Rölativizm

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Bilgi Felsefesinin Konusu
- Doğruluk ve Gerçeklik Kavramları Arasındaki İlişki
- Bilginin Değeri ve Güvenilirliği

2. BİLGİ FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Bilgi ve bilme yetisi, insanın kendisini ve içinde yaşadığı evreni anlamlandırabilmesinin yoludur. Bilgiyle varlığı kavrar, değerler üretiriz. Bilgiyle bilgileri sorgularız. Ünitimizin bu bölümünde bilginin doğruluğu, kaynağı, sınırları, ölçütlerini değerlendireceğiz. Bu bize günlük hayatımızda çoğunlukla birbiri yerine kullandığımız doğruluk ve gerçeklik kavramlarının ayırdına varmamızı sağlayacak, çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilerin güvenilirliği konusunda bizi aydınlatacaktır.

2.1 Bilgi Felsefesinin Konusu

Bilimler tarafından ortaya konan bilgiler, elde edilme yöntemlerine ve konularına göre çeşitlilik gösterse de hiçbir bilim ürettiği bilginin ne olduğu sorunuyla ilgilenmez. Oysa felsefenin bilgiyi konu alan alt disiplinlerinden bilgi kuramı diğer adıyla epistemoloji (episteme = bilgi, loji= bilim) insan bilgisinin yapısını, imkânını, kaynağını, ölçütlerini, sınırlarını araştırır. Aristo “ insanlar doğal olarak bilmek ister” sözüyle, insanın, bilmeyi ve bilgiyi sorgulayan, bildiklerinin doğruluğundan emin olmak isteyen bir varlık olduğunu ifade eder.

Bilgi felsefesi, “Doğru bilgi elde etmek mümkün müdür?,genel geçer bilgi var mıdır?” gibi sorularla bilginin imkânı problemi üzerinde,

“Bilgiler doğuştan mıdır, yoksa insan duyuları ve algıları yoluyla mı bilgi elde eder?” gibi sorularla bilginin kaynağı üzerinde,

“Bilgi nesneyi doğru olarak yansıtabilir mi?, bilgi kesin olursa ölçütü nedir?, nereye kadar bilebiliriz?” gibi sorularla da bilginin sınırları ve ölçütleri üzerinde durur. Şimdi bu sorulara verilen cevapları ele alalım.

2.1.1 Doğru Bilginin Mümkün Olup Olmadığı Problemi

Düşünelim

Ne biliyoruz? Elbette bir çok şey. Ama hiç merak ettiniz mi, bildiklerimizden ne kadar eminiz?

Görsel 1.8 Bilgi mümkün müdür yoksa tüm bildiklerimize şüphe ile mi yaklaşmalıyız?

İlk çağ tabiat filozofları beş duyu organı verilerine dayalı bir sorgulama yöntemiyle evrenin oluşumu ve varlıkların kökeni ile ilgili sorulara cevap ararken, sistimli ve disiplinli araştırma yöntemi kullanmamış olmalarından dolayı birbirinden farklı (su, toprak, hava, ateş gibi) çelişik sonuçlara ulaşmışlardır. Bu uzlaşmaz durum yani her filozofun kendi görüşlerinin doğru, diğerlerinin yanlış olduğunu iddia etmeleri, doğru ve güvenilir bilgiyi elde etmenin mümkün olup olmadığı sorununu beraberinde getirmiştir.

Felsefe tarihinde bu soruya iki farklı yaklaşımla cevap verilmektedir. Bunlardan ilki insanın dış dünyanın bilgisini edinmesinin mümkün olmadığını savunan kuşkuculuk (septisizm), diğeri ise mümkün olduğunu savunan dogmatizmdir.

1. Septisizm (Kuşkucuk): Bu görüşü savunanlar kesin ve doğru bilginin olanaklı olmadığını; aksine her zaman bilginin şüpheli olduğunu iddia ederler. Birçok kuşkucu, varlığın değişim ve hareket içinde olmasına dayanarak, “Eğer var olan her şey hareket ve oluş içindeyse, nasıl olur da bu değişen varlıkların değişmez, kesin ve doğru bilgisini bilebiliriz”? diye sorarak bilginin doğru ve mutlak olmadığını göstermeye çalışırlar

Kuşkucuların ileri sürdükleri nedenler şunlardır:

— Bir şeyi gerçekten bilmemiz demek, yanılmamızın mümkün olmaması demektir. Yarısı su dolu bir bardaktaki kaşığın kırık olmadığı hâlde kırık gibi görünmesi duyu verilerinin bizi sık sık aldatmakta veya yanıltmakta olduğunu gösterdiğine göre herhangi bir şeyi bildiğimizden nasıl emin olabiliriz?

— İnsanların yüzyıllarca doğru bildikleri bilgiler bile bir gün yanlış olabilmektedir. Örneğin, yüzyıllarca evrenin merkezinde dünyanın olduğunu ileri süren astronomi anlayışı, yerini modern çağda güneş merkezli evren

Bilgi Kutusu

Dogmatizm, ayrıca bazı ideoloji ve öğretilere en küçük bir eleştiriye yer vermeden kişisel eğilimlere dayanarak körü körüne inanma; onları sorgusuz sualsiz bir biçimde benimseme anlamına da gelmektedir.

anlayışına bırakmıştır.

– Kuşkucular, tarihsel açıdan bilginin doğruluğunun değişimi yanı sıra aynı zaman diliminde de bilginin farklı toplum ve bireylerde farklılık taşıdıklarını da ileri sürerler. Örneğin, genel- geçer doğru bilginin varlığından ilk kez şüphe eden İlk Çağ'ın gezici filozoflarından Sofistlere göre, bilgi olarak yalnızca duyu algılarından oluşmuş zanlar (sanı) vardır. Bunlar da insandan insana değiştiğinden yani göreceli olduğundan herkes için geçerli ve aynı olan doğru bilgiden söz edilemez.

Söz konusu görüşlerin aksine doğru bilginin mümkün olduğunu savunanlar da vardır.

2. Dogmatizm: İnsan zihninin varlık hakkında doğru ve kesin bilgi edinebileceğini öne süren felsefi anlayıştır. Dogmatikler insanın bilgi ve varlık bakımından kendisinden şüphe edilmeyecek kesinlikte mutlak ve değişmez bilgilere ulaşabileceğini savunurlar.

2.1.2 Bilginin Kaynağı

Görsel 1.19 İnsan bilmenin farklı yollarını aramıştır.

Düşünelim

Tüm bilgilerimizi aynı yolla mı ediniyoruz? Yoksa farklı türden şeyleri bilmenin farklı yolları olabilir mi?

Doğru bilginin olmadığından asla şüphe etmeyen dogmatikler, bu doğru bilginin kaynağı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Şimdi bu görüşlere kısaca göz atalım.

A) Bilginin kaynağı akıldır (Rasyonalizm): Genel-geçer doğru bilginin kaynağı akıldır. Deneyim veya gözlem bize kesin doğruları hiçbir zaman veremez çünkü deneyim veya gözlem şimdiyle sınırlıdır ve değişen varlıkların bilgisini verir. Oysa, gerçek bilgi değişmez olanın bilgisidir. Gerçek bilgiyi meydana getiren doğrular ise yalnızca şimdiyle sınırlanmamış doğrulardır; onlar geçmiş ve gelecek için de geçerli olan evrensel hakikatlerdir. Örneğin aklın ilkeleri doğuştan gelen apriori ilkelerdir ve herkeste ortak olarak bulunurlar. Yani insanlar doğduklarında zihni boş değildir, bazı bilgilerle donatılmışlardır. Yine aynı şekilde analitik önermeler, kişiden kişiye değişmeyen, nesnel ve kesin olan matematiksel bilgiler, Tanrı'ya ait bazı bilgiler doğuştan aklımızda hâli hazırda vardır. Sokrates, Aristoteles, Platon, Farabi, Hegel bu görüşün temsilcileridir.

B) Bilginin kaynağı duyu ve deneyimlerdir (Ampirizm): Bilgilerin kaynağı akıl değil, duyular ve dış dünya hakkında duyular sayesinde edinilen deneyimlerdir. Ampirizmin kökleri, “dünya hakkında bilebileceğimiz her şeyin dünyanın bize söylediği veya bildirdiği şeylerden ibaret olduğu” düşüncesinde bulunur. O yüzden dünyanın tarafsızca ve önyargısız biçimde gözlemlenmesi gerekir. İnsan zihni başlangıçta boş bir levhadır, doğuştan gelen hiçbir bilgi yoktur. Başka bir deyişle zihinde daha önce duyulardan geçmemiş olan hiçbir şey bulunmaz; çocuk kaynamış suyun elini yakacağına bilgisine ancak kaynamış suyla bir şekilde temas ettikten sonra ulaşabilir. Eğer doğuştan gelen bilgiler olsaydı doğayı gözlem ve deneylerle araştırma konusu edinmek anlamsızlaşır. Bilinen her şey sonradan yaşayıp deneyerek öğrenilir. J. Locke (Con Luk,1632-1704), D. Hume (David Yum, 1711-1776) bu görüşün temsilcileridir. Bu görüşün en önemli güçlüğü duyu organlarının zaman zaman yanılışmaları ve bizi yanıltabilmesidir. Bu güçlüğün aşılması her iki görüşü birleştirmeye çalışan aşağıdaki görüş sayesinde olmuştur.

Bilgi Kutusu

Kant, deneyime, duyulara dayanan bilgilere **apesteriori**, doğuştan gelen, deneyime dayanmayan bilgi veya ilkeye **apriori** bilgi adını verir.

C) Bilginin kaynağı hem akıl hem duyulardır (Kritisizm): Bilgi için hem akıl hem deneyimin gerekli olduğunu savunan bu sentezci görüşün savunucusu Immanuel Kant'tır (1724-1804). Akıl olmadan duyular, duyular olmadan akıl kendi başlarına bilgi üretmezler. Kant, “Bilgi deneyle başlar ama deneyden doğmaz” der. Bunun anlamı şudur: Bilginin hammaddesi duyulardan, algılardan, deneyimlerden gelen veriler oluşturur. Bu hammadde akılda doğuştan bir yeti olan, duyu verilerine dayanarak yargıda bulunmamızı sağlayan “kavramlar

ve kategoriler” sayesinde düzenlenerek, biçimlenerek bilgi haline gelir. Örneğin, bir cismin yüzdüğünü görme deneyiminden sonra “bütün cisimler suyun kaldırma kuvvetinden dolayı yüzer” genel ve zorunlu bilgisine ancak zihinsel olarak ulaşabiliriz. Çünkü duyular veya deneyimlerimiz bize sadece şu an olup bitmekte olan tek olayı verir, ondaki neden-sonuç ilişkisini vermez.

Bu görüşün amacı bilginin kaynağı yanı sıra insan zihninin güçlerini ve insanın neyi bilip neyi bilemeyeceğini de belirlemektir. Ancak burada sorgulayan da sorgulanan da akıldır; böylece akıl kendi kendini eleştirir. Kant’ın felsefesine “eleştirel felsefe” denmesi bundan dolayıdır.

D) Bilginin kaynağı sezgidir (Entüisyonizm): Bu görüşe göre bilginin kaynağı ne akıl ne de duyulardır. Onlardan daha üstün bir güç olan, aniden ve doğrudan aracısız bilmeyi içeren sezgidir. Çünkü insan aklı sınırlıdır ve akıl varlığın dış görünüşünün bilgisini verir. Duyularla elde edilen verilere güvenilmeyeceği gibi aklın da insanı yanılttığı durumlar vardır. Akla dayanan ve birbiriyle çelişen felsefe sistemlerinin çokluğu bunun kanıtı sayılabilir. Oysa görüntülerin gerisindeki gerçeklik ise ancak sezgi ile kavranabilir. Sezgi, hayatı içsel anlamadır yani bireyin öznel yaşantısında hissettiğidir. Soyut olan ve dolayısıyla duyular tarafından erişilemeyen bir şeyle doğrudan temas kurmasını sağlar. Bu görüşün temsilcileri Gazali (1058-1111) ve Henri Bergson (1859-1941) dur.

Kurduğu akademinin kapısına “Geometri bilmeyen buradan içeri giremez” diye yazdıran Platon gibi aklın düşünme gücüne mi, yoksa “Zavallı akıl, beni çürütmek için kullandığın kanıtları, yine benden alıyorsun” diyen Epikuros gibi duyuların algılama ve gözleme yeteneğine mi güvenmek daha doğrudur? Yoksa “Tek bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir” diyen Sokratese karşı Karneades daha da ileri giderek “Hiçbir şey bilmediğimi de kesin olarak bilemem” diyen Septik (şüpheli) filozoflar gibi hiçbir konuda yargıda bulunmama tavrı mı daha doğrudur? Düşüncelerinizi aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

2.1.3. Bilginin Sınırları ve Doğru Bilginin Ölçütleri

Görsel 1.10 İnsanın varlığı sırla kuşatılmıştır. Bizim dar bilgimiz ve tecrübemiz evrende sadece küçük bir adadır. (S.Mill)

Düşünelim

İnsan her şeyi bilebilir mi? İnsanoğlu akıl ve bilimin yardımıyla, evrenin bütün sırlarına ulaşabilir mi?

Bilgi felsefesinin ele aldığı problemlerden biri de insanın neyi bilip neyi bilmediğidir. Bilgini sınırları ve kapsamı belirlendiği sürece bilgi konusuna açıklık gelebilir. “Akıl mutlak, değişmez ve sonsuz hakikati bilebilir mi?, yoksa deney bilgisiyle mi sınırlıyız?” gibi sorulara verilen farklı cevaplar vardır. Şimdi bu cevaplara değinelim.

A) Realizm (Gerçekçilik): Zihnin dışında bilen öznenen bağımsız nesnelere dünyası vardır. İnsan var olan bu nesnelere gerçek bilgisine sahip olabilir, var olanları oldukları şekliyle kavrar. Realistlere göre bilginin sınırları yalnız zihinle sınırlanmaz; bilgi sınırsız bir alana sahiptir. Bizim dışımızdaki dünyanın sınırları ne kadarsa bilgimiz de o kadardır. Dış evrenin sınırları arttıkça bilgimizin sınırları ve kapsamı da genişlemektedir. Realist filozoflar akla ve bilime sarsılmaz bir inanç beslerler.

B) İdealizme göre, insan zihninin dışında var olan bir nesnelere dünyası yoktur. Dış dünyanın var oluşu bilen özneye bağlıdır. Bildiğimiz her şey “ide” adını verdiğimiz kendi zihinsel içeriklerimizdir. Bu nedenle insan bilgisi kendi zihinsel içerikleri

ve algılarıyla sınırlıdır. Örneğin, İngiliz filozof George Berkeley (Corc Berkley, 1685-1753)'e göre insan, dış gerçekliği değil de yalnızca kendi zihnindekilerini, zihin içeriklerini bilebilir. İnsan, dış dünyadaki varlıkları ancak dolaylı bir biçimde, onların kendi zihnindeki temsilleri veya yansımaları aracılığıyla bilebilir.

Aslında bilginin alanı ve sınırları sorunu, bilginin kaynağı sorunuyla yakından ilişkilidir. Daha önce de bilginin kaynağı konusunda yer verdiğimiz düşünceler aynı zamanda bilginin sınırlarını da ifade etmektedirler. Şöyle ki;

C) Rasyonalistler (akılcılar) ve Entüistyonistler (sezgiciler), bilginin sınırlarını metafizik olarak adlandırılan alanı da içine alacak şekilde geniş tutmuşlardır. Doğuştan gelen önsel bilgileri de kabul eden akılcılar, bilgimizin sınırlarını deney ötesine geçebileceğini kabul ederler.

D) Ampirizm olarak adlandırılan duyumcular bu sınırı duyusal olarak algılananlarla sınırlar. Deneyimlerimizin dışındaki bilgilerin gerçek varlığın bilgisi olmadığını kabul eder. Bu nedenle metafiziği ve önsel bilgileri reddeder.

Bilginin kaynağını hem akıl hem deney olarak kabul eden Kant deney alanının ötesinde kalan bir gerçekliğin bilgisinin bilimsel ve doğru bilgi olamayacağını öne sürer. Kant'a göre bilen özne, kendisinden bağımsız olarak var olan nesnelerin bilgisini ancak kendinde var olan yapı çerçevesinde bilebilir. Bilgimiz, deneylerimiz ve zihnimizin yapısıyla sınırlıdır. Diğer bir deyişle insan bilgisi varlıkların bizim tarafımızdan bilinen yönü olan fenomenlerle (algılanabilen şeylerle) sınırlıdır. Bizim tarafımızdan bilinmeyen numen alanını (Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi) ise bilemeyiz çünkü numen alanı deneye konu edilemez. Yani Kant'a göre biz varlıkları olduğu gibi değil, bize gördükleri hâliyle bilebiliriz.

E) Pozitivizm (olguculuk) bilinebilir olanın sadece olgular olduğunu ileri sürer. Olgu, gözlem ve deney konusu olan, var olandır. Bu görüş, gözlem, duyu, deney ve araştırmalarla yani yalnızca bilimsel yöntemlerle elde edilen bilgileri doğru olarak kabul eder. Bu nedenle bilgimizin sınırlarını bilimler belirler. Bilimsel bilginin dışındaki bilgilerin (metafizik alanın) doğruluğu ve değeri her zaman tartışılabilir.

F) Pragmatizme (faydacılık) göre, insan için tek gerçeklik bilginin akılsal, mantıksal tutarlılığı ve çelişmezliği değil işe yararlılığıdır. Pragmatizmi savunan filozoflar bilgimizin sınırlarını, bilginin işlevi ve sonuçları ile belirlemişlerdir. Bilgilerimiz ne kadar çok problemi açıklamaya yarıyorsa o kadar doğrudur. O halde, bilgimizin sınırları, açıkladığı ve işe yaradığı orandadır.

G) Neo-pozitivizm diğer adıyla analitik felsefe ise, bilgiyi doğrulanabilir önermelerle sınırlamışlardır. 20. yüzyılda ortaya çıkan bu görüşe göre doğru bilgi, test edilebilen yani doğrulanabilen bilgidir. Matematik ve mantık ile doğru olarak tanımlanamayan veya deney ve gözlemlerle doğrulanamayan her bilgi değersiz, anlamsızdır. Varlık, değer, Tanrı gibi doğruluğu test edilemeyen alanlar dille ifade edilemediği için gerçek değildir. Sanatın ve ahlakın önermeleri de doğrulanabilir olmadıkları için anlamsızdır. Bunun için de bilimsel olanla metafizik olanı birbirinden ayırmak gerekir.

Felsefede bilginin imkânı, kaynağı, sınırları problemleri yanında, “ Acaba biz doğru bilginin, doğru bilgi olduğunu nereden biliyoruz?”, “ Doğru (hakikat) nedir? Doğru ve gerçeklik arasındaki ilişki nedir?” gibi doğru bilginin ölçütlerinin ne olduğu problemi de tartışılmıştır.

Doğruluk ölçütü sorunu, bir ifadenin ya da önermenin nasıl ortaya konulabileceği, gösterilebileceği ya da kanıtlanabileceği sorunu olarak tanımlanır.

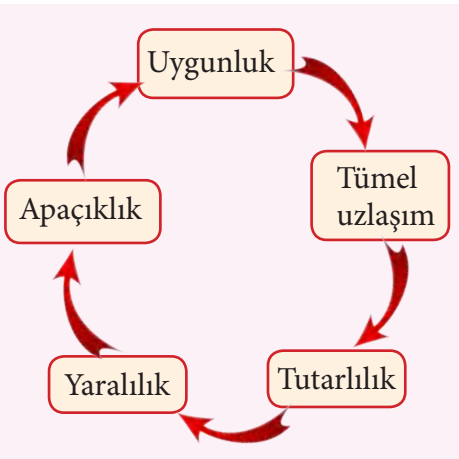
Doğru bilginin ölçütleri şunlardır:

a) Uygunluk: Herhangi bir önerme, olgularla uygunluk içindeyse doğrudur. Örneğin Ahmet’in boyu 1.80 dediğimizde söylediğimiz doğru olması için aynı sonuca ölçüm sonucunda da ulaşmamız gerekir. Doğruluğu belirleyici olan önerme değil, ilişkin olduğu olgudur. Söz konusu doğruluk ölçütü fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimlerinde ve gündelik hayatta geçerlidir. Gözlemlenemeyen gerçekliklerin doğruluğu (matematik gibi) filozofları diğer ölçüt arayışlarına götürmüştür.

b) Tutarlılık: Düşüncelerin ve bilgilerin birbirini desteklemesi, çelişkiden uzak olmasıdır. Önermenin tek başına doğruluğu bir anlam ifade etmez. Yeni bilgi önceden oluşturulup doğruluğu kabul edilen diğer bilgilerle uyumlu ve onları destekler durumda ise doğru, değil ise yanlışır.

c) Tümel uzlaşım: Bazı bilgilerimizin doğruluğunu tümel uzlaşım ile belirleriz. Bir inanç, önerme ya da bilginin doğruluğu hakkında genelin ortak bir yargıda bulunmasına “tümel uzlaşım” denir. Buna göre genel-

lin, çoğunluğun kabul ettiği bilgiler doğrudur. Hasta ziyaretinin önemi ile ilgili bir uzlaşım toplumsal alanda herkes tarafından benimsenir. Bunun gibi hukukun, etiğin bilgileri tümel uzlaşımın ürünüdür ancak bilimde her zaman bir önermenin doğruluğu için çoğunluğun görüşüne uymak sağlıklı sonuçlar vermeyebilir.

d) Apaçıklık: Apaçıklık, bir bilginin başka hiçbir bilgi ile karıştırılmayacak kadar açık, kuşku götürmez olmasıdır. Herkeste aynı etkiyi uyandırmasıdır. Konusu başka şeylerden ayrı, onlarla karışmamış bilgiler seçiktir. Ayakkabının ayağımızı acıtması açık bilgi; ayağımızda hangi parmağımızı acıttığını bilmemiz seçik bilgi; ikisi birden ise apaçıklıktır.

e) Yararlılık: Doğru bilgi karşılaştığımız problemleri çözebilen, beklentilerimize uygun sonuç veren, pratik işlevi olandır. Bu kuramı savunan düşünürlere göre yararlı olan deneyle de kanıtlanabilir. Örneğin, kanser hastalığı için yapılan testler sonucunda A,B,C...ilaçlarından eğer “A” ilacı hastalığı tedavi edecek sonuçlar verdiyse, “A” ilacı yararlıdır (doğrudur) sonucu ortaya çıkacaktır.

2.2. Doğruluk ve Gerçeklik Kavramları Arasındaki İlişki

4. Metin

...Bir başka deyimle, önerme gerçekliğin bir durumunu ya evetler ya da değiller; evetleme ya da değilleme gerçeklikle örtüşürse doğru, örtüşmezse yanlış olur. Aristoteles, Metafizik adlı eserinde doğruluk kuramını şöyle tanımlar: “Olmayanın olduğunu söylemek ya da olanın olmadığını söylemek yanlış, olanın olduğunu ya da olmayanın olmadığını söylemek doğrudur”...

...Bu kurama göre, gerçekliğin doğru resmedilmesi hâlinde doğru bilgi elde ederiz. Yanlış resmetme ise yanlış bilgiyi verir...

Bilgi Felsefesi, Kadir Çüçen

Bir önceki konularımızda bilginin kaynağı ve sınırları konusunda filozofların düşüncelerini öğrendik ancak bilgimizin kaynağı ve sınırları ne olursa olsun edindiğimiz bilginin doğru mu olduğunu, gerçeğin bilgisini yansıtıp yansıtmadığını nereden bilebiliriz?

Hatırlayacak olursak “Felsefe ile Düşünme” ünitesinde doğruluk ve gerçeklik kavramlarına değinmiştik. Gerçeklik bilinçten bağımsız olarak var olan nesnel bir durum iken; doğruluk gerçekliğe uygun düşen önerme ve kuramlar idi. Doğruluk düşünceye ait bir durumdur ve var olan gerçekliğe insanın zihinsel yönelimiyle ortaya çıkar. Diğer bir deyişle gerçeklik ve doğruluk arasındaki bağı insan kurmaktadır.

Gerçeklik ve doğruluk ne felsefe ne bilimler ne de günlük yaşam için vazgeçilebilir bir kavramdır. Bilginin söz konusu olduğu her yerde, bilgiye dayanmanın, bilgiyle hareket etmenin ilke edinildiği her durumda bu kavramlar da işin içindedir. Gündelik

hayatta karşımızdakinin bir iddiasını, sözünü doğru bulmadığımızı belirtmek istediğimizde “senin bu sözün yanlış” dediğimiz gibi “ senin bu sözün gerçek değil” dediğimiz de olur.

İki terim arasındaki net ayrım gerçekliğin taşıyıcısının varlık, doğruluğun taşıyıcısının ifadeler, yargılar olmasıdır. Buradaki felsefi problem ise bu ikisi arasındaki ilişkinin mahiyetidir.

Aristo, “gerçekliğin doğru resmedilmesi hâlinde doğru bilgi elde ederiz. Yanlış resmetme ise yanlış bilgiyi verir” derken uygunluk kuramını temele almıştır ancak bazı filozoflar Aristo'nun görüşüne karşı çıkarak doğruluğun her zaman “uygunluk” olmayacağını ifade etmişlerdir.

Görsel 1.11 Gerçeğin bilgisi durduğumuz yere göre değişir mi?

Bilgi Kutusu

Rölativizm: Genel olarak kişiden kişiye değişmeyen nesnel bir hakikat, herkes için geçerli olan mutlak doğrular bulunmadığını, hakikatin ya da doğruların bireylere, çağlara ve toplumlara göreli olduğunu savunan anlayışa denir.

Örneğin, insanın dış dünya ile ilişkisinde duyularını kullandığını ve dolaylı bir deneyimi olduğunu söyleyen bazı filozoflar, insanın doğrudan gerçekliği deneyimlemeyeceğini savunurlar çünkü duyular “gerçek”e ilişkin doğruyu değil, yalnızca, görünüşe ilişkin doğruyu vermektedir. İnsan için gerçekliğin duyu verilerinden, görünüşlerden öteye geçemediğini iddia eden bu filozoflar, duyuların bizi yanıltmasını örnek gösterirler. Odada bulunan ve açık olarak görülebilen bir masa, çıplak gözle pürüzsüz ve düz görünür. Bir mikroskopla bakıldığında pürüzler, tepeler görülür. Mikroskoptan görünenin ‘daha gerçek’ olduğunu düşünme eğilimindeyizdir. Oysa daha güçlü bir mikroskop, bir önceki görüntünün gerçekliğini yanlışlayacaktır. Temelde yalnız gözle gördüğümüze güvenmiyorsak, mikroskopla gördüğümüze neden güveniriz? Farklı görünen masalardan hangisi gerçek masadır ve hangisinin bilgisi doğrudur? Ayrıca duyulara konu olmadığı halde gerçek olarak kabul edilen şeyler de vardır. Örneğin, masaya sertliğini veren atoma ilişkin bilginin doğruluk kriteri nedir?

Özne-nesne ilişkisinde ilişkinin belirleyicisinin insan olduğunu savunan görelilik (rölativizm) kuramına göre ‘gerçeklik’ hakkında ‘mutlak doğrulara’ sahip olamayız. Çünkü insan kendinde gerçekliğe değil, onun zihninde

yarattığı etkilere sahiptir. Bu etkileri veri olarak kullanan zihin, bilgiyi oluşturur ve buna bağlı olarak da doğruluk iddialarının tümü öznel dir.

Nihilizm (hiççilik), bilinçten bağımsız bir gerçeklik var olmadığı için nesnel bir doğruluktan da söz edilemeyeceğini savunur. Bu anlayışa göre insan kendi tezlerini en güzel ve etkileyici biçimde dile getirebilir ve diğer insanları ikna edebilirse o zaman ortak doğrulara ulaşılabilir ancak ikna olmuş insanların sayısı arttıkça güçlenen bu doğruluğun ontolojik ya da epistemolojik bir temeli yoktur.

5. Metin

Newton'un kuramının gücü, Newton'un dili kullanma ve ikna yeteneğinden mi gelmektedir? Newton, gerçeği gerçek şekli içerisinde ifade etmeyi başarmış ve mutlak doğru bilgiye ulaşmış mıdır? Eğer Newton gerçekliği gerçek şekli içerisinde ifade edebilmeyi başardığıysa, bilim tarihinde onun kuramını çürüten ya da tamamen farklı kuramlar ortaya koyan ve başarı kazanan bilim insanları arasında ne yapmış olmaktadır? Euclid (Öklit) ile Euclid-dışı geometriler arasındaki fark, varsayımlar düzeyinde midir? Ya da bu geometrilerden hangisi 'gerçek' uzayın, ona uygun doğru ifadesidir?

Sofistler'e Gönderimlerle Görelilik ve Nihilizm Tartışması, Ömer Faik Anlı

Doğruluk öznenin gerçeklik hakkında ileri sürdüğü yargının yanlış ya da doğru olma değeri, bilgilerin bir özelliği ise, bilimsel açıklamaların, kuramların doğruluğundan yanlışlığından söz edilebilir mi? Örnek 5. metinden yararlanarak düşüncelerinizi aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 Bilginin Değeri ve Güvenirliği

Görsel 1.12 ve 13 İnsan bilgi üretirken ve tüketirken yaşamı değiştirir ve dönüştürür.

Düşünelim

Bir bilgiye ihtiyacınız olduğunda ilk başvurduğunuz kaynak ya da kaynaklar hangileridir? Bunlardan hangisini ya da hangilerini daha doğru ve güvenilir olarak kabul edersiniz?

Ünitenin başında şimdiye kadar verilmiş olan doğru bilginin kesin ya da olası olup olmadığı ile ilgili soruların cevapları, bilgilerimizin kaynağı, sınırları, doğru bilginin ölçütleri ile ilgili bilgiler aslında bilginin değeri ve güvenilirliğine ilişkin soruların da cevabını vermektedir. Bütün bunlara ilave olarak burada sadece bilginin değil bilgi kaynakları olarak kabul edilen kitap, dergi, gazete, sosyal medya, televizyon, genel ağdan elde edilen bilgilerin değeri ve güvenilirliği ele alınacaktır. Bunun için hangi kaynaktan olursa olsun bir bilginin hangi değerleri taşıması gerektiğinin öncelikle belirlenmesi önemlidir.

Bilginin Değeri

- Bilginin üç farklı anlamda değeri olduğu söylenebilir. Birincisi, **yaşamsal değer**dir. Bilgi yaşamı olanaklı kılar. Basit bir pusuladan tıp bilimi sayesinde ileri düzeye getirilmiş tedavi yöntemlerine kadar pek çok buluş insan türünü tehlikelerden koruma, yaşam süresini arttırma ve yaşamı niteliksel olarak iyileştirme amaçlarına hizmet etmektedir.

- İkincisi bilginin bize sağladığı **pratik değer**dir. Pragmatizm (faydacılık) olarak adlandırılan bu görüş bilgiyi, insanın çevresiyle ilişkisinde karşılaştığı sorunların çözü-

münde kullanılan yararlı bir araç olarak kabul eder. Aynı şekilde bilimsel yasa, kuram ve kavramlar da işe yarıyor ve sorunu çözüyorlarsa doğrudur. Örneğin, bir sporcunun sahip olduğu teknik bilgi onu yaptığı spor dalında başarılı kılıyor ve rakipleri karşısında kendisine avantaj sağlıyorsa o bilgi doğrudur ve aynı zamanda değerlidir.

- Üçüncüsü ise bilginin öz yani **entellektüel değeridir**. İnsanlar bilgiye araçsal değerinin ve yararının ötesinde sadece düşünsel olarak 'kendisi için istenecek' felsefi merak yüzünden de ilgi duyabilirler. Bilgi insanı belli bir dünya görüşü oluşturma, belli ilkelere göre düşünme, dünyaya belli verilere göre bakma imkânı verir. İnsanın anlama, anlamlandırma ve yorumlama isteği bilim, felsefe, sanat, din gibi üst düzey alanların oluşmasına neden olmuştur.

Bilginin Güvenilirliği

Bilimsel bilgiler hâlâ geleneksel yöntemlerle üretilen dergi, kitap vb. bilgi kaynaklarında bulunsa da dünya çapında bir kütüphane olarak kabul edilen genel ağ ortamında doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmak gerçek olarak zordur çünkü web üzerinde yayınlanan bilgiler için herhangi bir üst kurul denetim mekanizması mevcut değildir.

Yüzlerce televizyon ve radyo kanalı, gazeteler, sayısız genel ağ siteleri her gün, her saat sağlık, eğitim, müzik, sinema, reklam, siyasal partiler, savaş ve çatışmalar gibi akla gelebilecek hemen her alanda sayısız haber yapmaktadır. Aynı konuda farklı ve çelişkili bilgiler değişik medya kuruluşlarında yer alabilmektedir. Hızlı ve anında paylaşım yoluyla tüm dünyayı dolaşan kaynağı belirsiz haberlerin, doğru olmayan bilgilerin, tahrip edilmiş ya da çeşitli tekniklerle değiştirilmiş görüntülerin, ülkelerin ya da dünyanın gündeminde çatışma ortamları doğurabilmesi, panik dalgaları oluşturabilmesi, toplumları karşı karşıya getirebilmesi olası sonuçlardan sadece bazıları olarak değerlendirilebilmektedir.

Medya araçlarının denetimsiz, aşırı bilgi bombardımanından, yarattıkları bilgi kirliliğinden korunmak için yapılması gereken birçok şey vardır. Öncelikle eleştirel bir bakış açısıyla medyayı doğru okumayı bilen bilinçli bir medya okur-yazarı olabilmek gerekir. Bilinçli medya okur-yazarlığı ile televizyondaki programlar, gazete ve dergide yayınlanan yazılar, sosyal medyada paylaşılan bilgiler karşısında bireylerin farkındalığını sağlamak amaçlanmaktadır. Farkındalık kazanan birey medyanın kurgusal olduğunu, politik söylemleri olduğunu, belli bir ideolojiye ve belli bir ticari kaygıya sahip olduğunu bilerek medyanın dayatmalarının önüne geçebilir. Örneğin, gündüz sabah kuşağında yayınlanan bazı kadın programları ve bazı yarışma programları reality (gerçeklik) programları olarak yansıtılsa da hayal gücünün ürünüdür yani kurgusaldır ve hayal gücü ile gerçeklik birbirine zıt durumlardır.

Aşırı terlemeye botoks tedavisi. Aşırı terleme olan bölgeye (el ayası, koltuk altı veya ayak tabanı) iyot-nişasta testi yapıldıktan sonra 10-15 noktaya toplamda 100-150 ünite botoks enjekte edilir. Ancak botoks etkisini 6 ay içerisinde kaybeder. Herhangi bir sağlık problemine yol açan bir uygulama değildir.

Genel Ağ haberi

Bir başka örnek ise ticari kaygıyla ve reklam amacıyla verildiği izlenimi uyandıran yukarıdaki haberdir. Haberde herhangi bir kaynak yer almamasına rağmen bir doktorun ağzından çıkabilecek cümlelere yer verilmiştir. Bir araştırma yapıldığına dair bir referans da haberde yer almamaktadır.

Eleştirel düşünen bir medya okur-yazarı dinlediği, gördüğü, okuduğu bilgilerin yamsalsal, pratik ya da entelektüel açıdan bir değeri olup olmadığını sorgular. Bu bilgilerin kendi sosyal, kültürel ve zihinsel gelişimine nasıl bir katkı sağlayacağına öncelik verir.

Medya aracılığı ile edindiği bilgilerde yanlış bilgilendirme, çarpıtma olabileceğini düşünerek bu bilgilerin doğruluğunu gösteren kanıtlar arar ve alternatif bilgi kaynaklarını tarar. Araştırdığı kaynakların bilimsel bir kuruldun geçip onay alıp almadığına dikkat eder.

Eleştirel bir bakış açısına sahip medya okur-yazarı için bilgiyi kimin yazdığı ve kimin yayınladığı, en son ne zaman güncellendiği, yayınlayanın tarafsızlığı, yazarın yazdığı konuya hâkim olma becerisi, alanında otorite olarak kabul edilmesi de önemlidir.

Kendilerini “paranormal araştırmacı” olarak tanımlayan bir grup, Peru’ daki Nazca şehri yakınlarında bir uzaylı mumyasını bulduklarını iddia etti.

170 santimetre boyunda olduğu söylenen mumya, bir insan vücudundan daha çok filmlerde tasvir edilen uzaylılara benziyor. Elleri ve ayaklarındaki kemik yapısı 3’er parmaktan oluşuyor. Beyaz bir toza bulanmış olarak bulunduğu iddia edilen mumyanın, yapılan karbon testleri sonuçlarına göre 245-410 yılları arasındaki bir döneme ait olabileceği düşünülüyor.

Genel Ağ haberi

Yukarıda bir genel ağ sitesinde yayınlanan haberi okuduktan sonra eleştirel bir bakış açısına sahip medya okuryazarının bu haberi bilginin değeri ve güvenilirliği açısından nasıl değerlendirebileceğini aşağıya yazınız.

.....

.....

2. Uygulama:

I. Aşağıdaki tablo ünitenin kısa bir özetini içermektedir. Sizden istenen boşlukları doldurarak öğrendiklerinizi test ediniz.

Bilginin Sınırları	
1. Berkeley'ye göre	
2. Kant'a göre	
3. Realistlere göre	
4. Ampiristlere göre	
5. Entüistyonistlere göre	
6. Pragmatistlere göre	
7. Pozitivistlere göre	
8. Neo Pozitivistlere göre	

II. Aşağıdaki boşluklara doğru bilginin ölçütlerinden uygun olanı yazınız.

1. “Kar beyazdır” önermesi, doğru bilginin ölçütlerinden.....ilgilidir.
2. “Felsefi bir kuram bir kimseye belli bir entelektüel rahatlık temin ediyorsa doğrudur” önermesi doğru bilginin ölçütlerinden.....ilgilidir.
3. Gökyüzünde görülen bir ışığın insanlar tarafından farklı yorumlanması doğru bilginin ölçütlerinden.....aykırıdır.
4. “Susmanın kudretine inanıyorum; bu konuda saatlerce konuşabilirim” önermesi doğru bilginin ölçütlerinden.....aykırıdır.
5. “Kenar uzunlukları arasında 90 derece açı bulunan ve birbirine eşit olan geometrik cisme kare denir” önermesi doğru bilginin ölçütlerinden.....ilgilidir.

III. Aşağıdaki tablo ünitenin kısa bir özetini içermektedir. Sizden istenen boşlukları doldurarak öğrendiklerinizi test edin.

Doğru bilgi mümkün müdür?	
Hayır, mümkün değildir.	Evet, mümkündür.

Okuma Parçası

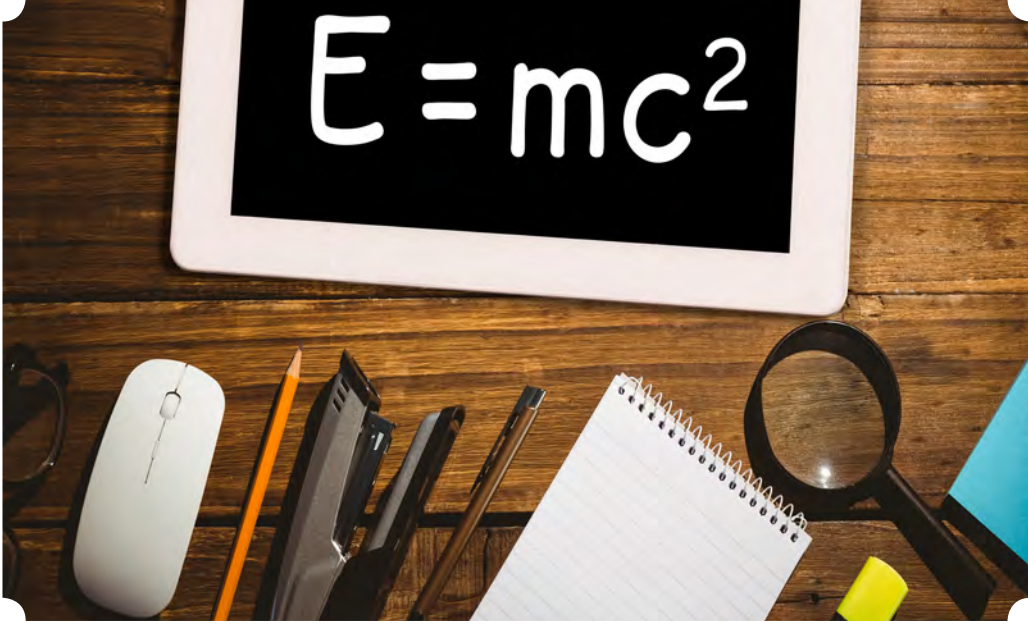
BİLGE İLE KÖPEK

Bir bilge, bir göletin başında oturmaktadır. Susuzluktan kırılan bir köpeğin devamlı olarak gölete kadar gelip, tam su içecekken kaçması dikkatini çeker. Dikkatle izler olayı. Köpek susamıştır ama gölete geldiğinde sudaki yansımasını görüp korkmaktadır. Bu yüzden suyu içmeden kaçmaktadır. Sonunda köpek susuzluğa dayanamayıp kendini gölete atar ve kendi yansımasını göremediği için suyu içer. O anda bilge düşünür: “Benim bundan öğrendiğim şu oldu” der. “Bir insanın istekleri ile arasındaki engel, çoğu zaman kendi içinde büyüttüğü korkulardır.. Kendi içinde büyüttüğü engellerdir. İnsan bunu aşarsa, istediklerini elde edebilir.” Ama biraz daha düşününce aslında gerçek öğrendiği şeyin bundan farklı olduğunu görür.

Asıl öğrendiği şey, insanın bir bilge, büyük bir âlim bile olsa, bir köpekten dahi öğrenebileceği şeyler bulunduğudur.

Felsefeye Giriş, Ahmet Cevizci

III. BÖLÜM: BİLİM FELSEFESİ

Bilim, insanda bilme ve anlama ihtiyacına cevap verir, merakı giderir.

HAZIRLIK SORUSU

Zamanın kralı I. Ptolemy, okumakta güçlük çektiği “Elementler’in” yazarı Eukleides’e (Öklit’e) “Geometriyi kısa yoldan öğrenmenin bir yolu yok mu?” diye sorar. O da bunun üzerine, “Kusura bakmayın, ama geometriye giden bir kral yolu yoktur” diye karşılık verir.

Sizce Eukleides’in bu cevabı bilimin yolunun kişiden kişiye değişmemesi ilkesine örnek olabilir mi?

ANAHTAR KELİMELER

- Bilim
- Bilimsel Yöntem
- Hipotez
- Teori
- Yasa

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Bilim Felsefesinin Konusu
- Bilim- Felsefe İlişkisi
- Bilimle Yaşam Arasındaki İlişki

3. BİLİM FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Felsefe, tarihsel sürecin ilk başlarından itibaren evren, doğa, insan ve toplum hakkında soru sorup, bilgi elde etme çabası içindedir. Bilim de aynı konular üzerinde bilgi elde etme amacındadır ancak gerek elde ettikleri bilgi türü olsun gerekse bu bilgileri elde etme yöntemleri olsun birbirlerinden birçok konuda farklılık gösterirler. Ünitimizin bu bölümünde bilim ve bilimsel yöntem hakkında bilgi sahibi olduktan sonra felsefe- bilim ilişkisine değinilecektir. Daha sonra bilimin insan yaşamındaki olumlu ve olumsuz yeri açıklanarak bilimin değeri tartışılacaktır

3.1 Bilim Felsefesinin Konusu

Felsefeye göre daha dar kapsamlı bir etkinlik olan bilim felsefesi; “Bilimler hangi yöntemleri izlemelidir?, Bilimin insan yaşamındaki yeri ve değeri nedir?, Bilimsel düşüncenin işlevi nedir?, Bilimi diğer insani etkinliklerden ayıran özellikler nelerdir?” gibi sorularla bilimin ne olduğunu, sınırlarını, değerini, bilimsel olayları anlamaya ve açıklamaya çalışır. Tüm bu sorulara cevap verebilmek için ilk önce bilimin ne olduğunu ve onun izlediği yöntemleri açıklığa kavuşturur.

3.1.1 Bilimin Tanımı

Bilim, insanın kendisini ve evreni anlamasını sağlayan araçlardan birisidir. Bilim, atomun parçalarından galaksilere kadar uzanan evreni, insanın içinde yaşadığı toplumu, insanı konu alan, nesnel, gözlem ve deneye dayalı, sonuçları genellenebilen zihinsel etkinliklerin ortak adıdır.

Araştırma alanına ve kullandığı yöntemlere göre bilimler iki gruba ayrılır. Biçimsel (formel) bilimler; kavramsal bilgi üreten, akıl yürütmeye dayalı matematik, geometri, mantıktır. Olgusal (içeriksel) bilimler ise doğadaki olguları ve bu olgular arasındaki neden-sonuç ilişkileri araştıran doğa bilimleri (fizik, kimya, biyoloji, astronomi) ile insanı ve toplumu konu alan tarih, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, siyaset bilimi gibi insan bilimleridir.

Bilimin oluşumu ve işlevi üzerine iki farklı görüş vardır. Bunlar; bilimi dünyayı anlamada ve doğru bilgiye erişmede bir yaklaşım tarzı, bir yöntem olarak (süreç) olarak kabul eden görüş ile böyle bir yaklaşım tarzının neticesinde ortaya çıkan bir sonuç, düzenli bilgiler topluluğu olarak (ürün) kabul eden görüştür.

3.1.2 Bilimsel Yöntem

Görsel 1.14 Bilim bize olguların bilgisini verir.

Düşünelim

Bilimsel yöntemle elde edilmiş bilgiler mutlak anlamda doğru mudur?

Bilim dış dünyadaki olguları betimlemekle (tanımlamakla) kalmaz. Olguların nedenlerini vererek, bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma ve buna bağlı olarak ilerde meydana gelebilecek olayların zamanını ve nasıl meydana geleceklerini öngörme çabasıdır.

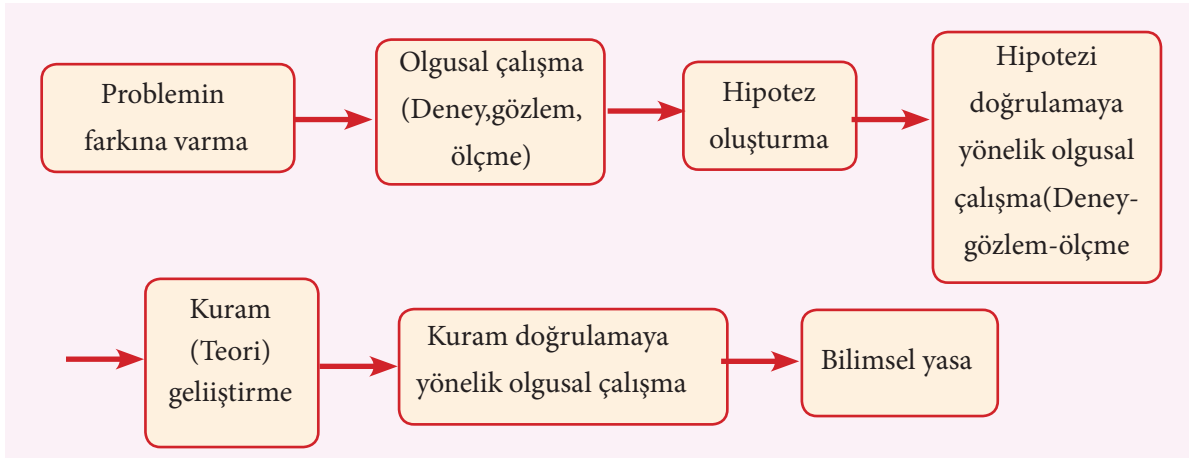
Amacı evreni anlamak ve açıklamak olan bilimin, bu amacına ulaşmak için izlediği yola bilimsel yöntem adı verilir. Bilimsel yöntem tarafsız, akla dayalı, güvenilir, eleştiriye açık bilgi elde edilmesini sağlar. Söz konusu yöntem tüm bilim dallarında birtakım aşamalardan geçerek gerçekleşir.

1) Problemin tespit edilme aşaması: Bilimsel çalışma bir problemle yani nasıl ve neden gerçekleştiğini bilmediğimiz bir olayın, insanı düşünsel ve fiziksel yönden rahatsız etmesiyle başlar. Bilim insanı tüm çalışmalarını probleme cevap bulmak için yapar. Örneğin “Gelgit olayı neden olur?” Bu bir bilimsel problem tespitidir.

2) Betimleme aşaması: Bu aşamada araştırma konusu olan olgular ve bu olgular arasındaki ilişkiler belirlenir, bunlar sınıflanır ve problemin nedeni olduğu düşünülen veriler kaydedilir. Bilim, betimleme aracı olarak gözlem, deney ve ölçme gibi işlemleri

kullanır. Örneğin ay tutulması veya gelgit olayı baştan sona dikkatle izlenerek gözlem sonuçları oluş sırası içinde kaydedilir.

3) Açıklama aşaması: Kavramsal düzeyde olan bu aşamada betimlenmiş olan olgular ve olgular arasındaki ilişkilerle ilgili (gelgit olayının veya ay tutulmasının oluş nedeni) geçici bir açıklama taslağı olan hipotezler (varsayım) oluşturulur. Bu hipotezleri test etmek, doğrulamak veya kanıtlamak için kontrollü deneyler yapılır. Deney sonuçları hipotezi doğrularsa hipotez geçerlidir ve kuram (teori) adını alır. Hipotez yanlış çıkarsa değiştirilir, yeni hipotez oluşturulur, işlemler tekrar edilir. Son adımda hipotezin öğeleri arasındaki bağlantı matematiksel bir dille ifade edilebiliyorsa o zaman yasalara ulaşılmış olur (kütle çekim yasası gibi)

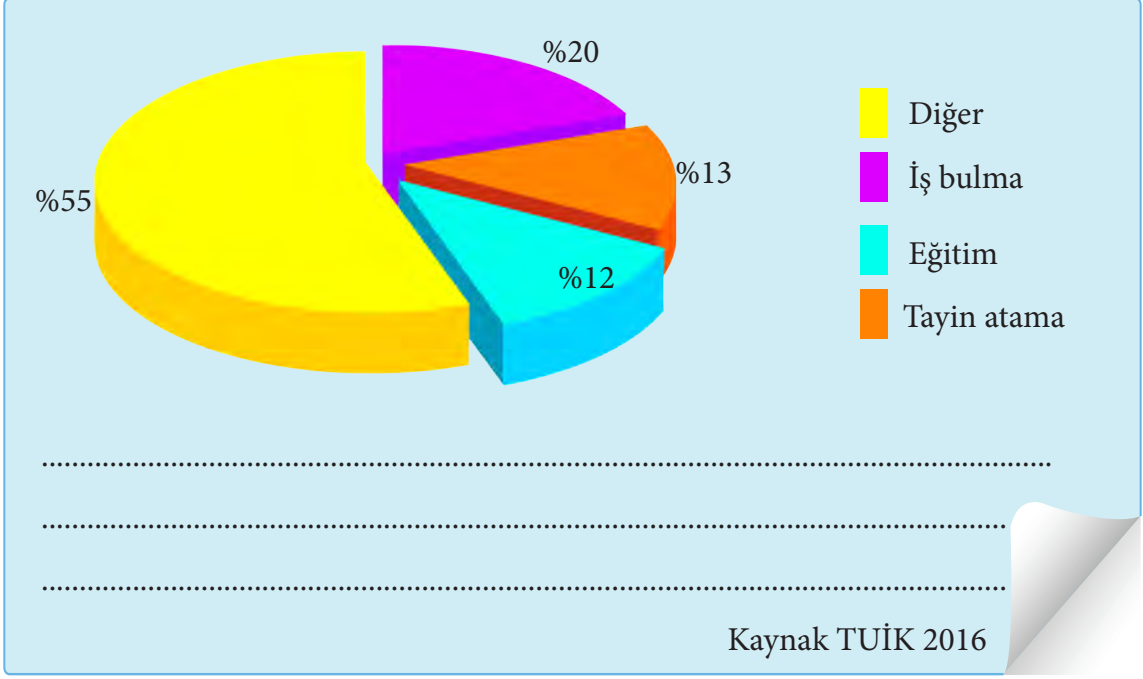

Bilimsel yöntemin şüpheye yer vermesi ve eleştiriye açık olması bilimdeki yanlışların düzeltilmesini ve bilimin hep ilerleyen bir nitelik kazanmasını sağlar. Bilimsel yöntemle elde edilmiş bilgilerin, bilimsel yasaların mutlak anlamda doğruluk iddiası taşımayacağını unutmamak gerekir. Bir bilimsel yasa ne kadar kesin olursa olsun yeni bilimsel keşifler ve olgusal kanıtlar aracılığı test edilebilir, değişebilir hatta yanlışlanabilir. Örneğin, Newton fiziği günlük yaşamdaki pek çok olayı açıklamasına rağmen atom altı parçacıkların ışık hızı ile olan hareketini açıklamada yetersiz kalmıştır. Günümüzde A. Einstein (Aynştayn,1879-1955), W. Heisenberg (Hayzenberg,1901-1977), N. Bohr (1883-1962) gibi bilim insanlarının çalışmaları ile doğa yasaları kesin ve zorunlu olmaktan çıkıp olası olarak görülmeye başlanmıştır.

Aşağıdaki görsel size bilimsel yöntemle ilgili ne tür bilgiler veriyor? Görüşlerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

Göçün Nedenleri

3.1.3 Bilimin Değeri

Bilim bir toplumun itici gücüdür. Toplumlara daha fazla ve daha iyi gelişme imkânı sağlayan bilimin insanların yaşamında entelektüel bir değeri de vardır. Bilim, insanlara belli bir dünya görüşü oluşturma, belli ilkelere göre düşünme, olaylara ve olgulara nesnel, eleştirel bir bakış açısıyla bakma imkânı verir. Bireylere kazandırdığı bilimsel zihniyet ile dürüst ve tarafsız olmayı, sürekli yeni değerler, bilgiler ve karşılaştırmalarla görüşlerini test edebilmesi gerektiğini öğretir. Karşılaşılan problemleri sabırlı, etraflı ve uzak görüşlü bir şekilde ele alma alışkanlığı kazandırır. Bilme merakı sayesinde özgürleşen insanın hurafelere ve batıl inançlara bel bağlamayıp bilginin peşinde olması, yaşanılan toplumun daha refah, daha güzel hale gelmesine yol açar.

Diğer yandan bilimi değerli kılan günlük yaşama kazandırdığı kolaylıklardır. Teknolojik araç ve gereçler bilimsel bilginin günlük yaşama girmiş şeklidir. Örneğin, tıp bilimi, kriminoloji (suç bilimi), savunma sanayi, eğitim, bilişim, biyomühendislik, enerji, organik kimya endüstrisi ve bu uygulamalarında görmekteyiz. Röntgen ışımaları, tomografi cihazları, ölçme aletleri ile hastalıklar kolayca teşhis edilirken; DNA testi, parmak izi, hatta saç telinden suçluların tespiti, uydudan yer tespiti yapan çok hassas araçlarla terör odaklarının tespiti, genel ağ ortamında insanların oturdukları yerden birçok işlerini hâlledebilmeleri gibi birçok alanda teknolojinin nimetlerinden yararlanılmaktadır.

3.2. Bilim-Felsefe ilişkisi

Görsel 1.15 Felsefe bilim, bilim de felsefe üzerine düşünme gereği duyar.

Felsefe genel bir varlığı anlamlandırma faaliyeti olarak bilimden önce gelir. İlk çağda insanların içinde yaşadıkları evren ile ilgili sorgulamaları bilimlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu nedenle ilk çağda filozof olarak adlandırılan insanlar aynı zamanda bilim insanlarıdır. Örneğin, ilk çağ filozoflarından Thales, Pythagoras, Aristoteles, Platon gibi filozofların astronomi, matematik, geometri alanlarında ortaya koydukları çok önemli bilgiler bugün bile hâlâ kullanılmaktadır. Zamanla bilimlerin felsefeden ayrılarak, ayrı birer bilgi alanı hâline gelmiş olmaları, bu iki alanın ilişkisini koparmamış, birbirinden beslenen alanlar olarak yakın ilişkileri devam etmiştir.

“Bilimsel keşifler ve bilim tarihi yalnızca mantıksal, akılsal süreçlerin bir ürünü değildir; bilimin temelinde akıl dışı, mantık dışı, bilim dışı öğeler; metafizik, dinsel, büyüsel, sanatsal ve hepsinden önemlisi felsefi öğeler de bulunur.”

Alexandre Koyre

Amaç bakımından bilim ve felsefe arasında paralellik bulunur. Her ikisi de hazır ve basmakalıp bilgi ile yetinmeyip eleştireci bir tavırla evrendeki düzenin sebep ve kanunlarına inmek, insanı ve hayatı anlamak isterler. Aralarındaki fark, yöntem yönündendir. Bilimler, olaylar ve olgular dünyasındaki bir problemi bunlara uygun bir araştırma tekniği ile neden-sonuç ilişkisini ortaya koyarken; felsefe ele alınan bu olayların özünü ve kullanılan kavramların anlamını vermeye çalışır.

Bilimlerin buluş ve ilerleyişleri felsefe için yönlendirici olurken; felsefenin bilimlerin vardığı sonuçları birleştirerek değerlendirmesi bilimler için ufuk genişletici olmakta, düşünme hazinesine yeni açılımlar eklemekte-

dir. Örneğin felsefecilerin “Değişmez doğa yasaları var mıdır?” sorusunu fizik bilimi kesinliği yüksek bir cevap vermiş olmakla (yer çekimi yasası, suyun kaldırma kuvveti gibi) birlikte bu cevap felsefecilere yeni bir soru alanı açmaktadır. “Doğa yasası nedir?, “Nedensellik ve mekanizm nedir? gibi sorularla felsefeciler bilimlerdeki kavram ve ilişkileri aydınlatarak, onların gerçekliği yansıtmadaki başarılarını eleştiriye tabi tutarak, bilimlere doğru yöntemlere ulaşma, teori kurma ve geliştirme olanakları sağlar. Bilimsel bilginin değerini, diğer bilgi türleri arasındaki yerini ve önemini ortaya koymak yine felsefenin işidir.

Kısaca B. Russell’ın (Rasıl,1872-1970) “Bildiklerimiz bilim, bilmediklerimiz felsefedir” sözünde ifade ettiği gibi bilim, insanların dikkatini dış olaylara çekerken, felsefe dikkatleri yeniden olaylardan insana çekmekte, böylece bilmekte olan zihnin bilmedeki imkân ve sınırlarını tartışmaya açmaktadır.

3.3. Bilimle Yaşam Arasındaki İlişki

Görsel 1.16 Bilimin sağladığı imkanları şu ya da bu doğrultuda kullanmak insana kalmıştır.

Düşünelim

B. Russell’ın, “Bilgelikle birleştiğinde bilimin sağladığı kudret tüm insanlığa büyük ölçüde refah ve mutluluk getirebilir. Tek başına ise yalnız yıkıntıya yol açar” sözünden ne anlıyorsunuz?

Günümüz bilgi çağı, bilimin hayatımızla nasıl iç içe geçtiğini, onun yaşamımızın ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini gösterir. Kullandığımız araba, bindiğimiz uçak, anında bilgiye ulaşmayı sağlayan iletişim araçları hayatımızı kolaylaştırmakta, hastalıklarımıza daha kolay çözüm bulabilmekteyiz. İnsan yaşamını kolaylaştırmak için

Görsel 1.18 Bilim ve teknoloji günümüzün ayrılmaz ikilisidir.

üretilen teknoloji, insanın yaşam kalitesini artırmak için yapıldığı sürece faydalıdır ancak madalyonun bir de ters yüzü vardır. Bilim, özellikle bilime dayalı teknoloji bugün insanların yaşamına tahakküm edebilmektedir. B. Russell'in de dediği gibi bilim ve teknoloji insanlığı ileri götürebildiği gibi, insanlara zarar verecek hâle de gelebilmektedir. İnsani özden uzaklaşma, makineleşmeyle birlikte işsizlik sorunlarının artması, yalnızlaşma ve yabancılaşma, gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır.

Bilim ve teknolojinin fayda ve zararı kendisinde değil, hangi amaçla ve kimlerin elinde olduğuna bağlıdır. Örneğin, bilgisayar ve genel ağ bize bilgi dünyası ile teknoloji dünyası arasında köprü kurarak hayatımızı kolaylaştırmayı amaçlamasına rağmen; genel ağ ortamında işlenen bilişim suçları (hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, özel yaşamın gizliliğinin ihlali ve cinsel istismar gibi) sadece bireylerin değil, ülkelerin güvenlik ve ekonomik bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturur hâle gelmiştir.

Francis Bacon'ın (Beykın,1561-1626) da dediği gibi “Bilgi güçtür.” Ancak bu güç bilimin yıkmak ve yok etmek amacıyla kötüye kullanımını gerektirmemektedir. Savunma amaçlı üretilmesi gereken silahların yok etmeye odaklanması, küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal kaynakların azalması, genetik bilimi çalışmalarının korkutucu sonuçlar içermesi, bilim insanının suçu değil, bilimi kötü niyetle kullanan insanların suçudur. Doğu tıbbının önemli hekimlerinden olan Ebubekir Razi (865-925)'nin “Bir dirhem ilim, bin okka edebe muhtaçtır” sözünde ifade gibi sorun üretilenin insanlığın yararına kullanılıp kullanılmaması sorunudur.

Görsel1.19 “Bilim savaş zamanında bizi param parça etmeye yarıyor; barış zamanında da yaşamımızı çekilmez duruma sokuyor”
Einstein

Kısaca bilim, her iki durumda da, yani gerek olumlu ve yapıcı gerekse olumsuz sonuçlara yol açacak biçimde kullanıldığı zaman, yaşantımızı doğrudan etkilemektedir.

3. Uygulama:

I. Bilimin büyük trajedisi, güzelim bir hipotezin acımasız bir gerçek tarafından öldürülmesidir. Bu görüş, bilimsel hipotezle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

A) Hipotez oluşturulurken bilimsel yasalardan yararlanılmalıdır.

B) Bir hipotezi çürütecek kanıtın bulunamamış olması, o hipotezin doğru olduğunu gösterir.

C) Bilinmeyenin açıklanmasını sağlayan hipotezler güzel görünür.

D) Bir hipotez doğru görünse de araştırma bulguları onun yanlış olduğunu ortaya koyabilir.

E) Hipotez hem yalın hem doğru olmalıdır. (2002—ÖSS sorusu)

II. Aşağıdaki ifadelerdeki boşluklara parantez içinde verilen kavramlardan uygun olanı yerleştiriniz (öznel, betimleme, hipotez, nesnel, bilimsel yöntem, yasa).

1. Bilim..... , felsefe.....bir etkinliktir

2. Olgular arasındaki ilişkileri saptama, sınıflama ve kaydetme bilimsel yöntemin.....aşamasında gerçekleşir.

3bir yanı ile eylemsel, bir yanı ile düşünsel bir süreçtir.

4. Gözlem ya da deney sonuçları karşısında doğrulanmış olan genellemelere....., henüz doğrulanmamış ya da yeterince doğrulanmamış olan genellemelere ise.....denir.

III. Aşağıdakilerden hangisi bilimin hangisi felsefenin özelliğidir? Boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Nesnel olma (.....) özelliğidir.

2. Deney ve gözleme dayanma (.....) özelliğidir.

3. Gerçeğe ulaşmaya çalışma hem (.....), hem de (.....) özelliğidir.

4. Kavramsal düşünme ve mantıksal çözümleme işlevi (.....) özelliğidir.

5. Konusu bakımından evrensel olma (.....), cevapları bakımından evrensel olma (.....) özelliğidir.

6. Evreni ve insanı anlamak hem (.....), hem de (.....) özelliğidir.

IV. BÖLÜM: AHLAK FELSEFESİ

Erdem, dürüstlük, sorumluluk, doğruluk gibi evrensel değerler filozoflar tarafından en yüksek iyi olarak kabul edilir.

HAZIRLIK SORUSU

Maharet güzeli görebilmektir
Sevmenin sırrına erebilmektir
Cihan âlem herkes bilsin ki şunu;
En büyük ibadet sevebilmektir.

Yunus Emre

“İnsanın eylemlerinin amacı mutluluk mu yoksa erdemli ve ahlaki bir hayat mı olmalıdır?” sorusuna yukarıdaki dizeler nasıl bir cevap vermektedir?

ANAHTAR KELİMELER

- Etik
- Sorumluluk
- Özgürlük
- Mutluluk
- Hedonizm

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Ahlak Felsefesinin Konusu
- Mutluluk ve İyilik İlişkisi
- Özgürlük, Sorumluluk ve Kural (Norm) İlişkisi

4. AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Ahlak, insanların toplum içindeki davranış, eylemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla kabul edilen ilkeler topluluğudur. Günlük yaşamda düşünceden ziyade eylemle iç içe bulunduğumuz için insanın sorduğu soruların birçoğu daha çok ahlak ile ilgilidir. Ünitimizin bu bölümünde ahlakla ilgili soruların ışığında iyi ve kötünün ölçütünün filozoflarca nasıl algılandığını, özgürlük ve sorumluluk ile mutluluk ve iyilik kavramları arasındaki ilişkinin ne olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Değerlerin insan yaşamını yönlendirme ve anlamlı kılmadaki rolünü kavramak önceliğimiz olacaktır.

4.1. Ahlak Felsefesinin Konusu

Ahlakı konu alan ahlak felsefesi (etik), ahlakın yapısını, özünü ve doğasını felsefi açıdan inceleyerek, temel değer ve ilkelerin neler olduğu üzerinde durur, insan için neyin iyi, neyin kötü olduğunu tanımlamaya, olan ve olması gerekeni belirlemeye çalışır. Ahlak iyi ve kötü davranışların pratikteki değeri, ahlak felsefesi ise iyi ve kötü davranışın teorisi şeklinde tanımlanır. Ahlak felsefesi ahlakı felsefi açıdan ele alırken onunla aynı alanı ifade eden etik sadece ahlakı değil tüm insan eylemlerini ve bu eylemlere dayalı tüm kavram ve ilişkileri (insan hakları, yönetsel, mesleki ve örgütsel ilişkiler gibi) konu alır. Ahlak felsefesi, “İnsan hayatının amacı ne olmalıdır?, Ahlaki eylemler niyetleriyle mi yoksa sonuçlarıyla mı değerlendirilmelidir? Mutlak bir özgürlük mümkün ve istenir bir şey midir?” gibi sorulara cevap vermeye çalışır. Şimdi bu sorulardan bazılarının nasıl cevaplandırıldığını ele alalım.

4.1.1 İyi ve Kötünün Ölçütü

Düşünelim

Ahlaki değerlerin en başında gelen iyi, insana bağlı olarak anlam kazanan öznel bir değer midir? Yoksa insandan insana, çağdan çağa, toplumdan topluma değişmeyen nesnel bir şey midir?

Hoca Nasreddin, oğluyla birlikte köyüne gidiyormuş. Oğlunu eşeğe bindirmiş, kendisi yürümüş. Karşıdan gelenler, oğlunu göstererek: “Ak sakallı adam yürürken bacak kadar çocuk eşekte gidiyor. “Zamane çocuğu işte.” demişler. Hoca oğlunu indirip kendisi binmiş. Az sonra birkaç kişiyle daha karşılaşmışlar. Bunlar ise: “Koca adama bak! Bu sıcakta minnacık çocuğu yaya yürütüyor. Hiç insafı yok.” demişler. Hoca, eşeğe oğlunu da bindirmiş. Çok geçmeden yine üç beş kişiye rastlamışlar. Adamlar: “Zavallı hayvan! Dü-

şüp ölecek! Hiç acımadan iki kişi birden binmişler üstüne!” demişler. Hoca inmiş, oğlunu da indirmiş. Eşek önde, onlar arkada ilerlemişler. Biraz sonra, yol kıyısında duranlar: “Amma aptal adammış bu hoca, Eşek bomboş gidiyor, kendisi oğlu ile kan ter için de arkasından koşuyor!” diye konuşmaya başlamışlar.

Fıkırada Nasreddin Hoca'nın denediği her yöntemin başka biri tarafından eleştirilmesi “mutlak iyi” kavramının olmadığını gösterebilir mi? sorusunu cevaplandırmadan önce iyi ve kötü kavramlarını tanımlayalım.

İyi ve kötü farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ortak tanıma göre iyi, insanın insan olma değerlerine ve yaşadığı topluma yararlı ve değerli olandır. İnsana zarar, acı ve rahatsızlık veren, onun gelişmesini ve kendini gerçekleştirmesini engelleyen her şey kötü olmak durumundadır. İyinin insan ve toplum için olumlu bir şey, kötünün ise olumsuz bir şey olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. İyilik tamlığı ve mükemmelliği içerirken, kötülük eksikliği ve noksanlığı içermektedir.

Farklı iyi türlerinden söz edilebilir:

*Değerli ve arzu edilir bir niteliğinden dolayı kendi başına ve kendisinden dolayı iyi olarak tanımladıklarımız olabilir. Sağlık, mutluluk gibi.

* Kendi başına iyi olmayan, ancak verdiği yarar ve sonuç bakımından iyi olarak tanımladıklarımız olabilir; Ameliyatın kendi başına değil ama kişinin sağlığını düzeltmesi bakımından iyi olması gibi.

* Başka bir iyinin elde edilmesine aracı olan, başka bir iyinin ortaya çıkmasına katkısından dolayı iyi olarak tanımladıklarımız olabilir; Tanığın yalan söylemeyip doğruyu söyleyerek adaletin gerçekleşmesini sağlaması gibi.

* Kendisi için iyi olmanın yanı sıra ondan kaynaklanan bir sonuç veya bir durum için iyi olarak tanımladıklarımız olabilir; Bir sanat eserinin kendisi için iyi olmanın yanı sıra onu izleyenlere verdiği güzellik ve huzur hazzından dolayı iyi olması gibi.

İyinin söz konusu bireysel örnekleri dışında, bir de bütün bir ahlaki hayatımızın kendisine yöneldiği iyi vardır. Değerlerin insandan bağımsız nesnel bir varoluşa sahip olduklarını düşünen Platon'un “ideaların ideası” diye tanımladığı “iyi” böyledir. Büyük bir kısmı erdemlerden meydana gelen idealar merdivenin tepesinde bulunan “iyi ideası” iyi olan her şeyin iyi olmasını sağlayan şeydir. Platon'a göre, bir şeyin

iyi olması için ölçülü ve dengeli, kendi kendine yeter ve kendisi en son amaç olması gerekir. Bu nitelikleri taşıyan da iyi ideasıdır.

En yüksek iyi olarak kabul edilen ve tüm insanlığın kendisine yöneldiği içtenlik, sadakat, vefa, güven, alçak gönüllülük, fedakârlık, umut, merhamet gibi erdemler evrenselidir. Ayrıca iyi ve kötünün ölçüsünü öznenen bağımsız olarak kabul eden Musevilik, Hristyanlık, Müslümanlık gibi tek Tanrı'lı dinler de, ayrıntılarında birbirlerinden ne kadar farklı ahlaki tavsiyeler ve davranış kuralları ortaya koysalar da, ahlaki iyi ve kötünün kaynağını Tanrı'ya, Tanrı'nın iradesine bağlama konusunda görüş birliği içersindedirler. İyi, Tanrı'nın emrettiği, kötü onun yasakladığı şeydir.

Gerek evrensel dinler, gerekse en yüksek iyi olarak kabul edilen erdemlerin varlığı "mutlak iyi" nin olduğunu gösterse de iyinin ve kötünün göreceli olduğunu savunanlar da vardır. Örnek olarak verilen Nasreddin Hoca fıkrasında iyinin ve kötünün ölçüsünün kişiden kişiye değiştiğini söyleyebiliriz. Bir bahçıvan için havanın yağmurlu olması "iyi" bir şey olmasına rağmen, çömlüklerini kurutmak isteyen bir çömlükçi için "kötü" olması, iyi-kötünün, yer, zaman ve bakış açısına göre değişebildiğini göstermektedir. Yine aynı şekilde, "Yaşlılara bakmak iyidir" önermesi evrensel bir değerdir. Ancak, iyilik türleri değer yargılarına göre değiştiği ve tikel olan durumlar olduğu için nasıl bakılacağı konusu toplumdan topluma, zamandan zamana, kişiden kişiye değişir. Kısaca iyilik ve kötülük gibi değerler nesnel, evrensel, mutlak ve değişmezken, bunlarla ilgili değer yargıları öznel, göreceli ve değişken olabilmektedirler.

4.1.2 Özgürlük ve Sorumluluk Arasındaki İlişki

Sorumluluk ve özgürlük, eylemi ahlaki yapan en önemli iki özelliktir. Her iki özellik de birbirine bağlıdır ve bu iki özellik kendilerini ancak eylemde gösterirler.

Daha çok görevlerin ve ödevlerin yerine getirilmesinde kendini gösteren sorumluluk, kişiyi ahlaki anlamda değerli kılan ya da saygınlığını kaybetmesine neden olan bir niteliktir. Özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişki ile ilgili farklı görüşler vardır.

1.Determinizm (Belirlenimcilik):İnsanın eylemlerinde özgür olmadığından davranışlarından da sorumlu tutulamayacağını kabul eden bu görüşe göre, davranışlarımızda özgür olduğumuzu zannetmemiz, hareketlerimizi zorunlu kılan sebepleri bilmeyişimizden ileri gelir. Davranışlarımızı zorunlu olarak ortaya koyan bu sebeplerin bir kısmı dışımızdan (tabiat şartları, başka insanların üzerimizdeki etkileri gibi), bir kısmı da içimizden (isteklerimiz, ihtiraslarımız, korkularımız gibi) kaynaklanarak irademize baskı yapar ve bizi belli bir davranışta bulunmaya zorlarlar.

2. Fatalizm (Kadercilik) Her şeyin önceden doğüstü bir güç tarafından belirlendiğini savunan bazı kaderci filozoflar da insanların özgür olmadığını, dolayısıyla sorumluluktan söz edilemeyeceğini ileri sürerler.

3. İndeterminizm (Belirlenmezcilik):Farklı davranışlar veya tercihler arasında “karar verme” olgusu nedeniyle insanın özgür olduğunu, dolayısıyla davranışlarından sorumlu tutulacağını iddia eder. Bu görüşte olanlara göre özgürlük, iradenin özerkliğine bağlıdır. Yani eylemde bulunan kişinin, hiçbir dış baskının etkisinde kalmadan veya zorlanmadan, kendi öznel arzu ve isteğiyle, bilinçli bir davranışta bulunması ve bunun sonucunda nelerin olabileceğini bilmesi ve sonuçlarını üstlenmesi sorumluluğu beraberinde getirir.

4. Otodeterminizm (Özbelirlemecilik): Davranışı belirleyen bazı etkenler olsa dahi bireyin hayatını kontrol edebileceği anlayışını temel alır. Determinizm ve indeterminizm görüşlerini uzlaştırma çabasında olan bu görüşe göre insan bilgi ve deneyimleriyle kendini gerçekleştirerek özgürleşebilir. Yani kişi çabasıyla kendini belirleyen koşulları aşır geliştirir ve kendi özgürlüğünü oluştura bildiğinden davranışlarından sorumludur.

5. Liberteryanizm (Özgürlükçülük): Ahlaktan ya da ahlaki sorumluluktan söz edebilmemiz için özgürlüğün gerekli koşul olduğunu iddia eder ancak bu özgürlük, bireyin keyfine göre davranması, isteklerini, içgüdülerini dilediğince doyurma olanağı bulması anlamına gelmez. Özgürlük keyfilik olmadığı gibi, nedensiz bir davranış hiç değildir. Kişi yaptığı şeyin sonunda karşılaşacağı sonuçlara göre pişman olabilir. Bu pişmanlık (başka türlü de yapabilme ihtimalinden dolayı) insanın özgürlüğünü dolayısıyla sorumluluğu olduğunu gösterir.

Yukarıda verilen özgürlüğün imkanı hakkındaki görüşler bağlamında sorumluluğun olup olamayacağı hakkında farklı düşünceler ortaya konmuş olsa da bilinçli ve özgür olmak sorumluluğun birinci şartıdır çünkü özgür olmayan kişinin sorumluluğundan söz edilemez. Örneğin, iyi ve kötüyü ayırt edecek anlayıştan yoksun akıl hastaları ile; henüz zihinsel olgunluğa erişmemiş çocukların karar verme özgürlükleri olmadığı ön kabulünden dolayı yapıp ettiklerinden sorumlu tutulmazlar.

Ayrıca bu görüşlerden farklı olarak bazı filozoflar da insanın özgür olduğunu, bu özgürlüğün de ancak sorumluluk yüklenildiğinde gerçekleşeceğini iddia ederler. Bu görüşü savunan **Jean Paul Sartre** insanın önceden belirlenmiş bir kaderi olmadığını, tam tersine insanın özünü kendisinin belirlediğini yani ne olmak istiyorsa o olduğunu iddia eder. Sartre “İnsanoğlu özgürlüğe mahkûmdur çünkü bir kere dünyaya atıldık-

tan sonra yaptığı her şeyden sorumludur” der. Filozofa göre kimseye dayanıp güvenmeden sadece kendi eylemine karar veren insan, bu eyleminin bütün topluma, diğer bütün insanlara getirisinin sorumluluğunu da tek başına üstlenmelidir.

4.1.3 Evrensel Bir Ahlak Yasasını Olup Olmadığı Problemi

Düşünelim

“Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma” (Konfüçyus), “İnsanlığı, kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil de, her zaman bir amaç olarak görecektir şekilde davran” (Kant), “İnsan ne isterse o olur” (J.P.Sartre) Filozoflara ait bu sözler evrensel bir ahlak yasası niteliği taşıyabilir mi?

Bu sorulara cevap vermeden önce evrensel ahlak yasasının varlığı konusundaki farklı görüşleri açıklayalım.

Ahlak yasası, bireyin nasıl davranacağını belirleyen kurallar sistemidir. Kişi bu yasalar ile yaptığı veya yapacağı davranışlarına meşru bir zemin kazandırır. Vicdanımızın davranışlarımızı yargılaması bu yasalar ile oluşur. Bu noktada şöyle bir sorunla karşı karşıya kalırız. Acaba bu ahlak yasaları, herkesin davranışlarını belirleyecek güçte, evrensel bir nitelik taşır mı? Yoksa görelidir?, Nesnel midir, yoksa öznel midir?

Böyle bir yasanın olanaksızlığını savunan görüşler ve olanaklı olduğunu iddia eden görüşler bu tartışmanın taraflarını oluşturur.

Evrensel bir ahlak yasasının olamayacağını iddia edenler:

Evrensel bir ahlak yasasının olamayacağını iddia edenler, insanların davranışlarında temel alabilecekleri ortak bir ilkenin olamayacağı görüşünden hareket ederler. Bu görüşler şunlardır;

a) Hedonizm (Hazcılık): Ahlaki eylemin değeri, eylemin sonucunda oluşan hazzan gelmektedir. Bir eylem, haz getiren veya hazzı amaçlayan bir eylem ise doğru eylemdir. Haz veren şeylerin kişiden kişiye değişmesi nedeniyle evrensel bir ahlak yasasından söz edilemez. Bu görüşün temsilcileri, Epiküros (Epikür, M Ö 341-270) ve Aristippos’ tur. Epiküros manevi hazları (dostluk, sevgi gibi) önemserken, Aristippos hem manevi hem de maddi hazları önemser.

b) Egoizm (Bencillik): İnsanın eylemlerinde korunma içgüdüleriyle hareket etmesinden dolayı kendisi için iyi olanı aradığını, kişisel istek ve çıkarlarını ön planda tuttuğunu iddia eden bu anlayış evrensel bir ahlak yasasını ve değerlerini kabul etmez.

c) **Anarşizm:** Devlet ve yasalar olmadan, insanların daha iyi yaşayabileceğini öne süren bu görüş de bireyselliği temele alır. Devlet ve yasalar, insanın doğasını bozduğu, insan davranışlarını kısıtladığı, yaratıcılığını yok ettiği için karşı çıkılması ve yıkılması gereken olgulardır.

Ateist bir filozof olan **J. P. Sartre** Tanrı'nın varlığını kabul etmediği için insanın önceden belirlenmiş bir özü olmadığını; her bireyin kendi özünü yani var oluşunu kendi belirlemekte özgür olduğunu savunur. Özgürlük ve sorumluluk sahibi olan insan kendi özyle birlikte, kendine ait değerleri de yaratabilecek güçtedir. Bu değerler evrensel değil, göreceli olacaktır. Sartre için ahlaki eylem, sorumluluğunu aldığımız eylemdir.

Felsefe tarihinin en ilginç düşünürlerinden olan **F. Nietzsche** var olan ahlaki sistemi, zayıf ve güçsüz karakterli insanlar yetişmesine yol açtığı gerekçesiyle eleştirir. Hem hayatın kendisi hem de bireyler arası ilişkilerde belirleyici olan güç ilişkileridir. Ona göre çağının çürümüş değerlerine baş kaldıran, yerleşik ahlaki değerlerin yerine kendi değerini kendisi yaratan üstün insan, gücü elinde bulunduran insandır. Nietzsche' nin bu yaklaşımı "gücü" "en yüce iyi" durumuna getirmektedir.

Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul edenler:

Evrensel ahlak yasasının varlığının kabul edilmesinden kastedilen, bütün insanların davranışlarında temel alabilecekleri ortak bir ilkenin var olduğudur. Bu görüşü savunanlar iki gruba ayrılır:

1.İnsanın öznel yaşantıları ve istekleri ahlak yasasını belirler. Faydacı ve sezgici ahlak kuramları bu grubun içerisinde. Faydacı ahlak anlayışını savunanlar, insanın doğası gereği acıdan kaçıp hazza ulaşmak isteyen bir yapısı olduğunu, bu nedenle de ahlaki eylemlerinde daima mutlu olmayı hedeflediğini söylerler. Ancak mutluluğa tek başına değil toplum içerisinde ve toplumsal yarar çerçevesinde ulaşılabileceğinden "olabildiğince çok insanın, olabildiğince çok mutluluğu" ilkesi ahlak yasasının belirleyicisidir. **Jeremy Bentham** (1748-1832) ve **John Stuart Mill** (1806-1873) bu görüşün temsilcilerindedir. Utilitarizm'in (faydacı ahlak) kurucusu olan Bentham "olabildiğince çok sayıda insanın olabildiğince mutluluğunu" amaçlar. Mill de toplumun çoğunluğunun faydasını önemser. Ayrıca sosyal duyguların paylaşımıyla mutluluğun daha ortak ve evrensel bir ilke haline gelmesinin sağlanabileceğini düşünür.

Sezgici ahlak görüşünü savunanlara göre ise nasıl davranacağımızın bir kuralı yoktur. İnsanlar öznel sezgileri ile iyi ve kötünün ne olduğunu bilebilir. Sezgide kural yoktur. Örnekler vardır. Geçmişten gelen birçok erdemli insanların davranışları biz-

ler için örnek teşkil eder. Tüm insanlarda aynı davranışların görülmesi sezginin ortak bir özellik olmasındandır. **H.Bergson** (1859-1941) bu görüşü savunan filozoflardan biridir. Bergson'a göre iki türlü ahlak vardır: kapalı ahlak ve açık ahlak. Kapalı ahlak, bireyin özgürlüğünü dikkate almayan ve zorlama yoluyla ya da gelenek ya da tabuların baskısıyla oluşturulmuş ahlaktır. Açık ahlak ise bireyin özgürlüğünü ön planda tutan, değişik kişilikleri hesaba katan ahlak anlayışıdır.

2. Evrensel ahlak yasası Tanrı veya doğa tarafından belirlenir. Bu görüşü savunanlara göre, bu yasa insanın karşısına bazen zorlayıcı bir ilke olarak, bazen de bir buyruk olarak çıkar. Bu nedenle insan bu yasalara uymak zorundadır. Filozofların bu konudaki düşüncelerinden örnekler verelim;

Sokrates'e (Sokrat, M Ö 469-399) göre, bireylere ahlaki eylemlerinde yol gösterecek nesnel ölçüler bilgi, erdem ve mutluluktur. Davranışların değişebileceğini ama değerlerin değişmeyeceğini savunan Sokrates'in "Kendini bil" önermesiyle dile getirdiği önerisi, erdemli bir hayatın ancak bilgiyle olabileceğini vurgular.

Platon'a (M Ö 428-347) göre; insan içinde yaşadığı koşullara göre, ahlaki davranışlarda bulunamaz; çünkü bu dünyada mutlak ahlaki değerler yoktur. Mutlak ahlaki değerler idealar dünyasındadır. Bilgelik, cesaret, adalet, yiğitlik, doğruluk gibi erdemleri içine alan tümel, saf, değişmez gerçeklikler olan "iyi idea"sına uygun davranışlar ahlakidir.

Aristoteles (M Ö 384-322) en iyi olan şeyin "orta yol" olduğunu söyleyerek, evrensel ahlak yasasını da orta yol; yani ölçülü olmak olarak belirler. "Ahlaklı olmak ölçülü olmaktır" diyen Aristoteles'e göre kendi bedenini, yeteneklerini, isteklerini bilen insan için en iyi şey, ne aşırıya kaçmak ne de azla yetinmektir.

Aydınlanma çağı filozoflarından olan **Kant (1724-1804)** ahlak yasasını kişiden kişiye değişmeyecek nesnel bir ölçüye bağlamıştır. O ölçü niyet ve ödev duygusudur. Ona göre bir davranış, haz veya yarar gözetilmeden, yalnızca ödev duygusundan dolayı yapılırsa ahlaki olur. Örneğin yoksul insanlara yardım eden biri bu davranışı diğer insanların kendisinin ne kadar yardımsever olduğunu düşünmeleri için yaparsa ahlaklı bir davranışta bulunmaz. Yardım etme davranışını bir şarta veya sonuca

Görsel1.20 "Öyle davran ki, insanlığı kendinde ve başkalarında bir araç olarak değil, hep bir amaç olarak göresin"

Kant

bakmadan yalnızca insani bir görev olduğunu düşünerek yapıyorsa o zaman ahlakidir. Kant'ın ödev ahlakı sonucun değil niyetin önemli olduğunu vurgular. Bu yasayı akıl sahibi varlık olan insanın kendi akli ve iradesiyle koyduğu kurallar olduğu için evrensel ve mutlaktır.

Türk asıllı bir filozof olan **Farabi (870-950)**'ye göre evrende her şey südür (taşma) yolu ile Tanrı'dan oluşmuştur. İlk ve zorunlu olarak Tanrı'dan çıkıp gelen etkin akıl insanın Tanrı'yı ve diğer varlıkları bilmesini sağlar. En yüksek iyi, Tanrı'nın ve evrenin bilinmesidir. Gerçek varlık Tanrı olduğu için, evrenin yasalarının temelinde de Tanrı'nın yasaları vardır. İşte iyi davranış bu yasalara uygun davranıştır. Bunlara uymamak ise kötüdür.

Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli gibi Anadolu bilgeleri, gönül terbiyesine dikkat çekmiş, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen ahlak ve düşünce sisteminin (tasavvufun) doğup yayılmasını sağlamışlardır. Anadolu bilgelerine göre tek gerçek Tanrı'dır. Tanrı'ya korkuyla ya da bir yarar için değil, aşkla yaklaşılr. Diğer varlıklarda Tanrı'nın görünüşleri olduğu için onlar da Tanrı adına sevilir. Tanrı'ya ve yaratılmış diğer varlıklara duyulan aşk ahlaki eylemlerimizi belirler.

4.2. Mutluluk ve İyilik İlişkisi

6. Metin

...Ahlaki mutluluk felsefesi, ahlaki davranışı zevke bağlamak isterken, gerçekte bağdaşmıyor. Her hareketin gayesi, kendi şeklinin mükemmeline ulaşmaktır. Mutluluk ahlakı taraftarlarının iddia ettikleri gibi, insanın zevki aradığı ve acıdan kaçtığı doğru değildir. Hareket bir zarurettir ve yaşamın vazgeçilmez bir sonucudur; insan zevk kadar, hatta ondan daha fazla acıyı da isteyerek kabul etmektedir. Faydacı ahlak acı ile hazzı, ferdi ve sosyal faydanın gerçekleştirilmesine bağladı Hareketin gayesi zevk olmadığı gibi fayda da değildir. O, zevkin genişletilmesi prensibinden başka bir şey değildir. Mutluluk ahlakına yöneltilen tenkitlerin hepsi, faydacılık için de geçerlidir...

İsyan Ahlakı, Nurettin Topçu

Düşünelim

Yukarıdaki metni okuyarak, “İnsan ahlaki eylemlerde bulunurken neyi amaçlar? Ahlaki eylem sonucunda ne elde edilir?” sorularının nasıl cevaplandığını bulmaya çalışınız.

Ahlaki eylemde bulunurken insanın amacının mutluluk olduğu, bütün insanların mutluluk aradıkları, her insanın onu gönülden istediği, arzu ve tercih ettiği, ona ulaşmaya çabaladığı bir gerçekliktir.

Mutluluk, insanın kendi kendisiyle çevresiyle uyum ve barış içinde olması, kendine ve topluma yararlı olan eğilimlerini gerçekleştirebilmesi, kendi hayatını ve başkalarının hayatını iyiye, doğruya, güzele yöneltme çabalarında başarılı olduğunu bilmekten kaynaklanan iç huzuruna ulaşabilmesidir. Mutluluk ahlakı, İlk Çağdan günümüze kadar birçok filozof tarafından farklı biçimlerde ortaya konmuştur. Bu görüşlerin ortak noktası ahlaki davranışlarımızın temelini mutluluk kavramının oluşturmasıdır.

Mutluluk başka bir amacın aracı değil de bütün amaçların ve iyilerin en yetkini olarak tanımlanır. Filozoflar, mutluluğu iyilik, yarar ve haz kavramı ile ilişkilendirerek ele almaktadırlar. Örneğin, “İnsan her şeyin ölçüsüdür” sözüyle ahlakta bireye bağlı özneliği ilk öne süren **Sofistler**, sosyal koşullar değiştikçe farklı zaman ve toplumlarda farklı ahlak kurallarının geçerli olacağı öngörüsünden hareketle bireysel iyiliği dolayısıyla bireysel mutluluğu savunmuşlardır.

Hem bireysel hem de toplumsal iyiyi savunan ve iyiyi en üstün insani değer olarak gören Antik Çağ Yunan filozoflarından **Sokrates, Platon, Aristo**'ya göre en üstün iyi erdemdir. Onlar, mutluluğun maddi kazanımlarla değil; yiğitlik, bilgelik, adaletlilik, doğruluk, cesaretlilik, ölçülülük, dürüstlük gibi erdemlerin kazanılmasıyla gerçekleşeceğini söylerler. Ancak bu erdemler tek başına kazanılamaz. Erdemler inzivada değil, toplumsal hayatta ortaya çıkar. Bu nedenle kişi inzivaya çekilmek yerine yaşadığı topluma katılmaya, insanlarla iyi ilişkiler kurmaya muhtaçtır.

Sokrates'tin ahlak felsefesinden etkilenen **Diogenes (Diyojen, M Ö 412-320)** ise bu görüşün tam tersini savunur. Bir fıçı içinde yaşadığı söylenen Diogenes, özel mülkiyeti, evliliği, dini, lüks yaşamı, zenginliği vb. şeyleri değersiz görür. İnsanın amacının mutluluk olduğunu ve bu mutluluğun da kendine yetme, sadelik, var olan toplumsal kurallara ve dünya nimetlerine kayıtsızlıkla, onlara sırtımızı dönmekle elde edilebileceğini söyler.

Ahlaki iyiliğin, ahlaki davranışın sonucunda oluşan hazda olduğunu söyleyen **Aristippos**, bedensel hazların en yüksek iyi ve mutluluk olduğunu ileri sürerken; **Epikuros** ise bedensel hazların bir doyum sınırı olmadığından insana acı verdiğini söyler. Anlık olan bedensel hazlara karşılık bilgelik, ölçülülük gibi sürekliliği olan zihinsel hazların ruhu dengede tutarak insanı mutlu ettiğini kabul eder. Ona göre ruhsal arınma ve dengeye sahip birisi, zengin veya lezzetli yemek yiyen birisinden daha mutludur.

M Ö 336-264 yılları arasında kurulmuş ve Hellenistik dönemde etkili olmuş **Stoa okuluna** göre de yaşamın amacı mutluluktur. Biricik iyi olan, doğal yaşamdır. İnsan doğal düzene boyun eğerse, dünyanın gidişini olduğu gibi benimserse, kendisini gereksiz sıkıntı ve tedirginliklerden kurtarır. İnsan için yapılması gereken şey, akla uygun olmayan duygular, tutkular karşısında, bağımsızlığını kazanmaktır. İnsan kendini bu olumsuz duygulardan kurtarabilirse bilge insana özgü huzur ve mutluluğa kavuşabilir.

En yüksek iyi ve gerçek mutluluğun önce kendini sonra Tanrı'yı bilmek erdemiyile gerçekleşebileceği, Orta Çağ düşüncesinde de önemli bir yer tutar.

Rönesans dönemine gelindiğinde ise bu dönemin hümanist ve materyalist anlayışı, Avrupa'da en yüksek iyinin dünyadan alınacak maddi hazlara bağlı olan mutluluk anlayışını hâkim kılmıştır.

İnsanın ahlaki eylemde bulunurken amacının ne olduğu sorusunu "ödeve uygun hareket etmiş olmak" şeklinde cevaplayan filozoflar da olmuştur. Örneğin, **Kant** haz, yarar ve mutluluk gözetken bütün bu görüşlere karşı çıkar. Ona göre bir eylem hiçbir bir beklenti ve çıkar içerisine girmeden sadece ödev duygusuyla yapılırsa iyidir.

4.3 Özgürlük, Sorumluluk ve Kural (Norm) ilişkisi

Samsun'un Ayvacık İlçesindeki Ayvacık Anaokulu Müdürü Nurten Akkuş uluslararası bir vakıf tarafından "dünyadaki en iyi 50 öğretmen" arasına seçildi.

Nurten öğretmen Türkiye geneline yayılıp 8 yıl sonunda 45 ilde uygulanır hale gelen, "Baba bana bir masal anlat", "Oyuncak Kumbarası" projeleri yanında ilçenin tanıtımı ve sosyal faaliyetlerde yer alma; kadınlara yönelik çalışmalar; yaşlılarla çocuklar arasında kuşaklar arası bağları kuvvetlendirme gibi çalışmalarıyla bu ödüle layık görüldü.

Basından

Tuzla'da 97 vatandaşın geniz yanması, nefes alamama şikâyetiyle hastanelik eden kimyasallar, metal ve tekstil sektöründe kullanılan “trikloreten” ve “tetrakloreten” çıktı.

Bir vidanjör kamyonunun zehirli atıkları atık su kanalına kaçak boşalttığı belirlendi. Başsavcılık, cana kasteden sorumsuzları bulmak için “çevrenin kasten kirletilmesi” ve “kasten yaralama” dan soruşturma başlattı.

Basından

Düşünelim

İnsanların görevleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getirirken belli kurallara göre mi hareket etmeliler yoksa istedikleri gibi hareket etme özgürlükleri var mıdır?

İnsanlar toplu hâlde yaşadıkları için başına buyruk hareket edemezler. Toplum hâlinde yaşamak bir düzeni gerektirir. İşte bu düzeni sağlamak üzere oluşturulan normlar (yani ahlak, din ve hukuk kuralları) kimin nereye kadar bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sorumlu tutulabileceğini gösterir. Başka bir ifade ile insan eylemlerini gerçekleştirirken sınırsız bir güce (Tanrı), yargıya (hukuk) ya da kendi vicdanına (ahlak) karşı sorumluluk duymaktadır. Hukuksal sorumluluklar, ilgili yasa ve yönetmeliklere göre tespit edilirken, ahlaki sorumluluklar açısından bunu yapmak daha güçtür.

Bu kurallar bir yandan bireylerin özgürlüklerini kullanmalarına olanak sağlarken, bir yandan da bireysel özgürlüklerin gelişigüzel kullanılmasını engellemektedir. Böylece kurallar sayesinde insan ilişkilerinde haksızlıkların, zorbalıkların önüne geçilerek, toplumsal hayatın düzeni sağlanmış olmaktadır. Örneğin, insanın en temel hak ve özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğüdür. Bu temel hak ve özgürlüğün kullanımı

yasalarca suç sayılan “eylem” aşamasına ulaşmadığı sürece de bu özgürlüğün kullanımı sınırlandırılmaz. Ne zaman ki eyleme dönüşür yani diğer insanların hak ve özgürlüklerine zarar vermeye başlar o zaman hukuk kuralları devreye girerek sınırlamalar getirilir.

Ödev ve sorumluluk ahlakı, insanların sadece kendi mutluluklarının peşinde koşmalarının ahlaki bir davranış olamayacağını, toplumdaki sorunlara karşı da ilgili ve duyarlı olmaları gerektiğini savunur. Kişilerin ya da kurumların görevlerini yerine getirmede sahip oldukları sorumluluk bilincinin ne kadar etkili olabileceğini, verilen örnek olaylarda görebiliriz.

Görsel 1.21 Doğayı korumak tüm insanların öncelikli sorumluluğudur.

Ödev ve sorumluluk bilincine sahip olduğunda (örnek verilen Nurten öğretmenin başarısında olduğu gibi) kişi istediği gibi değil, yaptığı işin gerektirdiği yasal kurallar ve toplumun beklediği ahlaki kurallar çerçevesinde davranışlar gösterir. Toplum bu tür davranış gösterenleri iyi karakterli, meslek ahlakına sahip bireyler olarak tanımlar. Bazen bireylerin istedikleri gibi özgürce davranabileceklerini zannetmeleri, bazen de kendi ihtiyaçlarını karşılarken sorumsuz davranışları başkalarının hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine, çevreye ve halk sağlığına zarar verilmesine yol açabilmektedir. Örnek olaydaki üretici firmanın bu davranışı hem ahlaki hem de hukukî yaptırımını gerektirmektedir. Çünkü kişilerin ya da kurumların eylemlerini bilinçli ve özgürce yapabilecek yeterlilikte olmaları yasal olarak sorumsuzluğunun sonuçlarına da katlanmalarını gerektirir.

Kısaca insanların görevleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda farklı yaptırımlarla karşılaşabilmektedir. Hukukta yaptırım bir ceza iken, ahlakta tepki ve kınama şeklinde olabilmektedir.

Kısaca insanların görevleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda farklı yaptırımlarla karşılaşabilmektedir. Hukukta yaptırım bir ceza iken, ahlakta tepki ve kınama şeklinde olabilmektedir.

Sizce insanların sorumlu ve sorumsuz davranışlarının temelinde ahlak kurallarının mı, hukuk kurallarının mı yaptırımı daha fazladır? düşüncenizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

4. Uygulama:

I. Aşağıdaki hikâyede verilmek istenen mesaj sizce ne olabilir?

“Bu hikâye dört kişi hakkındadır. Bunların isimleri Herkes, Herhangi Biri, Birisi ve Hiç Kimse idi. Yapılması gereken önemli bir iş vardı. Herkes’in yapması istenmişti. Herkes, Birisi’nin o işi yapacağından emindi. Herhangi Biri yapabiliyordu ama Hiç Kimse yapmadı. Birisi çok kızdı çünkü bu Herkes’in işiydi. Herkes, Herhangi Biri’nin yapacağını düşünmüştü. Herhangi Biri yapabiliyordu ama Hiç Kimse Herkes’in yapmayacağını anlamamıştı.”

II. Aşağıda tabloda verilen açıklamalar ile ilgili kavramları eşleştiriniz.

1) Ahlakı konu alan felsefe dalı	a. Tasavvuf
2) Toplumda değerli ve yararlı olan	b. Hedonizm
3) Bireyin nasıl davranacağını belirleyen kurallar sistemi	c. İyi
4) Ahlaki eylemin değerini eylemin sonucunda oluşan haz belirler	d. Etik
5) "Ahlaki eylem sorumluluğunu aldığımız eylemdir" diyen filozof	e. Ahlak yasası
6) "Olabildiğince çok insanın olabildiğince çok mutluluğu" ilkesini benimseyen ahlak yasası örneği	f. Kant
7) "Evrensel ahlak yasasının belirleyicisi ölçülü olmaktır yani orta yoldur" diyen filozof	g. Aristo
8) Tanrı'ya ve yaratılmış diğer varlıklara duyulan aşk ahlaki eylemlerimizi belirler.	h. "Yurtta barış, dünyada barış"
9) "Bir eylem hiçbir beklenti ve çıkar içerisine girmeden sadece ödev duygusuyla yapılırsa iyidir." diyen filozof	i. J. P. Sartre

II. YGS 2012 sınav sorusunu öğrendiğimiz bilgiler doğrultusunda cevaplayalım.

“Her bir akı karasından seçerek

Varlık dağlarını delip geçerek

Düzde ben bir insan olmaya geldim”

Nimri Dede'ye ait bir şiirden alınan bu dizelerin her biri sırasıyla felsefenin alt disiplinlerinden hangilerinin konusu olabilir?

- a) Epistemoloji-Ontoloji-Etik
- b) Etik-Estetik-Ontoloji
- c) Etik-Epistemoloji-Estetik
- d) Ontoloji-Epistemoloji-Etik

Okuma Parçası

ÜÇLÜ FİLTRE TESTİ

Bir gün bir tanıdık Sokrates'e rastladı ve dedi ki:

-Arkadaşın ile ilgili ne duyduğumu biliyor musun?

-Bir dakika bekle diye cevap verdi Sokrates. Bana bir şey söylemeden evvel, senin küçük bir testten geçmeni istiyorum. Buna Üçlü Filtre Testi deniyor.

-Üçlü Filtre!

-Doğru diye devam etti Sokrat. Benimle arkadaşın hakkında konuşmaya başlamadan önce, bir süre durup ne söyleyeceğini filtre etmek iyi bir fikir olabilir.

Birinci filtre "gerçek filtresi" Bana birazdan söyleyeceğin şeyin tam olarak gerçek olduğundan emin misin?

-Hayır, dedi adam. Aslında bunu sadece duydum.

-Tamam dedi Sokrat. Öyleyse, sen bunun gerçekten doğru olup olmadığını bilmiyorsun. Şimdi ikinci filtreyi deneyelim; "iyilik filtresini". Arkadaşın hakkında bana söylemek istediğin şey iyi bir şey mi?

-Hayır, tam tersi.

-Öyleyse onun hakkında bana kötü bir şey söylemek istiyorsun ve bunun doğru olduğundan emin değilsin. Fakat yine de testi geçebilirsin, çünkü geriye bir filtre daha kaldı; "işe yararlılık filtresi." Bana arkadaşın hakkında söyleyeceğin şey benim işime yarar mı?

-Hayır! Gerçekten değil!

-İyi, diye tamamladı Sokrat. Eğer bana söyleyeceğin şey doğru olmayıp işe yarar faydalı bir şey değilse, bana niye söyleyesin ki!

Bilgelik Hikâyeleri, Cevdet Kılıç

V. BÖLÜM: DİN FELSEFESİ

İnanma arzusu ile Tanrı ve O'nun tarafından yaratılan dünya arasındaki ilişkinin ne olduğu problemi evrenseldir.

HAZIRLIK SORUSU

Büyük patlama teorisi evrenin başlangıcıyla ilgili her şeyi açıklamaya yeterli mi?

ANAHTAR KELİMELER

- Teizm
- Deizm
- Ateizm
- Panteizm
- Panenteizm
- Agnostisizm
- Monoteizm
- Politeizm

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Din Felsefesinin Konusu
- Teoloji ve Din Felsefesi
- Ben Kimim?

5. DİN FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

İnsanın, bilen, eyleyen, sanat yapan bir varlık olmasının yanında bir başka özelliği de inanan bir varlık olmasıdır. İnanmış olmak insanı güvenilir bir zemine taşımakta, onu güçlendirmekte ve onu özel bir varlık yapmaktadır. İlk insan topluluğundan itibaren var olan din, insanlara, varlığın, yaşamın, evrenin, toplumun kısaca tüm var olanların ne olduğunun anlamını mutlak ve değişmez olarak sunar. Ünitimizin bu bölümünde varlığının ve varoluşunun nedenini ve anlamını sorgulayan filozofların bütün evrensel dinlerde ortak olan Tanrı'nın varlığını, evrenin sonlu mu sonsuz mu olduğunu, ölümden sonra yaşam problemini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır.

5.1 Din Felsefesinin Konusu

Görsel 1.22 Farklı dinlere ait dinsel semboller

Düşünelim

Evrenin yaratılışına ilişkin bilimsel ya da dinî açıklamalar nasıl bir cevap vermektedir?

Din; insanın yaratıcı, diğer insan ve varlıklarla ilişkisini düzenleyen ve hayatına yön veren kurallar bütünüdür İlk yerleşik toplumlardan bu yana din, insanın doğaüstü bir takım güçlere duygusal ya da bilinçli olarak inanması ile var olmuş temel bir kurumdur. Felsefe her alanda olduğu gibi dine de akıl ve eleştiriyle yaklaşır. İnsanı inanan bir varlık olması sıfatıyla ele alır ve inancın yapısını sorgular. Evren yaratılmış mıdır?, Evren ezeli ve ebedî midir?, Din, insanların inanma isteğini mi, anlama ihtiyacını mı

karşılar? Sınırlı bir anlama gücüne sahip olan insan, nasıl olur da yüce bir varlığın bilgisini anlayabilir ve iletebilir? Tanrı var mıdır? Varsa kanıtları nelerdir? Ölümden sonra yaşam var mıdır, yoksa ölüm bir son mudur?

İşte din felsefesi yukarıdaki soruları eleştirel, akılcı, tutarlı, objektif sorgulama yöntem ve ilkeleri ile dini temellendirmeye çalışır. Felsefi soruşturma aracılığı ile dine ve özel olarak dinsel kavram ve inançlara ilişkin anlayışımızı derinleştirmek ister.

5.1.1 Tanrının Varlığı İle İlgili Görüşler

Din felsefesinin en temel sorusu, Tanrı'nın var olup olmadığı sorusudur. Tanrı'nın varlığı konusunda, üç temel yaklaşımdan söz edilebilir:

I. Tanrının varlığını kabul eden görüşler (Teizm, deizm, panteizm, panenteizm)

II. Tanrının varlığını reddeden görüş (Ateizm)

III. Tanrının varlığı ya da yokluğunun bilinemeyeceğini ileri süren görüş (Agnostisizm)

I. Tanrı'nın varlığını kabul edenler “Tanrı evrenin kendisi midir (içkin), yoksa evrenin dışında, ondan ayrı mıdır (aşkın)?” sorusuna farklı cevaplar vermişlerdir.

1. Teizm (Tanrıçılık): Evren ve evrendeki her şeyi yoktan var eden mutlak güce sahip, ezeli ve ebedi olan bir Tanrı'nın varlığını savunan dinlerin ve dinsel öğretilerin genel adıdır. Tanrı var olan her şeyin varlık nedenidir. Her şeyi yaratan, sınırsız bilgi ve güce sahiptir. Teizmde Tanrı, doğanın üstünde ve ötesinde yani evrene aşkındır ve kendi dışındaki herhangi bir şeye bağımlı değildir.

Tanrının niceliği ile ilgili iki görüş vardır:

• **Monoteizm:** Tek tanrıçılık olarak ifade edilen bu anlayışa göre Tanrı evreni yaratan, ezeli ve ebedi olan, benzeri olmayan tek mutlak güçtür.

• **Politeizm:** Birden çok Tanrı'nın varlığını savunan görüştür. Bu görüş Antik Çağ da varlık bulmuştur.

2. Deizm (Yaradancılık): Akıl yoluyla kavranan bir Tanrının varlığına inanır ancak onun evreni yarattıktan sonra ona müdahale etmediğini savunur. Vahiy, peygamber, kutsal kitap kavramlarını gerekli bulmaz. 17. ve 18. yy. da Aydınlanma Çağı ile birlikte ortaya çıkan deizm “vahyedilmiş din” anlayışı yerine, sadece akılla varılan doğruları kabul eden “doğal din” anlayışını savunur. Deizm, Tanrı'nın aşkını kabul etmekle teizmle birleşir; evrene ve içindekilere karışmadığını öne sürmesiyle de ondan ayrılır. Önde gelen temsilcileri J. Locke (Luk, 1632-1704), Newton (Nivtın, 1642-1727), J.J. Rousseau (Russo, 1712-1778) ve Voltaire (Voltair, 1694-1778)'dir.

3. Panteizm (Tüm tanrıçılık): Bu görüşün temsilcisi Plotinos ve B. Spinoza (1632-

1677) dır. Spinoza' ya göre, Tanrı ve evren bir ve aynı şeylerdir. Tüm varlıklar tanrısal özün birer görünüşüdür. Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı, evrenin kendisidir. Yani Tanrı âleme aşkın değil içkindir. Böylelikle insan da Tanrı'nın bir parçasıdır. Tek tanrılı dinlerdeki Tanrı-âlem, yaratan-yaratılan farklılığı panteizmde yoktur.

4. Panenteizm (Diyalektik Tanrıçılık): Panenteizm Tanrı-evren özdeşliğini kabul etmez. Panteizm "Her şey Tanrı'dır" derken, panenteizm "Her şey Tanrı'dadır" der. Teizmin Tanrı' yı mutlak ve aşkın varlık olarak diğer varlıklardan bütünüyle ayıran yaklaşımını yetersiz bulur. Panenteizm Tanrı' yı soyut, mutlak ve değişmez gibi yönleriyle evrenin üstünde (aşkın); somut, görelî ve değişen yönleriyle de evrenin içinde (içkin) görür. Tanrı hem sonlu hem sonsuz hem neden hem sonuçtur.

II. Ateizm: Kuşkucular, maddeciler ve pozitivistler için kullanılan ateizm, teizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yaratıcının varlığını kabul etmeyen bir düşünce hareketidir. Tanrı'ya, ruha ya da ölümden sonraki hayata (ahirete) inanmamakla kalmaz, onların yokluğunu da kanıtlamaya çalışır. İlk izlerine Antik Çağ Yunan filozoflarından Thales' te ve Epikuros' ta rastlanır. K. Marx, Leibniz, Nietzsche, J. P. Sartre' dır. Ateizmin felsefi temeli materyalizmdir.

Aslında dini kabul etmediğini iddia edenler, materyalist felsefeye dayalı birtakım inanç sistemleri geliştirmişlerdir. Budizm, caynizm, yoga, meditasyon gibi bu inanç sistemleri ruhsal kurtuluşu vadeden felsefelerdir.

III. Agnostisizm: Tanrı'nın varlığının da yokluğunun da bilinemeyeceğini kabul eden görüştür. Tanrı'nın varlığını inkâr da etmediği gibi yokluğunu da inkâr etmez ancak Tanrı ile ilgili bilgiye sahip olunamayacağından herhangi bir yargıda bulunmanın doğru olduğunu ileri sürer. Örneğin, Sofistlerin görelî anlayışları Tanrı' yı da kapsar. Sofist olan Protagoras, "Tanrı'larla ilgili olarak, onların ne var olduklarını ne de var olmadıklarını bilebilirim çünkü bu konuda bilgi için konunun karanlıklılığı ve insan yaşamının kısalığı gibi birçok engel vardır" demiştir. Diğer temsilcileri ise Kant, D.Hume, A. Comte (Kont, 1798-1857)' dir.

Tanrı'nın varlığı ile ilgili görüşler

5.2.2 Evrenin Sonluluk ya da Sonsuzluk Problemi

Din felsefecileri, “Tanrı evreni yaratmış mıdır?, eğer yarattıysa sonlu olarak mı, yoksa sonsuz olarak mı yaratmıştır?” gibi sorularla evrenin yaratılışını sorgulamışlardır.

Var olan her şeyin mekanik yasalara uygun olarak maddeden meydana geldiğini kabul eden materyalist görüş evrenin ezeli (öncesiz) ve ebedi (sonsuz) olduğunu kabul eder. Örneğin, eski Yunan’ın atomcu görüş temsilcileri olan Demokritos ve Epikür’e göre yalnız madde gerçektir ve onun dışında hiçbir şey yoktur. Bu nedenle evren de yaratılmamıştır ve ezelden ebede sonsuzluk içindedir.

Yine ilk çağ filozoflarından Aristo hem Tanrı’nın hem de evrenin varlığının ezeli olduğunu yani bir başlangıcının olmadığını kabul eder. Ona göre yıldızlar ezeli bir yakıtla yanarlar ve ebedîdirler.

Platon da Tanrı’nın evreni “kaos” tan yarattığını, bu “kaos”a şekil verdiğini söylerken evrenin bir başlangıcı olmadığı fikrine yakın durmaktadır.

İslam filozoflarından Farabi ve İbn-i Sina yoktan yaratma ile ezeli olmayı birleştirmeye çalışmışlar ve farklı bir Tanrı-evren ilişkisi ortaya koymuşlardır. İbn-i Sina bu konuda şöyle der: “Allah âlemden zaman itibarıyla değil fakat tıpkı sebebin sonucundan önce olduğu gibi, öz ve sıra önceliği itibarıyla öncedir.”

“İlk sebep”, “sonsuz”, “eşya ve olayların son gayesi” gibi metafizik problemleri insan zihninin hiçbir zaman bilip çözemeyeceğini savunan agnostikler, evrenin de ezeli ve ebedi mi olup olmadığını bilinemeyeceğini ileri sürerler.

Tek Tanrı’lı dinlere göre ise evren ezeli ve ebedi değildir. Yani bir başlangıcı olduğu gibi sonu da vardır çünkü Tanrı evreni belli bir amaca göre yaratmış ve tasarlamıştır ve günü gelince evren kıyamet sürecini yaşayacaktır.

19. yüzyıla gelinceye kadar evrenin bir başlangıcının ve sonunun ne olduğu meselesi daha çok metafiziğin ve din felsefesinin alanına girmiştir. 1929 yılında evrenin genişlediğine dair yapılan gözlemler kozmoloji (evren bilim) dalında bir dönüm noktası olmuştur. Bunun yanı sıra Newton’un çekim yasası, A. Einstein (Aynştayn,1879-1955)’in izafiyet teorisi, kuantum fiziğinde yapılan hesaplamalar, termodinamiğin ikinci yasası (entropi yasası) gibi bilimsel bulgular ve deliller” “evrenin bir baş-

Görsel 1.23 Evrenin başlangıcı ve sonu meselesi felsefenin ,dinin ve bilimlerin ilgilendiği bir konudur.

langıcı ve sonu var mıdır?” sorusunu bilimin alanına girmesine yol açmışlardır.

Evrenin bir başlangıcının ve sonunun olup olmadığı konusunda yapılan bilimsel çalışmalar sonucu ortaya çıkan “bing bang teorisi”, evrenin tek bir noktadan, çok yoğun ve çok sıcak bir şekilde enerji patlamasıyla oluşmaya başladığını söyler. Evrenin sürekli genişlediğini ve bu genişlemeyle evrendeki sıcaklığın ve yoğunluğun düştüğünü, buna bağlı olarak atom altı dünyadan yıldızlara kadar tüm oluşumların meydana geldiğini ve dolayısıyla evrenin bir başlangıcı ve sonu olduğunu iddia eder.

5.1.3 Ölümünden Sonra Yaşam Problemi

7. Metin

Yusuşçuk, suyun içinde larva olarak doğar, orada büyür, sonra suyun içindeki bitkilere tutunarak su yüzeyine çıkar ve başka bir varlık olarak yoluna devam eder. Su içinde larva olarak bulunduğu bütün süreç onun yusuşçuk olarak gerçek varlığını kazanma sürecini, olmakta oluşunu gösteren bir süreçtir. Suyun yüzeyine çıktığında, arkada kalan larvalar onun yukarı çıkışını bir kayıp ve ölüm olarak görürler ama aslında bu larva hâlimden kurtuluş ve o sürecin sona erışı, gerçek yaşama adım atıştan başka bir şey değildir. Buna göre yusuşçuk zaten var olan değil, olmakta olan bir varlıktır. İnsan da benzer şekilde ne olmakta oluyorsa, gerçek ‘ben’liğine doğru giden bir yaratma eyleminin konusudur. Buna göre, ölen bir kimse hâlâ Tanrı’nın yaratma aktının bir nesnesi ise bunu oluş hâlinin bir devamı olarak görmenin hiçbir sakıncası yoktur...

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Düşünelim

Ölüm insan için bir son mudur, bir değişim, dönüşüm müdür, yoksa yeni bir başlangıç mıdır? Bu sorulara yukarıdaki metin sizce nasıl cevap vermektedir?

Ölümünden sonra sonsuz bir yaşama sahip olmak acaba yaşamı anlamlı kılar mı? Sonsuz yaşam sonlu bedende nasıl gerçekleşecek? Bu tür sorular din felsefecilerinin cevaplarını aradığı sorulardır.

Düşünce tarihinde ruhun ölümsüz veya beden gibi ölümlü olduğunu savunan filozoflar olmuştur. Bundan dolayı ruhun ölümlü ya da ebedî olup olmaması ile ilgili tartışmalar ölümünden sonraki hayat için önemlidir. Ölümünden sonraki hayatın metafizik bir konu olduğu kesindir.

Pozitivist, materyalist ve ateist filozoflar ruh-beden birliğini yani ruhun bedenden bağımsız bir gerçekliğinin olmadığını savunurlar. Beden maddesel atomlardan oluştuğu için ölümün gelip çatmasıyla, bir süre sonra çürüyen ağaç veya kuruyan ot gibi toprağa karışmakta; böylece bedene bağımlı olan ruh, bedenin yok olmasıyla sonsuza dek yok olmaktadır. Bu nedenle bu filozoflara göre yaşam değerli ve anlamlı olandır.

İnsanın bir ruh ve bedenden meydana geldiğini savunan filozoflar ise insanın ölümünden sonra cansız bir cisim olarak varlığını sürdürmesinin anlamsız olduğunu düşünmüşler ve bedenin ölümünden sonra ruhun var olmaya devam edeceğini dile getirmişlerdir. Bu durumda şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır. İnsan bedeninin dışında bir ruh varsa, insan öldükten sonra bu ruhun kaderi nedir? Ona ne olmaktadır?

Ruhun ölümsüzlüğü problemini ilk defa ele alan filozof **Platon**'dur. Ona göre ruh hem yaşam öncesi hem de yaşam sonrasında ölümsüzdür. Bedenden ayrı ideler âleminde yaşayan ruh sonradan bu dünyaya düştüğünde bir bedene bağlı kalarak yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Her türlü sıkıntıya katlanan ruh bir gün bedenden kendisini kurtaracağını ümit eder.

Plotinus'a (MS 205-270) göre bedenden ayrı ve farklı ilahi bir cevher olan ruh, bedenden ayrıldığı zaman tabiatüstü görme kuvvetine ulaşır. Bedenden ayrıldıktan sonra akıllar âlemine gider.

G.Berkeley (1685-1753)'e göre ruh uyku ve ölüm halinde de düşünmeye ve algılamaya devam etmektedir. Bu nedenle ruh, bedenin ölümüyle yok olmamakta ve bedensiz olarak da varlığını sürdürmektedir.

İbn-i Sina (980-1037)'ya göre ruh içinde oturduğu beden için bir iç hareket ilkesidir. Ruh (nefis), bedenin ölümünden sonra varlığını sürdürür. **Gazali**'ye göre de

Görsel 1.24 Ölüm insan için ne anlam taşımaktadır?

bedenin ölümünden sonra ruh ne ölür ne de yok olur. Gazali (1058-1111)'ye göre "Bedenden ruhun aleti olduğundan, alet ve avın yok olması avın ve avcının yok olmasını gerektirmez."

İnanç sistemlerine göre ölümün canlı olma hâlinde cansız olma durumuna dönüş olarak tanımlanması ancak bu dünya için doğrudur ama başka dünyalar için doğru değildir. Tek Tanrılı dinler ve bazı inanç sistemleri, öte-dünya anlayışını kabul ettikleri için, ölümü bir son değil, diğer yaşam tarzı için başlangıç olarak kabul ederler. Diğer ya da öte- dünyadaki yaşamı sağlayan şey bu dünyadaki beden değil, bu dünyadan öte-dünyaya göç eden ruhtur. O halde, her türlü öte-dünya anlayışını kabul eden din ya da inanç sistemleri ölümsüz ruh kavrayışına ya da inancına sahiptirler.

5.2. Din Felsefesi ve Teoloji

Din felsefesini daha anlaşılır hâle getirebilmek için, onu aynı konuları ele alan teolojiden ayırmak bize yarar sağlayabilir. Her ikisinin de konuları aynı olsa bile, araçları, amaçları ve tutumları farklılık gösterir.

1) Teoloji (ilahiyat/ Tanrı bilimi) Tanrı'nın varlığını, niteliklerini, Tanrı'nın yarattığı varlıklarla olan ilişkisini açıklayan bilgi dalıdır. Din felsefesi ise genel olarak din olgusunu, dinin temel iddialarını, dinsel bilgi ile diğer bilgi türleri arasındaki ilişkileri inceler.

2) Teolojinin açıklamaları doğrudan doğruya inanca dayanır, şüphe ve eleştiri içermez. Din felsefesi ise doğası gereği din ilkeleri hakkında özgür düşünmeyi, nesnel olmayı ve eleştirel sorgulamayı gerçekleştirir.

3) Teolojide Tanrı-evren ilişkisi açıklanırken dindeki kutsal kitaba, peygamberin söz ve eylemlerine, din âlimlerinin yorumlarına dayanılarak, insanlarda ve toplumlarda dinsel inancı güçlendirmek ve geliştirmek esastır. Din felsefesinin ise insanları daha inançlı veya daha inançsız yapmak gibi bir gayesi de yoktur. Dinin insan yaşamındaki yerini, Tanrı'nın varlığı lehine ve aleyhine ileri sürülen kanıtları, sorgulayıp değerlendirmek amacını taşır.

4) Her dinin bir teolojisi vardır. İslam teolojisi, Yahudi teolojisi, Hristiyan teolojisi gibi. Dinlere özgü birer din felsefesinden söz edilemez.

5) Teoloji vahye dayanırken, din felsefesi dinin ilke ve inançlarını, akla dayanarak ve mantıksal analiz yoluyla sorgular.

5.3. Ben Kimim?

Aşağıdaki metni okuyalım ve “Ben Kimim” sorusunun farklı alanlarda nasıl ele alındığını cevaplamaya çalışalım

8. Metin

‘Ben’ diye inandığım şey eğer birkaç organın toplamından oluşan bir şey ise ve ben o şey sayesinde ‘ben’ olduğumun bilincine varıyorsam bu takdirde sahip olduğum benlik bilinciyle o şeyin aynı olması gerekir. Aksine bu organlar, benim doğrudan kendi varlığımı bilmemi sağlayan organlar olmayıp, aksine onlar dolaylı olarak ‘ben’in varlığını sağlayan organlardır. “Ben kendimin kendim olduğumu biliyorum” derken, buradaki “ben” le “hissettim, aklettim, ve yaptım” ifadelerindeki “ben” i kastediyorum. Bu nitelikler toplu halde bir başka şeyi ifade etmektedir ki ona “ben” adını veriyorum.(....)

İslam filozoflarından Felsefe Metinleri, Mahmut Kaya

İnsanoğlunun ezelden beri cevaplamaya çalıştığı “Ben kimim”?, “Varlığımın amacı nedir”?, “Bu dünyaya nereden geldim ve nereye gidiyorum”?, “Daha önce bu dünyada bulunmuş muydum”? gibi sorular hem felefi, hem bilimi hem de dini ilgilendirmektedir. Bu üç alan insanı kendi bakış açısına göre tanımlamışlar; ancak bu tanımların hepsi eksik kalmıştır. Çünkü yapılmaya çalışılan tanımlamalar bilimsel bakış açlarına, felsefi ekollere ve çeşitli dinlere göre yapılmış olup bu tanımların bazıları insanın maddi yönüne bazıları da manevi yönüne vurgu yapmışlardır.

Görsel 1.25 Ben kimim?

Dinlere göre insan, ezeli ve ebedi bir varlık olan yaratıcının sevgisinden yarattığı, yeryüzündeki en mükemmel eseri ve en kıymetli varlığıdır. İlahi bir amaç uğruna yaratılmasından dolayı da en önemli görev ve sorumluluklar ona verilmiştir. Bu görev ve sorumlulukların başında kendisinde ve tüm kainatta yaratıcının delillerini görerek Tanrı'ya şükretmek, itaat edip ibadet etmek, toplumda adaleti gözetmek, yeryüzünü yaşanılır bir hale getirmek için imar etmek, iyilikleri hakim kılmak, gelmektedir. Tüm dinlerde iyiliklerin mükafatlandırılacağı, kötülüklerin ise cezalandırılacağı inancından dolayı insanın bu dünyayı bir imtihan yeri olarak görmesi esas amaçtır.

Bilimsel açıdan insan; canlı bir organizmadır. Diğer canlılar gibi hücreler ve hücrelerden doku, kas ve organların meydana gelmesiyle var olmuştur. Anlamak, duygulanmak, düşünmek, öğrenmek gibi yetilerle donatılmış, bilinç ve irade sahibi, toplu halde yaşayan, kültür ve medeniyetler kuran bir varlıktır.

Felsefi açıdan ise insan, evren ve kendi varlığı hakkında hayret eden, var oluşunun yani “ben”nin bilincinde olan tek canlıdır. Var olmanın ne anlama geldiğini soran, kendi “öz” ünü ve diğer tüm var olanları, evreni, hayatı, yaşanan değerleri düşünebilme yeteneği sayesinde anlamlandıran, inanma, yaşama, üretme, problem çözme çabasında olan bir varlıktır.

4. Uygulama:

I. “Ben kimim?” sorusuna cevap olarak verilen aşağıdaki ifadelerin hangi alanlara (din-bilim-felsefe) girdiğini karşılarına yazınız.

- “Ben olmasaydı ben olmayan olmazdı.” (J. G. Fichte).....
- “Düşünüyorum. O halde varım.” (Descartes)
- “Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nütfeden yarattık ve onu sınavdan geçirmek için işitme, görme yeteneğine sahip kıldık.” (İnsan Suresi 2)
- İnsan homo sapienstir.....

II. Aşağıdaki tabloda yer alan açıklamalar ile kavramları eşleştiriniz.

1) Tanrı’ yı mutlak ve aşkın varlık olarak kabul eden görüşün adı	a. Agnostisizm
2) Kutsal kitaplara, peygamberlerin bildirdikleri ne ve din alimlerinin yorumlarına dayalıdır.	b. Din felsefesi
3) Dinin ilke ve inançlarını, akla dayanarak, mantıksal analiz yoluyla sorgular.	c. Teoloji
4) Tanrı’nın varlığı veya yokluğu bilinemez	d. Teizm
5) Tanrı’ yı somut, görelî ve değişen yönleriyle de evrenin içinde(içkin) görür	e. Deizm
6) Tanrı evreni bir kere yarattıktan sonra bir daha müdahale etmemiştir.	f. Panenteizm

“Tanrı’nın var olduğunu kabul edersek ve var olduğu ortaya çıkarsa sonsuza kadar yaşamayı elde ederiz. Ancak Tanrı’nın var olmadığı ortaya çıkarsa, bazı dünya zevklerinden mahrum kalıp fazladan ibadet etmiş oluruz. Tanrı’nın var olmadığını kabul ettiğimizde var olmadığı ortaya çıkarsa, dünya zevklerinden mahrum kalmamış oluruz. Ama var olduğu ortaya çıkarsa, o zaman kayıp çok büyüktür. Tanrı’dan ceza görebiliriz.”

III. Tanrı’nın var oluşu ve bizim bu durum karşısında seçimimizle ilgili olarak dört alternatif sunan Pascal Tanrı’nın varlığı ile ilgili hangi görüşü eleştirmektedir?

Okuma Parçası

TANRININ VARLIĞINA DAİR BİLGİMİZ

Varlığını ve başlangıcını bir başka şeyden alanın varlık ve başlangıcı da ona bağlıdır. Bu yüzden, sahip olunan bütün güç, gücünü aynı kaynağa borçlu olup söz konusu güç aynı kaynaktan alınmaktadır. Böylece tüm varlığın bu ezeli kaynağı, buna paralel olarak tüm gücün de kaynağı olmalıdır. Buna bağlı olarak bu sonsuz varlığın aynı şekilde en güçlü olması da zorunludur.

Yine bu varlığın en iyi bilen olması gerekir.

Burada bir adım daha ileri giderek bir şeyin sadece var olduğunu değil, aynı zamanda onun bilen bir varlık olduğunu da bilebiliyoruz. Öyleyse ya bilen bir varlığın olmadığı ve bilginin olmaya başladığı bir zaman vardır ya da bilgisi ezeli olan bir varlık vardır. Eğer hiçbir varlığın bilgi sahibi olmadığı bir zamanın olduğu söylenirse, derim ki bundan böyle (o andan itibaren) bilginin var olması da imkânsızdır. Çünkü cansız bir maddenin kendisine algı, duyu ve bilgi kaynağı koyması görüşü saçmadır. Bu görüş, bir üçgenin kendisine iki dik açıdan daha büyük bir açı koyması görüşü kadar saçmadır. Öyleyse Tanrı vardır. Böylece kendi kendimiz ve bünyemiz üzerine düşünmekten hareketle, yanılmadan anlamaktayız ki aklımız bizi kesin ve ispatlanmış hakikatin bilgisine yani sonsuz en güçlü ve en bilgili varlığın bilgisine götürmektedir.

İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme, J. Locke

VI. BÖLÜM: SİYASET FELSEFESİ

“ Dünyayı ayakta tutan şey adalettir. Adaletin unutulduğu yerde ne toplumlar ne de devletler var olabilir.” Sokrates

HAZIRLIK SORUSU

Sizce devlet neden vardır? Devletin var olmaması durumunda, nelerden yoksun kalırız?

ANAHTAR KELİMELER

- Hak
- Adalet
- İktidar
- Liberalizm
- Sosyalizm
- Sosyal Devlet
- Meşruiyet
- Düzen

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Siyaset Felsefesinin Konusu
- Temel Hak ve Özgürlükler
- Birey- Toplum ve Devlet İlişkisi

6. SİYASET FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Siyaset, belli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanların kolektif bir düzen oluşturmak, bu düzen içinde kendilerini yönetmek amacıyla geliştirmiş oldukları kurumlar, araçlar ve süreçler bütünüdür. Kısaca, ülke, toplum, devlet ve insan yönetimidir. Felsefe tarihçileri tarafından siyasal düşüncenin başlangıcı filozofların insan üzerine düşünmeye başlamaları ile ilişkilendirilmekte, siyaset felsefesinin Sofistler ve Sokrates ile birlikte başladığı kabul edilmektedir. Ünitimizin bu bölümünde iktidarın kaynağını, ideal bir devlet düzeni olup olmayacağını, hak, adalet, özgürlük kavramları ile birlikte temel hak ve özgürlükleri ve son olarak birey-toplum-devlet ilişkisini açıklamaya çalışacağız.

6.1 Siyaset Felsefesinin Konusu

Siyaset felsefesi siyasi otoritenin yani iktidarın bireyle olan ilişkisini, birey ve devletin birbirleri karşısındaki hak ve görevlerini, siyasi kurumların işleyiş ve yapısını araştıran ve bunları nesnel ölçütlere dayandırmaya çalışan felsefe dalıdır. Siyaset felsefesinin ilgilendiği sorulardan bazıları şunlardır. “İktidar kaynağını ve gücünü nereden alır?, Bireyin temel hakları nelerdir?, İdeal bir devlet düzeni olabilir mi?, En iyi yönetim biçimi hangisidir?” gibi. Şimdi bu sorulardan bazılarına verilen cevapları ele alalım.

6.1.1 Hak, Özgürlük, Adalet

Görsel 1.26 Toplumsal düzen hak ve özgürlüklerin korunması, adaletin sağlanması ile mümkündür.

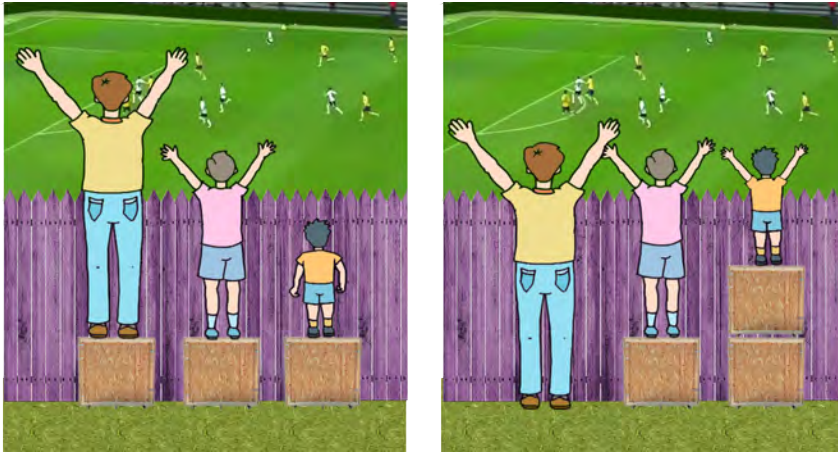
Düşünelim

Eşit olmayanları eşit muameleye tabi tutmak adâlet olabilir mi? Toplum ve devlet olmadığında hak, özgürlük ve adaletten bahsedilebilir mi?

Hak: Birinci anlamıyla hak, eğitim, sağlık, özel mülkiyet edinme, seçme ve seçilme hakkı gibi insanın bir eylemde bulunabilme ve bir olanak ya da koşuldan yararlanma yetkisidir. Yararlanılması toplumca sağlanmış olan bu yetkinin sınırı, kullanma biçimi ve koşulları yasalarla belirlenmiştir.

İkinci anlamıyla hak, bireyin başkalarından isteyebileceği, talep edebileceği şeylerdir. Şehir kütüphanesinden ödünç kitap alma hakkı gibi. Ancak her hak bir ödev karşılığıdır. Şehir kütüphanesinden alınan kitabın zamanında ve temiz olarak teslim edilmesi ödev bilinci ve sorumluluğu gerektirir.

Özgürlük, insanın önünde bulunan türlü seçeneklerden birini, dış etkiler söz konusu olmaksızın, iradesiyle seçmesi durumudur. Özgürlük, bütün hakların ortak kökenidir; hak bir özgürlüğü gerektirir. Özgür olmayan kişi için ‘hak’kın bir anlamı yoktur. Hak istemek, özgürlük ise yapabilmektir. Örneğin seyahat etmek bir haktır ancak bu hak, özgürlüğün olduğu bir toplumsal düzen içinde gerçekleştirilebilir. ‘Hak arama’ bir özgürlüktür ancak “dava hakkı” ile gerçekleşebilir. Hak, özgürlüklerin temeli ve konusu, özgürlük ise hakkın gerçekleşme aracıdır.

Görsel1. 27 Bireylerin hak ve özgürlük arayışı adaletin sağlanmasına bağlıdır.

Adalet, herkesin hak ettiği ödül ya da cezayla karşılaşması durumudur. Yani adalet hakkın gözetilmesi ve hayata geçirilmesi anlamına gelir. Herkesin hak ettiğini alma noktasında eşit olması demektir. Eşit olmayanları eşit muameleye tabi tutmak adalet değildir. Örneğin, bir okulda öğrencilerden bazıları daha fazla ve sıkı çalışırken, ba-

zıları ise biraz kaytarıyorsa bütün öğrencilere aynı notu vermek adaletli bir davranış değildir. Toplum ve devletle ilgisi yönünden adalet, bir kimsenin haklarıyla başkalarının hakları arasında bir uyumun bulunması hâli, hak ve hukuka uygun olma durumu, devletin farklı insanlar arasında hakka uygun bir denge oluşturması durumudur.

6.1.2. İktidarın Kaynağı

İktidar, yönetenlerin, yönetme yetkisini, idareyi elinde bulundurmasıdır. Başkalarının otorite dediği şeye iktidar diyen Duverger, iktidarı şöyle tanımlar: “Kullanıldığı toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun şekilde oluşan bir etki (ya da güç) biçimidir.” İktidar devletin bir ögesidir çünkü devlet, bağımsız ve sınırları belli bir toprak parçasında hak ve hukuku belirleyen, toplumu ve bireylerini yöneten, denetleyen ve koruyan bir güce sahiptir. Bu güçten yoksun bir devlet, devlet olarak tanımlanamaz. Fakat hiçbir devlet de yönetme gücünü, elinde bulundurduğu iktidardan tek başına alamaz. Siyasal iktidarın yasa, emir ve eylemlerinin birey ve toplum açısından kabul edilmesinin tek dayanağı meşruiyet (yasaya uygunluk)tir. Yani iktidar, toplumun ve bireylerin çıkar ve isteklerine hizmet ettiği sürece meşruiyet kazanmaktadır. Çünkü iktidar toplumsal rızaya dönüşmedikçe bir zoru, zorunluluğu ve zorbalığı temsil eder. Baskı, darbe ve kaba kuvvet meşru olmayan otorite kaynaklarıdır.

Siyaset felsefesinin üzerinde durduğu sorulardan biri de devlet iktidar gücünü hangi kaynağa dayandırarak meşru kılmaktadır? İktidarı meşru kılan kaynak nedir?

Siyaset felsefecilerden Max Weber (1864-1920)'e göre iktidar, yani yöneten otorite gücünü üç kaynaktan alır: geleneksel otorite, karizmatik otorite, demokratik veya hukuksal otorite.

1.Geleneksel Otorite: Bu otorite kaynağını gelenek ve yerleşik inançlardan alır. Bu otorite türü, geleneklerin hâkim olduğu, değişmeye kapalı ve gelişmenin çok yavaş olduğu durağan toplumlarda ve kurumlarda görülür. Feodal toplum veya ataerkil toplumlar, geleneksel otoriteyi elinde bulunduran yöneticiler tarafından yönetilir.

İktidarın, devlet başkanının yaşamı boyunca elinde kaldığı, yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek bir kişinin (kral, padişah, çar gibi) elinde olduğu monarşik ve teokratik yönetimlerde iktidarın kaynağı geleneklerdir. Bu gelenekler; iktidarın “ya babadan oğula geçme geleneği” ya da “iktidarı elinde bulunduranların Tanrı'nın

Görsel 1.28 Geleneksel otorite

yeryüzündeki temsilcisi olarak” kabul edilmesi gelenekleridir. Eski Mısır ve Roma İmparatorluğu döneminde olduğu gibi imparatorun ya bizzat Tanrı'nın kendisi olduğuna inanılır ya da eski Avrupa'nın Hristiyan kralları ile bazı İslam devletlerinin halifelik anlayışında olduğu gibi padişahların gücünün onlara Tanrı tarafından verildiğine inanılır.

Görsel 1.29 Büyük Önder Atatürk

2.Karizmatik Otorite: Karizma “lütuf, Tanrı vergisi” anlamına gelir. Karizmatik otorite, doğrudan doğruya yönetici veya liderde doğuştan getirildiği ve olağanüstü olduğu kabul edilen bireysel güç ve niteliklerinin (kahramanlığı, eşsiz adaleti, üstün bilgisi gibi) bulunduğu inancına dayanır. Peygamberlerin (Hz. Muhammed gibi), kurtarıcıların (Atatürk gibi), bilge kralların (Aliye İzzetbegoğlu, Gandhi gibi) bu tür karizmatik özelliklere sahip olduğuna inanılmakta, insanlar bu kişileri önder, lider olarak kabullenmekte ve karizma sahibine itaat etmektedirler çünkü halk tarafından bağımsızlığın ve özgürlüğün simgesi olarak kabul edilen karizmatik liderin, tüm eylemlerinin her zaman halkın iyiliği ve doğruluğu için olduğu inancı vardır.

3.Demokratik veya Hukuksal Otorite: Bu otoritenin kaynağı insanın kendi akıl ve iradeleriyle oluşturdukları yazılı hukuk kurallarıdır. İktidarın meşruiyeti “halka” ve “millete” dayanır. Bu iktidar biçiminde halk kendisini yönetecek kişiyi ve kendisini temsil edecek vekilleri seçimle belirler. Vatandaşlar seçtikleri temsilciler aracılığıyla iktidarda söz sahibi olur. Hukuk kuralları hem yönetenleri hem de yönetilenleri bağlar. Yönetenler belli kurallar çerçevesinde iktidara gelir ve iktidar gücünü kullanır. Yönetilenler siyasal iktidara şu nedenlerden ötürü rıza gösterir: Sağladığı güvenlik; bireyler için hayata geçirdiği eşitlik; temin ettiği özgürlük. Devletin örgütlenme yapısında kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir. J. J .Rousseau, J. Locke, D. Hume bu görüşün savunucularındandır.

Bilgi Kutusu

Kuvvetler ayrılığı; yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı ellerde olmasıdır. Yasama organı TBMM; Yürütme organı, cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu; yargı organı ise bağımsız mahkemelerdir.

6.1.3 İdeal Devlet Düzeni Arayışları

Görsel 1.30 İçinde tüm insanların mutlu ve refah içinde yaşayabilecekleri ideal bir düzen kurulabilir mi?

Düşünelim

İnsanlar ihtiyaç duydukları düzeni kendi başlarına oluşturabilirler mi?

Yukarıdaki soruya verilecek cevap aslında “İdeal bir devlet düzeni olabilir mi?” sorusuna verilecek cevabın içindedir. İdeal devlet düzeni ile ilgili soruya filozofların verdiği cevapları öğrenmeden önce düzenin ne olduğu konusuna değinelim.

İnsanlar toplu hâlde yaşayabilmek ve yaşamını devam ettirebilmek için bir düzene ihtiyaç duyarlar. Düzen, bir arada yaşamayı olanaklı hâle getiren bireylerin ihtiyaçlarına uygun hukuk ilkeleri ve yönetim biçimi oluşturarak, belirli bir toplum oluşturma çabası sonucunda ortaya çıkan sistemdir.

Tüm toplumlarda çeşitli oranlarda bir düzen vardır çünkü karmaşanın ve kaosun olduğu yerde sınırsız bir özgürlük söz konusu olur. Sınırsız özgürlüğün olduğu yerde orman kanunları geçerli olacağı için insan kendi çıkarını hayata geçirebilmek için her şeyi yapabilir. İşte insanın eylemlerine sınırlama getirerek bir düzen oluşturulması ancak bir devletin otoritesinin varlığı ile sağlanabilir.

Devletin ilk ve asıl amacı düzeni sağlamaktır. Bu amaçla devlet, ilk önce bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için yasaları çıkarır. Bunlara toplum ve bireylerin uyması için gerekli zorlayıcı tedbirleri alır. Yasalara ve emirlere uymayanları cezalandırır. Emir ve yasaların yerine gelmesi için güvenlik güçlerini kullanır.

İşte insan için zorunlu olan bu toplumsal düzenin, orada yaşayan bütün insanları mutlu kılacak şekilde nasıl geliştirilebileceği sorusu, siyaset filozoflarının ana sorusu olmuştur. “İnsanların içinde buldukları toplumsal ve politik düzenin hangi ilkelere göre geliştirilebileceği” sorusunun, filozofları ideal bir düzen arayışına yönelttiği söylenebilir.

Bu arayışta iki farklı yaklaşım vardır.

I. İdeal bir düzenin olabileceğini reddedenler

II. İdeal bir düzenin olabileceğini kabul edenler

I. İdeal bir düzenin mümkün olamayacağını savunanlar ya insan doğasından ya da devletle ilgili analizlerinden yola çıkarlar.

İnsan doğasından yola çıkanlar, ideal bir düzenin kurulmasını imkânsızlaştıran nedenin insanın bizzat kendisi olduğunu savunurlar. Örneğin, M Ö 5. yy. da yaşayan sofistler, insanın özü itibarıyla bencil ve kendi çıkarına düşkün olduğunu, insan eliyle oluşturulan her şeyin onun doğasına aykırı olduğunu kabul ederler. Bu nedenle her insana göre ideal toplum düzenin değişebileceğini ileri sürerler. “Doğanın bizzat kendisi güçlünün güçsüzden daha çok şeye sahip olmasının adalet olduğunu ortaya koyar” diyen Thrasymakhos kural tanımayan güçlü insanların temsilciliğini yapmıştır.

İdeal düzeni reddeden bir diğer yaklaşım ise nihilistler ve bunların temsil ettiği anarşizm görüşüdür. Devletle ilgili analizden yola çıkan bu yaklaşıma göre, insan doğası doğuştan iyidir ancak bu doğallık, kaba güce ve şiddete dayanan devlet ve düzeni sağlayan siyasi kurumlar tarafından bozulur. Bu nedenle insan özgürlüğünü sınırlandıran hatta yok eden her türlü kurum insan için olumsuzdur ve ortadan kaldırılmalıdır.

Rönesans ve reform sonrası ortaya çıkan bilimsel, teknolojik ve düşünce alanındaki gelişmelerle, 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşen sanayi devrimi ülkelerin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu değişimler, monarşik yönetimlerin yıkılıp yerine, bireylerin yurttaş olarak yönetimde söz sahibi olduğu demokratik esaslara dayalı ulus devletlerinin kurulmasının yolunu açmıştır. Tüm bu gelişmeler daha çok insanın mutlu ve refah içinde yaşayabilecekleri ideal bir düzen arayışını hızlandırmıştır.

II. İdeal düzenin mümkün olabileceğini kabul edenler ideal düzenin kurucu öğeleri olarak özgürlük, eşitlik ve adaleti temel alırlar.

a) Özgürlüğü Temel Alan Yaklaşım

Bu yaklaşım Liberalizm olarak adlandırılır. **Liberalizm**; devlet, toplum ve birey iliş-

kilerinde bireyin mülkiyet edinme, serbest girişimcilik; din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerini öne çıkaran ekonomik ve siyasal bir öğretilerdir. Bu görüşe göre insan, sadece özel mülkiyete dayanan ekonomik bir sistemde özgür olabilir. Çünkü üretmeyen, para kazanamayan bir insanın hayatına yön verebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle devlet ekonomi ve ticaret konularından elini çekmeli ve bu alanlarda denetleyici olarak görev almalıdır. Ayrıca dinî, siyasal alanlarda da birey girişimci olmalı ve devlet tarafından desteklenmelidir.

Bu anlayış önceliği bireye verdiği ve serbest piyasa ekonomisini savunduğu için ekonomik alanda kapitalist sistemi ortaya çıkarmıştır. Bu sistem toplumda “mutlu azınlık= zenginler” ve “yoksul çoğunluk= işçiler” olmak üzere iki sınıfın oluşmasına yol açmıştır. Temsilcileri Adam Smith (Edim Simit, 1723-1790), ve John Stuart Mill (1806-1873)’ dir.

b) Eşitliği Temel Alan Yaklaşım

Eşitlikçi yaklaşım, özgürlüğü temel alan yaklaşıma bir tepki olarak doğmuştur. **Sosyalizm** (toplumculuk) olarak adlandırılan bu yaklaşımın amacı gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırarak sınıfsız bir toplum oluşturmaktır. Toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ancak toplumun kuruluşundaki temel ilkenin eşitlik olması ile sağlanabilir. Bireyleri yapacakları etkinlikte özgür bırakmak yerine, onlara eşit fırsatlar ve imkânlar verme amacını taşıyan bu yaklaşım, özel mülkiyeti toplumun ortak malı yaparak sömürünün olmadığı bir düzen amaçlar. Temsilcileri S. Simon (1760-1829), K. Marx (Marks,1818-1883) ve F. Engels (1820-1895)

c) Adaleti Temel Alan Yaklaşım

Özgürlükçü yaklaşım zamanla insanlar arasında rekabete ve çok çalışmaya dayanan, ortak değerlerin ve bireyler arası dayanışmanın olmadığı bir sömürü düzenini ortaya çıkarmıştır. Eşitlikçi ilkeyi temele alan sosyalist düzen ise, bireysel emek ve çabayı, yetenekleri göz ardı ettiği, herkesi aynı kefeye koyduğu için ekonominin gelişmesini, üretimin ve zenginliğin artmasını engellemiş, ideal düzeni oluşturamamıştır.

Özgürlüksüz eşitliğin ve eşitliksiz özgürlüğün, ideal düzeni oluşturamaması üçüncü bir ölçütün gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu ölçüt de adalettir. “Hakkı olana hakkını vermek” olarak ifade edeceğimiz adalet kavramı, asgari düzeyde eşitsizliği ortadan kaldırmayı; aynı zamanda da bireysel özgürlükleri korumayı hedefler. Yani bireylerin aynı ölçüde özgür ve fırsatlarda eşit olmalarını sağlar. Bu da uygulamada hukukun ön planda olduğu sosyal hukuk devleti anlayışını ortaya çıkarır.

6.2 Temel Hak ve Özgürlükler

Görsel 1.31 Temel hak ve özgürlüklerin elde edilme mücadelesi yönetme gücünü elinde bulunduran egemen güçlere karşı olmuştur.

Düşünelim

“Söylediklerinizin hiçbirinde sizinle aynı görüşte değilim ancak onları söyleme hakkınızı ölünceye kadar savunacağım”

Voltaire bu sözüyle sizce acaba hangi temel hakkı dile getirmiş olabilir?

İnsanların dil, din, ten rengi, kültür farkı ayırt etmeksizin sadece insan olma sebebiyle doğuştan sahip olduğu birtakım hakları vardır. Bu hakların en önemli özellikleri evrensel, devredilemez, dokunulamaz, vazgeçilemez olmaları ve devlete karşı ileri sürülebilmeleridir. **Kişisel haklar** olarak ifade edilen bu haklara örnek olarak yaşam hakkı, kişi güvenliği, özel yaşamın gizliliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünme ve düşündüğünü söyleme özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, gezi ve yerleşme ile bilim ve sanat özgürlüğü verilebilir. Diğer bütün haklardan (toplumsal, ekonomik ve siyasi) üstün ve önceliklidir. Bu üstün konumunu, insan onurunu zedeleyen adaletsizlik ve haksızlık uygulamalarını ortadan kaldırmayı amaçlayan özelliğinden almaktadır. Bu haklar sayesinde devletin kişiler üzerindeki keyfi uygulamaları önlenmektedir.

Bu temel hak ve özgürlükler ile iktidarı yani yönetme gücünü elinde bulunduran egemen güçler arasında bir bağlantı olabilir mi? Şimdi bu soruyu cevaplandırmaya çalışalım.

Temel hak ve özgürlükler kavramı, bireyin devlet otoritesini temsil edenlere yani egemen güce karşı mücadele etmesiyle ortaya çıkmıştır ve bu mücadele, temel hak ve özgürlüklerin birey tarafından elde edilene kadar da tarihsel süreç içerisinde devam etmiştir. Unutulmamalıdır ki, kölelik kurumu ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru yasaklanabilmiştir.

Görsel 1.32 Yaşam hakkı insanın doğuştan getirdiği temel haklarından biridir.

İktidarı yani yönetme gücünü elinde bulunduran egemen güç meşruiyetini yönettiği insanların temel hak ve özgürlüklerine gösterdiği saygıdan alır. Aslında her egemen güç, yönetimi altında bulunan insanlara birtakım hak ve özgürlükler tanıyacak ancak bu hak ve özgürlüklerin sınırı egemen gücün niteliğine göre değişir. Örneğin, devlet otoritesinin mutlak, sınırsız ve bölünmez nitelikte olduğu bir düzende insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesi bakımından güvenli bir ortam oluşturulamamıştır. Otoritenin toplumdaki yerleşik inançlar, gelenek ve göreneklere dayandırıldığı krallık, emirlik, feodalite gibi olduğu yönetimlerde bireyin devlete karşı ileri sürebileceği hakları olmamıştır.

Teokratik egemenliğin söz konusu olduğu yönetimlerde (örneğin, Ortaçağ Avrupası'nda) din kurallarının birer dogma olarak tartışmasız kabul edilmesi, insan haklarının gelişmesini etkilemiş ve engellemiştir. Birçok bilim adamı, kilisenin baskısıyla ya cezalandırılmış ya da görüşlerini geri almak, yalanlamak zorunda kalmışlardır. Bu düzende yönetilenler yöneticilere karşı hizmet ve sadakatle borçlu, yöneticiler de onların can ve mal güvenliğini korumakla yükümlü olmuşlardır.

Egemenlik kavramını ilk ele alıp inceleyen düşünür Jean Bodin (1530-1596)'dir. Bodin, devletin var olması için gereken egemen gücün içte kişiler üzerinde sınırsız ve üstün ve dışta da bağımsız bir iktidar olduğunu belirtmiştir. 17. yüzyılda Thomas

Hobbes, yasaların hukuksal açıdan bir sınıra tabi olmayan siyasal egemenin emirleri olduğunu belirtmiş ve ilahi veya doğal hukukun egemen bakımında hiçbir öneme sahip olmadığını iddia etmiştir.

Tarihteki ilk anayasal belgeler mutlak egemenliğin yetkilerini sınırlamak için getirilmiştir. Bu anayasal belgelerin tümünde, insanın doğuştan sahip olduğu kabul edilen ve egemen güç tarafından insanlara bahşedilmeyen temel hak ve özgürlükler, mutlak otorite karşısında korunmaya çalışılmıştır. C.L. Montesquieu (Monteskü,1689-1755)'un savunduğu kuvvetler ayrılığı ilkesi, düşünce özgürlüğünü savunan Voltaire'in mücadelesi, halk egemenliğini savunan J.J.Rousseau' un fikirleri, mutlak monarşilerin baskıcı düzeninden kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı liberal demokratik yönetimlere geçişin bir simgesi olmuştur.

Günümüzde halk egemenliğine dayanan demokratik yönetimlerin en önemli ilkesi sosyal devletçiliktir. Sanayi devrimi ile birlikte etkinliği artan Liberalizmin, beraberinde getirdiği serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı gelir dağılımındaki adaletsizlik 19. yüzyılda sosyal devletçilik anlayışını ön plana çıkarmıştır. Sadece kişisel hakların formel olarak tanınmayıp, özel mülkiyet edinme hakkı, eğitim ve sağlık hakkı, ailenin, güçsüzlerin, gençlerin ve tüketicinin korunması, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi **ekonomik ve sosyal haklar** ile; seçme ve seçilme, dilekçe hakkı, sendika ya da siyasi parti kurma hakkı, toplu sözleşme, kamu hizmetine girme hakkı, grev hakkı gibi vatandaşın devlet yönetimine katılmasını sağlayan **siyasal haklar** aktif olarak hayata geçirilmeye başlanmıştır. Temel değerleri, özgürlük, adalet ve dayanışma olan **sosyal devlet**, sadece hukuksal eşitliği sağlamakla kalmaz. Aynı zamanda insanların yaşam kalitesini, refah düzeyini artırmak, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek, dar gelirli sınıflara insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamak, eğitim, sağlık alanında fırsat eşitliği sağlamak, işsizliği ortadan kaldırmak gibi faaliyetlerle sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamı yaratır.

6.3 Birey-Toplum-Devlet İlişkisi

Düşünelim

Sağlık Bakanlığının obezite konusunda 27 Haziran 2012 tarihinde “Beden Kitle İndeksi” ve “Hareket Et” adlı iki kamu spotu ile “porsiyon küçültme” ve “günde 10.000 adım atıyoruz” başlıklı afiş, billboard gibi iletişim materyalleriyle tüm yurttan “Obezite Mücadele Hareketi” kampanyası başlatmıştır. Bu kampanyada birey-devlet ilişkisi açısından ağırlık sizce devlette mi, bireyde mi, yoksa her ikisinde midir?

Birey, toplum ve devlet; birbirinden hiçbir zaman bağımsız olamazlar. Bir toplumu oluşturan bireyler ne kadar bilgili, donanımlı ve güçlü olurlarsa o toplum da o kadar dayanıklı ve güçlü olur. Bu özellikleri taşıyan bireylerden oluşan toplumun kurduğu devlet de aynı oranda güçlüdür. Öte yandan büyük ve güçlü devletler de iradeli ve bilgili şahsiyetleri ve güçlü toplumu ortaya koyarlar. Bunlar arasında sürekli bir döngü vardır.

Bireyle devlet arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği konusunda, zaman içinde farklı görüşler ortaya konmuştur.

I. “Birey devlet için vardır.” Bu görüş 18. yüzyıla gelinceye kadar hâkim olmuştur. Birey karşısında devlete ağırlık veren felsefi görüşler, ağır sosyal çalkantı ve karışıklıkların yaşandığı dönemlerde ortaya çıkmışlardır. Örneğin İlk Çağ filozoflarından Sokrat, Platon, Aristo Yunan uygarlığının çöküşe geçtiği yıllarda gerçekten önemli olanın toplumun kendisi olduğunu söylemiş, devleti yüceltmiş, bireye önem vermemişlerdir. Örneğin, Aristo’ya göre toplum/devlet kendisini oluşturan bireylerin toplamından fazlasıdır. Toplumun/devletin olmadığı bir yerde kişi olarak insandan söz edilemeyeceğine göre, toplumsal olanın özel olana önceliği vardır.

Orta Çağ boyunca batı Avrupa’da monarşik ve teokratik yönetim biçimlerinde yöneticiler mutlak ve değişmez yetkilere sahip olduklarından emreden ve emir alan ilişkisi hüküm sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde Almanya’da Hitler ile İtalya’da Mussolini güçlü devlet anlayışına dayanan totaliter (baskıcı) rejimleri ile devleti toplumla özdeşleştirmişler, toplumun iyiliği adına bireyi ve birey haklarını baskı altına almışlardır.

Devletin bireylerden ayrı ve bireysel çatışmaların üzerinde bulunan bir düzen olarak kavranışı, en iyi ifadelerinden birini Hegel’de bulur. Hegel, devleti sivil toplumu oluşturan tek tek bireylerin üzerinde bulunan ve bireylerin arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk düzeni olarak tanımlar.

II. “Devlet birey için vardır.” Devlet karşısında bireye önem veren bu görüşün ilk temsilcileri Sofistler olmuştur. İnsanı merkezlerine alan toplumsal-siyasal kurumların insanın hizmetinde olması gereken yapılar olduğunu vurgulayan görüşleri savunmuşlardır. Anarşizm ve liberalizm de aynı görüş doğrultusundadır. Anarşizm, devleti bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir kurum olarak gördüğü için ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Liberalizm de bireycidir. Devlet de toplum da tek tek bireylerin özgür iradeleriyle bir arada bulunmalarıyla oluşur. Devletin olabildiğince küçük olmasını, devletin özel yaşamla iş hayatına az müdahale etmesi gerektiğini ileri sürer. Liberal

anlayışa göre devlet birey ve grupların amaçlarını yerine getiren bir araçtır.

III. Birey-devlet ilişkisi yasalar çerçevesinde karşılıklı hak ve görevlere bağlı olarak dengelenmiştir. Günümüzde demokratik hukuk devleti anlayışında ifadesini bulan bu ilişkide karşılıklı hak ve görevler belirlenmiştir. Yöneticilerin bireylerin güvenli, sağlıklı, huzurlu bir şekilde birlikte yaşamalarını mümkün kılacak önlemleri almak, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almak gibi görevleri varken; bireylerin de vergi vermek, askere gitmek, yasalara uymak gibi sorumlulukları vardır.

Sonuçta, “birey olmadan devlet olamayacağı gibi, devlet olmadan da birey ve toplum varlığını sürdüremez” görüşü günümüzdeki demokratik hukuk devlet anlayışının temelini oluşturur. Birey ve devletin birbirlerini tamamladığı bu anlayışta, bireyin devlet için bile olsa, temel hak ve özgürlüklerinden vazgeçmesi düşünülemeyeceği gibi birey için devletin feda edilmesi de kabul edilemez.

Konunun başında sorduğumuz soruya dönecek olursak; “Obezite Mücadele Hareketi” kampanyası ne sadece bireye ne de sadece devlete değil, hem bireye hem devlete ağırlık vermektedir. Zira bireysel ve toplumsal maliyetlere yol açan obeziteden korunmada devlete ve bireylere farklı sorumluluklar düşmektedir. Hukuk devletinde bireylerin devletten sağlık hizmeti talep etme ve kullanma hakkı yanında, sağlık sigortası yaptırmak, sağlık kuruluşlarına yasalar doğrultusunda başvurmak gibi sorumlulukları vardır. Devletin de, toplumun sağlıklı ve dengeli beslenme bilgi düzeyini ve farkındalığını artırmak, düzenli fiziksel aktivite ve spora yönlendirmek, bu amaçla çeşitli sağlık merkezleri açmak, hatta sağlık güvencesi olmayan hastalar için ücretsiz tedavi hizmeti sunmak gibi görevleri vardır.

6. Uygulama:

I. Aşağıdaki boşlukları uygun kavramlarla doldurunuz

1. “İdeal düzen, doğanın kendi düzenidir” diyen görüşünü savunanlar
2. İnsan özgürlüğünü sınırlayan tüm değer, kurum ve düzenler kötü olup yıkılmalıdır diyen görüşün adı.....dir.
3. Adam Smith’in“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” şeklinde dile getirdiği ekonomik özgürlük anlayışı.....olarak ifade edilir.
4. İdeal düzeni belirleyen ölçütler:
a)..... b) c).....

5. Birey-devlet ilişkisinin yasalar çerçevesinde karşılıklı hak ve görevlere bağlı olarak dengelenmesi.....egemenlikte söz konusudur.

II. Aşağıdaki ifadelerin sonundaki boşluğa doğru ise “D”, yanlış ise “Y” harfi koyunuz.

1. Bireylerin hak ve özgürlük arayışı adaletin sağlanmasına bağlıdır. ()

2. Karizmatik otorite kaynağını toplumun yerleşik inançlarından alır. ()

3. Şeyh Edibali'nin “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” sözünde birey-devlet ilişkisi karşılıklı hak ve görevlere bağlı olarak dengelenmiştir. ()

4. Yeşil kart uygulaması, evde engelli bakımına devlet desteğinin sağlanması, gelir seviyesi düşük ailelere belediyelerce yardım yapılması gibi uygulamalar sosyal devlet ilkesinin gereğidir. ()

Okuma Parçası

SİVİL TOPLUM ANLAMI

Sivil toplum kavramı, Batıdan aldığımız siyasî bir kavramdır. Bu kavramın karşıtı “askerî toplum” değil, “uygar olmayan toplum” olabilir. Buradaki “sivil” kelimesi önce-leri “şehir adabı” yerine kullanılırken 18. Yüzyılda Batılı düşünürler bunu, özgürlükleri ifade etmek için kullanmışlardır.

Sivil toplum kavramının bugünkü anlamı, toplumun siyasî otoritenin baskısından kurtulmasıdır. Bu, toplumda görülen demokratik yapıyı, katılımı, devletin kurumları- nın dışında toplumun kendi kendisini yönlendirmesi anlamını taşır. Batıda “sivil top- lum”, devlet düzenlemesi ve kanunlarla kurulmamıştır; aksine, toplum, mücadele ile çeşitli hakları almıştır. Çünkü “sivil toplum”u sırf kanunlarla kurmak olanaksız gibidir. Onun kuruluşu, uzun bir sürece ve hak arama çabalarına bağlıdır.

Ülkemizdeki “modernleşme” hareketleri, “sivil toplum” a varma özlem ve idealini ifade eder. Ayrıca modernleşme, teknolojinin getirdiği maddî rahatlıklarla beraber bir yaşama tarzının da modelini oluşturur.

Sivil toplum, farklılaşmış, ama aralarında sağlam bağlar bulunan grupların bir bü- tünüdür. Sivil toplum, aynı zamanda belli ve düzenli bir yapıya sahiptir; dolayısıyla örgütlü bir toplumdur. Sivil toplumun bir boyutu da tarihî olması, tarihî kökenlere dayanması nedeniyle tarihsel tecrübelerle sahip olmasıdır.

Felsefeye Giriş, Prof Süleyman Hayri Bolay

VII. BÖLÜM: SANAT FELSEFESİ

Sanat, insanın kendini ifade etme yollarından biridir.

HAZIRLIK SORUSU

Rollo May “Herhangi bir tarih döneminin psikolojik ve ruhsal mizacını anlamak istiyorsanız, bunu o dönemin sanatının derinlerinde aramaktan daha iyisini yapamazsınız” der. Bu düşünceye katılıyor musunuz?

Sanatçı çağının toplumsal değerlerini, çelişkilerini, yaşanan olayları kendine özgü bir yolla biçimlendirerek farklı sanatsal ifadelere dönüştürebilir mi?

ANAHTAR KELİMELER

- Güzel
- Sanat
- Estetik

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Sanat Felsefesinin Konusu
- Yaşadığımız Şehrin Mimari Yapısının Estetik Açıdan Değerlendirilmesi
- Sanat ve Duyarlılık İlişkisi

7. SANAT FELSEFESİNİN KONUSU VE PROBLEMLERİ

İnsan bilen bir varlık olması nedeni ile karşılaştığı ya da düşündüğü her nesneyi anlamlandırma çabasına girişmiş, bu nesnelere, güzel, çirkin, hoş, yüce gibi estetik değerler yüklemiştir. Güzeli ve güzelliği konu alan, sanat felsefesi felsefenin diğer alanlarına göre yenidir. Ünitimizin bu bölümünde duyuşal değerler alanını oluşturan güzellik kavramını, sanat ve sanat eserinin özelliklerini değerlendirdikten sonra günümüz modern şehirlerinin mimari yapısı hakkında nasıl bir eleştirel bakış açısı geliştirebileceğimizi tartışacağız.

7.1. Sanat Felsefesinin Konusu

Duyuşal olana ilişkin bilgiyi kendine konu edinen sanat bir insan etkinliğidir. Bu etkinliğin ortaya koyduğu ürünler yaratıcılığa, hayal gücüne ve yeteneğe dayanır. Sanat felsefesi bu ürünlerin insan için taşıdığı işlevi ve anlamı ile onları etkileyen kişisel, toplumsal, ahlaki ve dinsel etkenleri araştırır, sanatın temel kavramlarını irdeler. Sanatın felsefi dayanağını, farklı sanatların değişik “güzel” anlayışlarını sorgular. Sanat eseri nasıl oluşur? Bir sanat eserini sanat eseri kılan özellikler nelerdir? Beğeni nedir? Öznel midir nesnel mi? Sanat ve duyarlılık arasındaki ilişki nasıldır? gibi sorular sanat felsefesinin temel sorularıdır. Şimdi bu sorulara verilen cevaplara bir göz atalım.

Bilgi Kutusu

Sanat felsefesi ile aynı alanı ifade eden estetik de güzel üzerine düşünme sanatıdır. Sanat felsefesinin kavram ve problemleri aynı zamanda estetiğin de konusu içinde yer almaktadır. Sanat felsefesi sadece insan ürünü olan sanat eserlerindeki güzelle ilgilenirken, estetik hem sanattaki güzellikle hem de insanda hoş duygular uyandıran bir göl manzarası veya gün batımı gibi doğadaki güzellikle de ilgilenir. Bu anlamda estetiğin sanat felsefesini kapsadığı söylenebilir.

7.1.1 Güzelin Tanımı

Düşünelim

“ Biz romantik olduktan sonra, dağlar güzelleşti”

E.Delacroix

“Göz, resmedilen güzellikten doğal güzellikten duyduğu zevki duyar”

Leonardo da Vinci

Bu iki görüş arasında güzellik anlayışı açısından ne fark vardır?

Görsel 1.33 Sanattaki güzel

Görsel 1.34 Doğadaki güzel

Güzel nedir? Sorusu İlk Çağ'dan beri filozofların gündeminde olmasına rağmen estetiğin güzelin ne olduğunu sistemli bir şekilde sorgulaması A.G. Baumgarten'le (Baumgarten,1714-1762) ile olmuştur.

Güzel, belli bir akıl yürütme ile değil, dolaysız bir sezikle hissedilen, insana beğeni ve haz duygusu verendir. Hem doğada hem de sanatta bulunan güzellik birbirinden farklıdır. Doğadaki güzellik insandan bağımsız olarak var olan, insandan önce gelen bir güzelliştir. Örneğin bir tavus kuşunun güzelliği onun kanatlarının uzunluğu ve açıldığı zaman ortaya çıkan renk harmonisinden kaynaklanır.

Sanatsal güzellik ise doğadaki güzelliğin birtakım teknikler kullanılarak insanın yaratıcılığının bir sonucu olarak sonradan ortaya çıkan güzelliştir. Yukarıda görüşlerini verdiğimiz filozoflardan E. Delacroix (Dölakrua, 1798-1863) sanat güzelliğini doğal güzellikten üstün tutarken, Leonardo da Vinci de, doğadaki güzelliğin sanat güzelliğinden üstün olduğunu savunur.

Peki sizce doğadaki güzellik olmasaydı sanat eserlerini izleyen insanlarda güzellik düşüncesi ortaya çıkar mıydı? Düşüncenizi aşağıya yazınız.

.....
.....

Şimdi ilk çağlardan itibaren “güzel” in nasıl tanımlandığına bakalım.

İlk Çağ ve Orta Çağ düşüncesinde güzellik metafiziksel bağlamda ele alınmış, doğada ve dış dünyada var olan, insandan bağımsız nesnel bir nitelik olarak kabul edilmiştir. Örnek vermek gerekirse;

M Ö 6.yüzyılda yaşamış **Pythagoras**, güzel olanı kendi evren anlayışının bütünü içerisinde değerlendirir. Evrenin adeta bir melodisinin olduğuna inandığı için en güzel şeyin uyum olduğunu söyler.

Platon'a göre güzel, ölümsüz, artmaz, eksilmez, ebedî ve ezeli olan güzel ideasıdır. Güzel ideası dışında güzel olan her şey hep belirli bir açıdan, belirli bir zamanda güzeldir ya da bir başka şeyle karşılaştırıldığında güzeldir. Yani güzellik varlıklarda ve olaylarda değil, onlara yansıyan idealar âleminde.

Aristo güzelliği âdeta matematik olarak değerlendirir. Ona göre güzel, belli bir oranıtı, simetriyi ve uyumu içeren bir düzendir. İnsanın algı sınırlarını ve kavrayış gücünü aşan çok büyük veya çok küçük bir şey güzel olamaz.

A. Augustinus (354-430) göre bir kimsenin ruh ve beden güzelliğine sahip olabilmesi için Tanrı'nın mükemmel olan güzelliğine yaklaşması gerekmektedir.

Plotinus (204/5-70)'un güzellik kuramı onun metafiziğine dayanır. Ona göre, tüm varlıkların nedeni olan "Bir", ezeli ve ebedî, bölünmez, yetkin ve bütünlük sahibidir. Duyusal dünyanın güzellikleri varlıklarını sudur yoluyla "Bir"den alırlar.

Orta Çağ İslam filozoflarında da buna benzer güzellik anlayışı vardır. Örneğin, **Farabi**'ye göre İlk Olan'ın varlığı en mükemmel varlık olduğuna göre, onun güzelliği güzel olan her şeyin güzelliğinin üstündedir. **Mevlana**'ya göre nesnelere görülen güzellikler Tanrı'nın belli bir zaman için onlara verdiği bir niteliktir. Bu güzellik geri alınca, nesnede veya insanda var olan güzellik de kaybolur.

Güzelliği öznel olarak tanımlayanlar da vardır. Örneğin, **Kant**'a göre güzellik özneye yani insanın duyguları ile ilgilidir. Hiçbir karşılık gözetmeksizin hoşya giden, estetik haz alınan güzeldir. Aynı şekilde **Croce** de güzelliği mutluluk veren bir ifade olarak görürken **Baumgarten** da güzelliği duyumsal bilginin mükemmelliği olarak görmektedir.

Aşık Veysel'in "Güzelliğin on para etmez, Bu bendeki aşk olmasa" dizelerinde hakiki güzelliğin "güzel olan" ile "güzel bulan" arasındaki ilişkinin bir özelliği olduğu belirtilir.

7.1.2 Sanatın Tanımı

Düşünelim

Aristophanes, "Sanat ekmek peşinde koşarsa alçalır" sözü ile ne demek istemiştir?

Resim, müzik, tiyatro, heykel, şiir, roman, sinema gibi sanat türlerinin gittikçe arttığı günümüzde sanatın tek bir tanımını yapmak oldukça zordur. Çok geniş anlamıyla

sanat, insanın ürettiği her şeydir. Resim sanatı, politika sanatı, ayakkabıcılık sanatı, marangozluk sanatı gibi. Ancak felsefenin ilgilendiği sanat, genel anlamdaki sanat değildir. Bir ayakkabıcının ya da marangozun yaptığı iş zanaattır. Zanaat, ticari amaçla yapılır ve aynı cinsten ürün ortaya konur.

Sanat ise insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak şekilde ifade etmesidir.

Sanat güzelliğin tasviridir. **Aristophanes**'in söylediği gibi maddi ve ekonomik çıkarlar gözetilmeden yapılan, zahmetli, buna rağmen diğer insanlara doyumsuz zevk veren etkinliktir.

Filozofların sanat anlayışları da birbirinden farklıdır. Örneğin;

Platon'a göre sanat, bir tür var olanı taklit etme, öykünme veya yansıtmadır. Asıl olan idealerin taklit edilmesidir. Sanatçı ancak bu şekilde görüntü altındaki özü yakalayabilir.

Aristo'ya göre de sanat taklittir ancak taklit; bir nesneyi alıp yeniden sunma işlevi değil orantılı ve düzenli hale getirme yani onu kusurlarından arındırma çabasıdır.

Kant'a göre, insan aklının ve hayal gücünün nesneleşmiş hâlidir.

B. Croce'ye (Kroke,1866-1952) göre özgür bir etkinliktir. Sanatçı bu özgürlük alanını kullanarak, yaratıcı hayal gücüyle doğada olmayan mükemmelliği yaratmaya çalışır.

Alman şair **Schiller**'e (Şiller, 1759-1805) göre amacı olmayan özgür bir oyundur. İnsanı günlük yaşantılarından, sıkıntılarından, üzüntülerinden uzaklaştıran bir etkinliktir.

Sanatı sanatçıların hayal ve sezgilerini ifadeye dönüştürdükleri türden bir bilgi olarak da tanımlayanlar olduğu gibi, sanatı “anamlı biçim” olarak tanımlayanlar da vardır. Örneğin, **Tolstoy**'a göre sanat insanın kendi içinde canlandırdığı duyguyu başkalarının da duyabilmesi için hareket, çizgi, renk, ses ya da sözcüklerle belirlenmiş biçimler aracılığı ile onlara aktarmasıdır.

7.1.3 Sanat Eserinin Özellikleri

Sanatın tam tanımı yapılamasa da yüzyıllardan beri bazı nesnelere sanat eseri olarak tanımlanabilmesi, sanat eserini belirleyen bazı temel ilke ve ölçütlerin bulunduğunu gösterir. Sanat eserini sanat eseri yapan bu unsurlar şunlardır:

1. Sanat eseri doğal ortamda kendiliğinden oluşmaz. Vadiler, göller, dağlar kendiliğinden oluşsa da sanat eseri sayılmaz. İnsana yani sanatçıya bağlı olarak ortaya çıkar.

2. Sanat eseri ekonomik ve işlevsel değeri olmadan yapılan eserlerdir. Estetik kaygı ve hazzın sonucu yapılan eserler sanat eseridir.

3. Bir estetik kaygıyla yapıldığı için özgün, tek ve biriciktir. Yani orijinal ve benzersizdir. Yeni bir mesaj vermeyen ve öncekileri taklit veya tekrardan ibaret olan bir çalışma sanat eseri sayılmaz.

4. Sanatçının sıra dışı olan kendine özgü duygu, düşünce ve hayal gücüne yeteneğine dayandığı için kişiseldir.

5. Sanat eseri kalıcıdır. Geçmişten günümüze, bugünden geleceğe aktarılır.

6. Parçaları arasında (örneğin, renk, ses, ton, çizgi vs.) hoş giden bir düzen ve oran, simetri, bütünlük gibi nitelikleri barındırır.

7. Evrenselidir. Renk, dil, din, ırk ayrımı yapmadan, tüm dünyanın paylaştığı evrensel bir araç örneğin ortak bir görsel dilin oluşmasını sağlar.

Sanat eserinin özellikleri

7.2 Sanat ve Duyarlılık İlişkisi

9. Metin

...Her çağda sanat kendi çağının canlı merkezi değerlerini anlatmaya ya da bu değerlerle hesaplaşmaya çalışır...

...Sanatçı bunları iyi duyduğu zaman, o eserleriyle bu alanda bilimin ve felsefenin başaramayacağı etkiler meydana getirir. Bilim ve felsefe ancak olayları saptayıp betimleyebilir; onları eleştirebilir. Bu ise kavramlarla yapılır. Oysa sanat en önemsiz bulduğumuz bir hayat durumundan hareket eder. Örneğin, sosyal adaletsizliğin neden olduğu yoksulluğu bütün canlılığı, bütün korkunçluğuyla çok somut bir durumda gösterebilir. Sanatçı realiteyi bütün katılığı ile realist bir görüşle betimleyebileceği gibi, yalnız izlenimlerini de dile getirebilir. Her iki hâlde de etkili bir sanat yapıtı meydana gelebilir; elverir ki, sanatçı ele aldığı nesneyi iyi kavramış olsun ve kavradığını gösterebilsin, verebilsin...

Felsefeye Giriş, Takiyyettin Mengüşoğlu

Yaşadığımız dünyaya topluma, doğaya ve insanlara karşı olan sorumluluklarımız başta duyarlı olmayı gerektirir. Sanatçılar yaşanan dünyadaki haksızlıkları, zulümleri, soykırımları din, dil, ırk, cinsiyet, canlı ayrımı yapmadan tuvaline, şarkı sözlerine, kitaplarına, şiirlerine konu edinen insanlardır. Sanatçı, herkesin duyduğunu, gördüğünü, hissettiğini, düşündüğünü farklı şekilde duyan, gören, hisseden, düşünen, farklı şekilde yorumlayan, yansıtır. Aynı zamanda duyulmayı duyan, görülmeeyeni gören, olmayanı bulandır. Farkına varılmayanları, toplumsal sorunları, çıkmazları ortaya koyup insanların paylaşımına açandır. Bu nedenle sanatçı sadece ilgi duyduğu nesneye estetik bir duyarlılıkla yönelmekle kalmaz, yaşadığı toplumdaki çelişkileri kendine özgü bir yolla biçimlendirerek (şiir, heykel, resim gibi) sanatsal ifadelere ulaşır ve böylece toplumsal bilinçlenmeye öncülük eder.

Örneğin 17.yüzyıl sanatçılarından olan Rembrant (1606-1669)'ın çağının burjuva toplumunda yaşanan haksızlıkları, acıları ve yoksulluğu resimlerinde görünür kılması;

Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" adlı eserinde Tanzimat'la birlikte gelen değişimlerin toplum üzerindeki çarpık yansımaları dile getirmesi;

Mehmet Akif Ersoy'un, çöküş sürecine girmiş bir devletin sancılarının halk üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak için toplumun millî duygularına seslenen birlik ve beraberlik temalı şiirler yazması, sanatçıların toplumsal olaylar karşısında ne derece duyarlı olabildiğinin göstergelerinden sadece bazılarıdır.

Bir sanat yapınının algılanma sürecinde sanatçının duyarlılığı kadar izleyicinin kişiliği, sanatsal duyarlılığı da önemlidir. Bireyin ruhsal, duygusal edinim ihtiyaçlarını karşılayan sanat, duyarlılığı besleyen çok önemli bir kaynaktır. Sanata karşı duyarlılık düzeyi ancak sanat eğitimiyle anlam kazanır. Duyuların eğitilmesi yoluyla duysal zenginliğin çoğalması ilkesine dayanan sanat eğitimi sayesinde;

1. Estetik bakış açısı ve zevki geliştirmek mümkündür. Örneğin, yaşamımızın her alanında tanık olduğumuz müzik seslendirmeleri bazen kaotik, sistemsiz bazen de zevksiz ve hatta estetik açıdan zarar verici olabilmektedir. Oysa müzik eserlerinde amaç yalnızca bir duygu yoğunluğu yaşatması değildir. Bu duygu aracılığı ile estetik duyarlılığı harekete geçirerek insana manevi, ahlaki davranış biçimlerini kazandırması önemlidir. Bunun için de bireylerde gerçek müzik zevki oluşturulması gerekmektedir. Estetik zevke sahip gençler bu kaotik gözükebilen müzik tarzında neyin değerli neyin değersiz olduğunu idrak edebilir. Aynı zamanda gerçek estetik değere sahip olduğu için onlardan estetik haz ve zevk alabilir.

Görsel1.35 Sümela Manastırı

2. Toplumsal ilişkileri, olayları derinlemesine inceleyen bir roman, şiir veya bir tiyatro eseri sadece insana rehberlik etmekle kalmaz. Bireyin hayal gücünü ve yaşamını zenginleştirir. Hayatın tek yönlü işleyişini kendi tasarımları ile zenginleştiren bireyler yetişir. Fark edilmeyen detayların fark edilmesini sağlayarak bakış açısını değiştirir.

3. Sanatsal duyarlılık bilincinin kazanılması, bireyin düşüncelerini dışavurum deneyimi kazanmasını sağlar. Böylece özgün anlatım çabası kazanan birey özgün ve eleştirel düşünmeye başlar. Bu da yorumlama gücünü artırarak beğenilerin gelişmesini artırır.

4. Estetik yargıların beğeni yargısı olduğu bilinci bireyin kendi duygularının farkına varmasını sağlar. Ancak bu fark ediş sözden çok tutum ve davranışlara yansiyabilirse estetik duyarlılık gelişebilir.

5. Duyguları estetik değerlerin hazzıyla beslenen insanın etik değerleri kazanması daha kolaydır. Etik değerlere sahip bu kişiler kötülük düşünemez.

6. Duyarlı olmak bir bireyin yaşamında önemli olduğu gibi toplumların yaşamında da önemlidir. Kendi çıkarları için dünyadaki diğer toplumları sövmeye çalışan, o toplumların hiçbir değerine saygı göstermeyen toplumlar girdikleri savaşta ilk önce hükmetmeye çalıştıkları toplumun sanat eserlerini yok etmeye çalışırlar. Oysa estetik duyarlılığı olan toplumlar, başka milletlerin ve yüzyıllar önce farklı uygarlıkların yapmış olduğu sanat eserlerine de değer vererek onları korur. Gelecek kuşaklara bir kültürel miras olarak kalması için çaba gösterir.

7.3. Yaşadığımız Şehirlerin Mimari Yapısının Estetik Açından Değerlendirilmesi

Düşünelim

Hiç yaşadığımız şehrin silüetine bakarken üzülerken iç geçirdiğiniz oldu mu? Ya da irili ufaklı yapıların, eğreti sokakların ruhunuzu daralttığı, kendinizi labirentin içindeymiş gibi kaybolmuşluk hissi yaşadınız mı?

Bu sorulara cevabınız evet ise yaşadığımız şehrin mimari yapısı estetik özellikleri taşımamaktadır. Şehirlerdeki yapılar, seyredenin duyarlılık ve kültürel geçmişine bağlı olarak, düzen ya da düzensizlik duygusuna, hoşlanmaya, ilgisizliğe ya da iticiliğe yol açar. Tek tip oturma alanları, iş alanları, eğlence ve alışveriş alanları şeklinde birbirinden kesin çizgilerle ayrılan, sadece işlevselliğin ön plana alındığı bir şehir mimarisi estetik duyarsızlığın sonucudur. “Güzel gören güzel düşünür” sözünde olduğu gibi güzel bir çevre, rahatlamaya hatta neşeye yol açar. Bu nedenle bir şehir ve yapı mimarisinin aynı zamanda insanın psikolojik ve entelektüel ihtiyaçlarını da karşılayan estetik nitelikler de taşıması gerekir.

Günümüz maddeci dünyasında, çoğunlukla estetik duygular göz ardı edilmektedir. Teknolojik ilerleme ve bilimsel birikime rağmen pratik ve seri üretimden çıkmış malzemelerle basit, yüzeysel, emekten ve sanattan arındırılmış hatta çevreci olmayan yapı malzemeleri ile yapılan bir şehir mimarisi vardır. Oysa tarihin en önemli medeniyetlerini incelediğimizde o dönemin şartlarında bile mimari üslup, sanat tarzı ve teknik olarak muhteşem yapılar inşa edildiği görülmektedir. Çin, Roma, Hint, Mısır gibi uygarlıkların dünya kültür mirasına kazandırdıkları mimari eserlerin (estetik özellikleri nedeniyle) günümüzde tarihi eser olarak koruma altına alınması ve insanların binlerce kilometre uzaklıktan buraları görmeye gelmeleri bu konunun ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Tarihi ve doğal mekanları günümüzde film

Görsel 1.36 Edirne Selimiye Camii

mekanları olarak kullanıyor olmamız, bu doğal ve tarihi mekanlardaki anılarımızı fotoğraf çekerek kalıcı hale getirmeye çalışmamız güzeli görme arzumuzun dışa yansımalarıdır.

Modern mimarinin ünlü isimlerinden Le Corbusier (Lü Korbisi) bir söyleşisinde; “Sen taşla toprakla bir şeyler yaparsın o bir yapıdır ama birden bir şey yüreğime dokunur, ah ne güzel derim. İşte o mimardır.” derken bir yapının mimari olarak estetik olmasının onun fiziki boyutunun yanında anlam boyutunun da olmasına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, Edirne Selimiye Cami ve Külliyesi taşıdığı iki üstün evrensel değer ile Unesco Dünya Miras Komitesi tarafından, kültürel varlık olarak Dünya Miras Listesi’ne dâhil edilmiştir. Bunlardan birincisi fiziksel boyutu ile insanlığın yaratıcı dehasının bir başyapıtı olmasıdır. Kubbesi, mekânsal konsepti, mimari ve teknolojik uyumu ile şehir peyzajını taçlandıran konumu; özgün tasarımı; orantı-simetri, düzen ve harmoni, çoklukta birlik gibi ölçüleri bünyesinde barındırmasıdır.

İkinci anlam boyutu ile de “insanlık tarihinde önemli bir aşamayı temsil eden bir yapı türü olması; tarihî ve kültürel birikimi yansıtması; ekonomik, dinsel, ahlaki, kaygılardan uzak duygusal ve zihinsel etkilenme ile hayranlık duygusu uyandırmasıdır.

Siz de aşağıda verilen görselleri inceleyiniz. Görsellerde yer alan binaları sanat tarzı, estetik kaygı ve mimari üslubu yönünden tabloda verilen ölçütlere göre örnekteki gibi değerlendiriniz. Daha sonra siz de yaşadığınız şehrin mimari yapısını estetik açıdan çevrenizdeki insanlarla tartışınız.

Görsel 1.37 ve 38 Estetik özelliğe sahip mimari yapılar kente bir güzellik değeri katarken, estetikten yoksun yapılar ise kentin bütünsel görünümüne zarar vermektedir.

Görsel 1.39 ve 40 Mimari yapılar sadece duyumsal olarak algılanmaz, belirli anlamlar da taşırlar, duyguları ifade ederler, ruh hâllerini etkilerler.

Şehrin ve Yapıların Mimari Estetik Ölçütleri	Görsel	Görsel	Görsel	Görsel
	37	38	39	40
1. Şehrin mekânsal bütünlüğü toplumun tarihsel ve kültürel birikimini yansıtıyor mu?	Hayır	Hayır	Evet	Evet
2. Şehrin veya yapının silueti sizde duygusal ve zihinsel etkilenme, hayranlık duygusu oluşturuyor mu?				
3. Yapılar konum ve yerleşim açısından yeteneğin, yaratıcılığın, özgünlüğün, hayal gücünün eseri mi?				
4. Ana cadde, bulvar ve meydan gibi işlek alanlarda bulunan yapılarda mimari doku ve estetiğin korunması sağlanmış mı?				
5. Yapı duvarlarında ve çatılarda reklam panoları, anten, tabela, panjur, klima üniteleri gibi görüntü kirliliği oluşturan unsurlar var mı?				
6. Yeşil alanlarda, hareketli, renkli ve ışıklı görünümleri ile şehrin peyzajını estetik yönden zenginleştiren materyaller mevcut mu?				
7. Şekil ve pozisyon benzerliğine dayanan, insanda birlik, düzen ve denge duygusu oluşturan simetriye sahip mi?				
8. Binalar ve bu binaların yükseklikleri ve kapladığı alanların, şehrin açık alanları ile (yani yollar, parklar, meydanlar, yeşil alanlar) arasında çevre düzeni açısından bir uyum ve oran var mı?				
9. Şehrin mimarisinde insan ölçekli planlamaya ve ölçüye mi önem verilmiş yoksa monotonluk, iç içe geçmişlik, abartılı yükseklikler gibi ölçüsüzlük mü barındırıyor?				

7. Uygulama:

1. Sizce fotoğrafçılık sanat sayılabilir mi?
2. Mehmet Akif Ersoy, “İstiklal Marşı yeniden yazılsın” diyenlere karşı “Onu ben bile bir daha yazamam” demiştir. Şairin bu sözünde sanat eserinin hangi özelliği ifade edilmektedir?

ÖZET

1.Varlık felsefesinde (ontoloji), “varlık gerçekten var mıdır?” sorusuna cevap veren iki görüş vardır. Bunlar: “Evet varlık gerçekten vardır” diyen realizm görüşü ile “hayır yoktur” diyen nihilizm görüşüdür. Vardır diyenler varlığın mahiyeti konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Varlığı maddesel (materyalizm), düşünsel (idealizm), hem maddesel hem düşünsel (düalizm), oluş, fenomen ve varoluş olarak kabul edenler olmuştur. Evrende bir amaçlılık var mıdır sorusunu mekanizm ve teleolojik görüş “evet vardır” diye açıklar ancak mekanizm bu düzeni nedensellik bağlantısı ile açıklarken teleolojik görüş ise doğal dünyadaki düzeni açıklamak için bir zihne, bir amaç ya da ilahi planın etkisine başvurur. Son olarak felsefeciler varlığın var olup olmadığını yorumlarken hem gerçek dünyada var olan (real varlık) hem de düşüncede var olan (ideal) varlıkları ele almışlardır.

2.Bilgi Felsefesi (Epistemoloji), insan bilgisinin imkân ve sınırlarını, kaynağını, ölçütlerini araştırır. Doğru bilginin mümkün olup olmadığı konusunda iki farklı görüş vardır. Kuşkucular (septisizm) mümkün olmadığını, dogmatikler ise mümkün olduğunu iddia ederler. Dogmatikler bilginin kaynağı hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Doğru bilginin kaynağı rasyonalistlere göre akıl; ampiristlere göre duyu ve deneyimler; kritisizme göre hem akıl hem deney; entüisyonistlere göre sezgidir. Bilginin kaynağında olduğu gibi sınırları konusunda da farklı görüşler vardır. Realizm(-Gerçekçilik) göre bilginin sınırları yalnız zihinle sınırlanmaz; bilgi sınırsız bir alana sahiptir. İdealizme göre insanın kendi zihinsel içerikleri ve algılarıyla sınırlıdır. Kant’a göre insan bilgisi varlıkların bizim tarafımızdan bilinen yönü olan fenomenlerle (algılanabilen şeylerle) sınırlıdır. Rasyonalistler (akılcılar) ve entüistyonistler (sezgiciler),

bilgimizin sınırlarını deney ötesine geçebileceğini kabul ederler. Ampirizm olarak adlandırılan duyumcular bu sınırı duyusal olarak algılananlarla belirlerken, pozitivizm (olguculuk) bilginin sınırlarını bilimlerin belirlediğini iddia eder. Pragmatizme (faydacılık), bilginin sınırlarını, bilginin işlevi ve sonuçları ile belirlerken, neo-pozitivizm ise doğrulanabilen ve test edilebilen önermelerle sınırlamışlardır.

Doğru bilginin ölçütleri, uygunluk, apaçıklık, yararlılık, tümel uzlaşım ve tutarlılıktır. Gerçeğin bilgisini aynen yansıtan bilgi doğru bilgidir ancak bazı filozoflar, insanın doğrudan gerçeği deneyimleyemeyeceğini savunurlar onlara göre duyular “gerçek”e ilişkin doğruyu değil, yalnızca, görünüşe ilişkin doğruyu vermektedir. Görelilik (rölativizm) kuramı doğruluk iddialarının tümünü öznel kabul ettiği için ‘gerçeklik’ hakkında ‘mutlak doğrulara’ sahip olamayacağımızı söyler. Nihilistler de bilinçten bağımsız bir gerçeklik var olmadığı için nesnel bir doğruluktan da söz edilemeyeceğini savunur. Bilgi kaynakları olarak kabul edilen kitap, dergi, gazete, sosyal medya, televizyon, ve genel ağdan elde edilen bilgilerin güvenilir olması için eleştirel bir bakış açısıyla medyayı doğru okumayı bilen bilinçli bir medya okur-yazarı olabilmek gerekir.

3. Evreni, insanı, insanın içinde yaşadığı toplumu, konu alan, gözlem ve deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adına bilim adı verilir. Bilim felsefesinin amacı bilimin mantıksal yapısını, niteliğini, işleyişini incelemek ve aydınlatmaktır. Dış dünyadaki olguları birbirine bağlayan yasaları bulma ve buna bağlı olarak ilerde meydana gelecek olayların nasıl ve ne zaman meydana geleceklerini öngörme çabasında olan bilim, belli aşamaların birbirini izlediği yöntemle bunu gerçekleştirir. Bu aşamalar; problemin tespit edilmesi, betimleme(gözlem) ve açıklama (hipotez, deney, kuram ve yasa) aşamasıdır. Felsefenin bir alt disiplini olan bilim felsefesi, bilimler üzerine düşünür, araştırır ve yorum yapar. Felsefe sorduğu sorularla bilimlere yeni araştırma alanları açarken; bilim ulaştığı sonuçlarla felsefeye yeni sorular kazandırır. Bilimin insanların yaşamında entelektüel ve pratik bir değeri de vardır. Ayrıca bilimler gerek olumlu ve yapıcı gerekse olumsuz sonuçlara yol açacak biçimde kullanıldığı zaman, yaşantımızı doğrudan etkilemektedir.

4. Ahlak felsefesi (etik), ahlakın yapısını, özünü ve doğasını felsefi açıdan inceleyerek, temel değer ve ilkelerin neler olduğu üzerinde durur, insan için neyin iyi, neyin kötü olduğunu tanımlamaya çalışarak olan ve olması gerekeni belirlemeye çalışır. Bunu yaparken iyi ve kötünün ölçütünü, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi, mutluluk ve iyi arasında nasıl bir bağ olabileceğini, özgürlüğün ve sorumluluğun ahlaki ve hukuk kuralları ile nasıl sınırlanabileceğini göstermeye çalışır. İyi ve kötünün ölçüsünü nesnel, evrensel olarak kabul edenlerin yanında; bireysel yaşamda görece ve öznel olduğunu savunanlar da vardır. Sorumluluk ve özgürlük, eylemi ahlaki yapan en önemli iki özelliktir. İnsanların bilinçli ve karar verme özgürlüğü ile iyi ve kötü arasında seçimi bilerek ve isteyerek yapması, sonucunda nelerin olabileceğini bilmesi ve sonuçlarını üstlenmesi sorumluluğu beraberinde getirir. Bazı filozoflar insanın eylemlerinde özgür olmadığından davranışlarından sorumlu tutulamayacağını söylerken, tercihler arasında “karar verme” olgusu nedeniyle insanın özgür olduğunu, dolayısıyla davranışlarından sorumlu tutulacağını iddia edenler vardır. İnsan ahlaki eylemlerde bulunurken neyi amaçlar sorusunu kimi filozoflar mutluluğu kazanmak, kimi filozoflar da ödeve uygun hareket etmiş olmak şeklinde cevaplamışlardır. Filozoflar, mutluluğu iyilik, yarar ve haz kavramı ile ilişkilendirerek ele almışlardır. İnsanların görevleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getirirken belli kurallara göre hareket etmek zorundadırlar. İstedikleri gibi hareket etme özgürlükleri yoktur. Bireyin nasıl davranacağını belirleyen ahlak yasaları evrensel bir nitelik taşır mı sorusunu hazcı, egoist ve anarşizmi savunan görüşler “hayır” şeklinde cevaplandırırken; “evet” diyenlerden bazıları insanın öznel yaşantıları ve isteklerini gerekçe göstermişler bazı filozoflar da bu yasanın Tanrı veya doğa kaynaklı olduğunu iddia etmişlerdir.

5. Din felsefesi eleştirel, akılcı, tutarlı, objektif sorgulama yöntem ve ilkeleri ile dini temellendirmeye çalışır. Din felsefesinin en temel sorusu, Tanrı'nın var olup olmadığı sorusudur. Ateizm Tanrı'nın varlığını reddeden; agnostisizm bilinemeyeceğini söyleyen; teizm, deizm, panteizm, panenteizm ise Tanrı'nın varlığını kabul eden görüşlerdir. Evrenin başlangıcı ve sonu meselesi hem felsefenin, hem dinin hem de bilimlerin ilgilendiği bir konudur. Materyalist görüş evrenin ezeli (öncesiz) ve ebedî (sonsuz) olduğunu kabul ederken bazı filozoflar ve bilimdeki bing bang teorisi evrenin bir başlangıcı ve sonu olduğunu iddia eder. Felsefe tarihinde ruhun ölümsüz olduğunu savunanların yanı sıra, ruhun da beden gibi ölümlü olduğunu savunan filozoflar olmuştur. Teoloji (ilahiyat/ Tanrıbilimi) ile din felsefesi birbirinden farklıdır. “Ben kimim”?, “Varlığımın amacı nedir?” gibi sorular hem felsefeyi hem bilimi hem de dini ilgilendirmektedir. Bu üç alan insanı kendi bakış açısına göre tanımlamışlar ancak bu tanımların hepsi eksik kalmıştır.

6. Siyaset felsefesi, birey-devlet ilişkisi, iktidarın kaynağı, ideal düzenin olanaklılığı gibi konuları olması gereken açısından ele alan felsefe alanıdır. Siyaset felsefesinin üzerinde durduğu sorulardan biri de “Devlet iktidar gücünü hangi kaynağa dayandırarak meşru kılmaktadır? sorusudur. İktidar, toplumun ve bireylerin çıkar ve isteklerine hizmet ettiği sürece meşruiyet kazanmaktadır. Çünkü iktidar toplumsal rızaya dönüşmedikçe bir zoru, zorunluluğu ve zorbalığı temsil eder. İktidarlar kaynağını ya gelenek ve yerleşik inançlardan ya liderde doğuştan getirildiği ve olağanüstü olduğu kabul edilen bireysel güç ve niteliklerden ya da yazılı hukuk kurallarından alır.

Hak, özgürlük, adalet siyaset felsefesinin temel kavramlarındanıdır. Temel hak ve özgürlükler; kişisel haklar, toplumsal ve ekonomik haklar ile siyasi haklar olmak üzere üç gruba ayrılır. İdeal bir düzen arayışı filozofları iki gruba ayırmıştır. İdeal bir düzenin mümkün olamayacağını savunanlar, ya insan doğasından ya da devletle ilgili analizlerinden yola çıkarlar. Sofistler ve nihilistler bu görüştedir. İdeal düzenin olabileceğini savunanlar ise özgürlük, eşitlik ve adaleti temel alan görüşler ileri sürmüşlerdir. Siyaset tarihinde birey-devlet ilişkisi, ‘devlet birey için vardır’, ‘birey devlet için vardır’ şeklinde ortaya çıkmışken günümüzde bu ilişki yasalar çerçevesinde karşılıklı hak ve görevlere bağlı olarak dengelenmiştir.

7. Sanat felsefesi diğer adıyla estetik, estetik tutumun ve estetik değerin ne olduğunu, sanat eserlerinde yaratılan güzelliğin anlamını araştırır. Sanat felsefesinin önemli kavramlarından olan güzel filozoflarca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Güzeli uyum, matematiksel orantı olarak tanımlayanların yanında güzelliğin varlıklarda ve olaylarda değil, onlara yansıyan idealar âleminde olduğunu söyleyerek metafiziğe dayandıranlar vardır. Güzelin, Hiçbir karşılık gözetmeksizin hoşça giden, estetik haz alınanın ya da “güzel olan” ile “güzel bulan” arasındaki ilişkinin bir özelliği olduğunu belirtenler de olmuştur. Sanat ise insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak şekilde ifade etmeleridir. Sanatı oyun, taklit, hayal gücünün nesneleşmiş hâli olarak görenler de vardır. Sanat eseri, özgün, kalıcı, evrensel, tek ve biricik, estetik kaygı ile oluşur. Sanatçıların sanatsal duyarlılığı taşımaları yanında sanat eğitimi yoluyla toplumdaki bireylerde de estetik bakış açısı ve zevki geliştirmek mümkündür.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. “Görme engelliler onları görmese de yıldızlar vardır” önermesi varlık felsefesinde hangi sorunun cevabı olabilir?

- A) Gerçekten bir şey var mıdır?
- B) Varlığın mahiyeti nedir?
- C) Evrende bir amaçlılık var mıdır?
- D) Varlık türleri nelerdir?

2. Herakleitos’un “Aynı nehirde iki kez yıkanılmaz” sözü ile vurgulamak istediği nedir?

- A) İnsanın sınırsız bir bilme isteği olduğu
- B) Her şeyin değişme halinde olduğu
- C) Varlıkların özünün bilinemeyeceği
- D) Yararlı olan bilginin mutlak olduğu

3. J.Locke “Zihnimiz doğuştan bomboş bir levha gibidir” sözüyle aşağıdakilerden hangisine karşı çıkar?

- A) Bilgilerimiz sonradan deneyle elde edilir
- B) İnsan zihninde hiçbir bilgi yoktur.
- C) Bilgiler doğuştandır.
- D) Gerçek mutlak bir bilgi yoktur.

4. “Hiçbir şey var değildir

Var olsa da bilinemez

Bilinse de başkasına öğretilemez.”

Bu görüşleri savunan düşünürün anlatmak istediği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İnsan dış dünyada bulunan varlıkların bilgisini edinebilir.
- B) Doğru bilgiye ulaşmak imkânsızdır.
- C) İnsan bilgisinin sınırını dilin yapısı belirler.
- D) Bilgiyi belirleyen nesnenin özellikleridir.

5. “Yaz ayları sıcak olursa kış ayları da o kadar soğuk olur” genellemesi bilimsel bir nitelik taşımaz. Buna göre bir bilginin bilimsel nitelik taşıması için hangi özelliğe sahip olması gerekir?
- A) Bilimsel yöntemle elde edilmesi
B) Metafiziği reddetmesi
C) Kendi içinde çelişki barındırmaması
D) Evrensel ve nesnel olması
6. Aşağıdakilerden hangisi bilim felsefesinin ele aldığı konular arasında yer almaz?
- A) Bilimin ne olduğu
B) Bilimin sınırları
C) Bilim türleri
D) Bilimin insan yaşamındaki değeri
7. “Karnı tıka basa doymuş bir domuz olmaktansa, bedbaht ama bilge bir Sokrates olmayı tercih ederim” J.Mill’in bu sözünde vurgulamak istediği nedir?
- A) Ödev duygusuyla yapılan eylemler ahlakidir.
B) Olabildiğince çok sayıda insana yarar sağlayan eylemler iyidir.
C) İyiyi ve kötüyü bilerek yaşayan insan mutlu olur.
D) Entelektüel hazlar maddi hazlardan üstün tutulmalıdır.
8. J.P.Sartre’ın “İnsan kendisini nasıl yaparsa öyle olur” sözü ahlak felsefesi ile ilgili yargılardan hangisine karşılık gelir?
- A) İnsanı iyiye doğru iten iç sestir
B) İnsan eylemlerinde özgürdür
C) Ölçülü olmak insanı iyiye götürür
D) Acıdan kaçıp hazza yönelmek iyidir
9. Vahye dayalı dinlerdeki Tanrı inancının adı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Teizm
B) Monoteizm
C) Deizm
D) Agnostisizm

10. I. Pythagoras'a göre güzel, hoşadır.
II. Platon'a göre güzel, idealar âleminde.
III. Aristo'ya göre güzel, orantıdır.
IV. Kant'a göre güzel, uyumdur.

**Yukardaki eşleştirmelerin doğru olması için hangi filozofların isimleri yer de-
ğiştirmelidir?**

- A) I ve II B) II ve III C) II ve IV D) I ve IV

11. Aşağıda sanat ve sanat eseri için söylenen ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Sanat duygu ve duyarlılığa dayalıdır.
B) Bir sanat eseri doğru veya yanlış olarak değil, güzel veya çirkin olarak değeri-
lendirilir.
C) Sanat insana özgü bir etkinliktir.
D) Sanattaki güzel kendiliğinden var olandır.

12. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Evrenin başlangıcı ve sonu meselesi hem felsefenin, hem dinin hem de bilimle-
rin ilgilendiği bir konudur.
B) Din felsefesinin diğer adı teolojidir.
C) Din felsefesi dinsel kavram ve inançlara ilişkin anlayışımızı derinleştirmek ister.
D) Deizme göre tüm varlıklar Tanrısal özün birer görünüşüdür.

**13. Aşağıdakilerden hangisi ideal düzenin olabileceğini kabul eden görüşlerden
biri değildir?**

- A) Eşitliği esas alan yaklaşım B) Özgürlüğü esas alan yaklaşım
C) Nihilizm D) Adaleti esas alan yaklaşım

14. "Dün geçti, bugün var mı?

Gençliğine güvenme ölen hep ihtiyar mı?

Var mı durup yerinde sayan

Saçındaki aklar yalan mı?" **dizeleri hangi varlık görüşünü ifade eder?**

- A) Varlık maddeseldir B) Varlık oluşturu C) Varlık görünendir D) Varlık zihinseldir

1. ÜNİTE İÇİNDEKİ UYGULAMALARIN CEVAP ANAHTARI

1. Uygulama: Varlık Felsefesi

I. Leibniz bu soruyu bir filozof tavrıyla değil fakat bir din bilimcisi tavrıyla yanıtlamıştır. Çünkü ona göre dünyanın gizemli varlığı, bizi bu dünyanın yaratıcısı olan zorunlu bir varlığa götürmektedir. Başka bir deyişle Leibniz, bir bütün olarak varlığın temelini ve kaynağını Tanrı'da bulduğunu öne sürmektedir; kendisi yaratılmamış olan Tanrı her varlık ya da yaratığın nedeni olmak durumundadır.

II. 1-Demokritos, 2-Platon, Hegel, 3-Descartes 4-Herakleitos,, 5-Sartre, Niçe 6-Husserl

III. 1) D, 2) Y Doğrusu "Realizm", 3) D, 4) Y Doğrusu "İdealizm",

5) Y Doğrusu "Düşünsel Varlık", 6) D, 7) Y Doğrusu "Varlığın Mahiyeti nedir?" 8) D

IV. "Varlık oluştur. Evrendeki her şey değişme hâindedir, hiçbir şey durağan değildir" diyen Herakleitos'un görüşünü ifade etmektedir.

2. Uygulama: Bilgi Felsefesi

I. Bilginin Sınırları

1. Berkeley'ye göre bireyin kendi zihinsel içerikleri ile,
2. Kant'a göre varlıkların bizim tarafından bilinen yönü olan fenomenlerle
3. Realistlere göre dışımızdaki dünyanın, evrenin sınırları ile
4. Ampiristlere göre duyuşsal olarak algılananlarla
5. Entüistyonist ve realistlere göre doğuştan gelen önsel bilgiler ve deney ötesi de dâhil olacak şekilde genişir.

6. Pragmatistlere göre bilginin işlevi ve sonuçları ile

7. Pozitivistlere göre bilimsel bilgilerle

8. Neo Pozitivistlere göre doğrulanabilen önermelerle sınırlıdır.

II. 1. Uygunluk 2. Yarar 3. Tümel uzlaşım 4. Tutarlılık 5. Apaçıklık

III. Doğru Bilgi Mümkün müdür?

Hayır, mümkün değildir diyen görüşler: Septisizm ve Sofistler

Evet, mümkündür diyen görüşler: Rasyonalizm (akılcılık), Ampirizm (deneyimcilik)

Kritisizm (deney+akıl), Entüistyonizm (sezgicilik)

3. Uygulama: Bilim Felsefesi

I. D şıkkı

II. 1) Nesnel, öznel 2) Betimleme 3) Bilimsel Yöntem 4) yasa, hipotez

III. 1) Bilimin 2) Bilimin 3) Hem felsefenin hem bilimin 4) Felsefenin 5) Felsefenin-Bilimin 6) Hem felsefenin hem bilimin

4. Uygulama: Ahlak Felsefesi

I. İnsanların yapması gereken işleri bir başkasının kendisi için yapmasını beklemeleri, sorumluluk duygusunun kazanılmadığını gösterir.

II. 1-d 2-c 3-e 4-b 5-i 6-h 7-g 8-a 9-f

III. Cevap A şıkkı

5. Uygulama: Din Felsefesi

I. a) Felsefe b) Felsefe c) Din d) Bilim

II. 1-d 2-c 3-b 4-a 5-f 6-e

III. Tanrı'nın varlığının ya da yokluğunun kanıtlanamayacağı düşüncesi karşısında insanın kararsız kalamayacağını ifade eden Pascal'ın bu eleştirisi agnostisizm ile ilgilidir.

6. Uygulama: Siyaset felsefesi

I. 1. Sofistlerdir 2. Nihilizm ya da anarşizm 3. Liberalizm 4. Eşitlik, özgürlük, adalet 5. Demokratik

II. 1.D 2.Y 3.D 4.D

7. Uygulama: Sanat felsefesi

I. "Evrende madde ve ruh öylesine ahenkli bir şekilde birleşmiş ve kaynaşmıştır ki sanatın ve sanatçının amacı tabiatı taklit olmalıdır" diyenlere göre fotoğrafçılık sanattır.

Ancak, sanat eserinin, gerçeğin yalın bir taklidinden çok daha farklı bir şey olduğunu savunanlara göre, resim, heykel gibi bazı sanatlarda taklit sadece bir vasıta olabilir. Oysa edebî sanatlar gibi alanlarda hayal gücü taklitten daha güçlüdür. Sanat eseri sanatçının doğal olana kendi ruhunun derinliklerindeki güzelliği, sabrını, iç çatışmalarını, duygularını katmasıyla oluşur. O nedenle fotoğrafçılık sanat olamaz.

II. Sanat eseri sanatçının bütün benliğiyle ortaya konulduğundan her zaman tek, eşsiz ve benzersizdir. Kopya edilebilir ama asla tekrarlanmaz.

1. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
A	B	C	B	A	C	D	B	B	D	D	D	C	B

2.ÜNİTE

FELSEFİ OKUMA VE YAZMA

İyi kitaplar okumak,geçmiş yüzyılların en ünlü beyinleriyle sohbet etmeye,hatta bu yazarların en iyi düşüncelerini bize açtıklarını bir sohbeta benzer.

R.Descartes

2.1 Felsefi Bir Metnin Analizi

2.2 Alternatif Görüş Geliştirme

2.3 Felsefi Deneme

2.3.1 Felsefi Deneme Nedir? Özellikleri

2.3.2 Felsefi Deneme Örneği

2.4 Felsefi Akıl Yürütme Becerisinin Farklı Alanlarda Kullanımı

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Felsefi Bir Metnin Analizi
- Felsefi Deneme Yazma Kuralları
- Alternatif Görüş Geliştirme
- Felsefi Akıl Yürütme Becerisi

ANAHTAR KELİMELER

- Felsefi Deneme
- Tutarlılık
- Temellendirme
- Sistematik

2. ÜNİTEYE GİRİŞ

Bireysel ve toplumsal varoluşumuza ilişkin etik, estetik, epistemolojik ve ontolojik sorular sorma ve cevaplarını arama etkinliği olan felsefede, her felsefe makalesi ya da metni bir parça felsefedir. Felsefe öğrenmek, filozofça düşünmeyi öğrenmeyi gerektirir. Felsefe metni okurken, dinlerken, yazarken ya da tartışırken felsefe yapmaktan kaçınamazsınız. Felsefe okumak yalnızca başka insanların düşündüklerini öğrenme meselesi değildir. Aynı zamanda diğer filozofların ne söylediğini ve söyledikleri bağlamı bilmeyi de gerektirir. Felsefi makale okunduğunda okuyucudan özgün bir şey üretmesi beklenmez. Okuyucunun vardığı sonucu savunmayı öğrenmesi, açıklama, yorumlama, eleştirme, alternatif görüş ve düşünce öne sürme faaliyetleri içine girmesi beklenir.

Daha önceki ünitelerimizde felsefenin anlamını, felsefi düşünmenin temel özelliklerini ve felsefenin temel problemlerini öğrendik. Bu ünitimizde ise öğrencilerin okudukları herhangi bir felsefi metni analiz etmelerini ve değerlendirmelerini, metinle ilgili kendi görüşlerini ifade etmelerini, bu görüşleri gerekçeleriyle savunmalarını, konuyla ilgili değişik bakış açıları oluşturmalarını ve konuya eleştirel olarak bakmalarını, felsefi akıl yürütme becerilerini başka alanlarda kullanabilmelerini sağlamak amacıyla felsefi okuma ve yazma ile ilgili uygulamalara ağırlık verilecektir.

2.1 Felsefi Bir Metnin Analizi

Düşünelim

Herhangi bir felsefi metin okumanın hikâye, gazete, roman gibi okumalardan farkı olmalı mıdır?

Felsefe konularını ele alan, felsefi problemler üzerinde duran metinlere “felsefi metin” denir. Kelimelerin daha çok kavramsal yanlarının ortaya çıktığı, dilin bilgi vermek amacıyla kullanıldığı bu metinlerde soyutlamalardan yararlanır. Bu nedenle felsefe kitabı ya da felsefi makale okumak oldukça karmaşık görünen, alışılmamış düşüncelerle mücadele etmek gibidir. Bununla birlikte, okumanız gereken felsefi metinleri anlama şansınızı artırabilen birkaç strateji vardır. Bunlar;

1. Felsefi metin okumada öncelik, filozofun görüşlerinin gerçek olup olmadığı değil, ileri sürülen görüşleri “anlamak” olmalıdır. Bir şeyi anlamak onu başka sözcüklerle, dü-

şüncelerle ve olgularla ilişkilendirebilmektir.

2. Filozofların görüşlerini bildirmede kullandıkları kendilerine özgü yöntemleri olduğu için bunları önceden bilmek (örneğin Sokrates'in "doğurtma yöntemi", "Descartes'in "kuşkuculuk yöntemi" gibi) okumada çok yardımcı olur.

3. Felsefi metinde geçen kavramların, filozofların kullandığı Türkçe ya da yabancı teknik terimlerin (etkileşimcilik, apriori, cogito gibi) ne anlama geldiği bilinmediği takdirde anlamak zorlaşacaktır. Bunların felsefe sözlüğünden karşılıklarının bulunması yararlı olur. Temel kavramları belirlemeye dönük tanımlamalar yapılması metni yeterince anlayabilmek için bir zorunluluktur.

4. Felsefi okumak aktif olmayı gerektiren bir faaliyettir. Yalnızca başka birinin düşüncelerini almakla yetinmeyip, okuduklarınız hakkında düşünmeniz ve onları sorgulamanız da gerekir. Felsefi metin okumak bir roman ya da gazete okumaktan çok daha yavaş bir süreçtir. Okuduklarınızla gerçekten etkileşime girmeden sözcüklere göz gezdirirseniz, daha derine inmeden sadece ana fikri belirlenecek bir şey olarak ele alırsanız felsefe alanında fazla ilerleme kaydedemezsiniz. Okumada aktif olmanın diğer şartları şöyle sıralanabilir:

a. Felsefi düşünce araştırmaya ve eleştirel bir tavra dayandığı için sorgulama kurallarına uygun olarak yani sorulardan yola çıkarak metinde ele alınan temel problemin ortaya konması gerekir.

b. Felsefede ilerleme her zaman muhakemeyle (akıl yürütmeyle) olur. O yüzden filozofun metinde hangi felsefi problemi ya da problemleri ele aldığı tespit edildikten sonra bu probleme filozofun bakış açısı ve ulaştığı sonucun analiz ve değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bunun için kavramlar arasında ilişkiler kurmak, her sözcüğü onu oluşturan temel unsurları belirledikten sonra çözümlemek ve ayırmak gerekir.

Görsel 2.1

Bilgi Kutusu

Okuma, yazılı bir metnin karşısında yapılan anlamlandırma sürecidir. Düşünsel bir süreç olan felsefi metin okuma etkinliği ile kazanılabilecek bazı yetiler şöyle belirtilebilir: Felsefenin temel sorunları hakkında tutarlı düşünme, düşüncüklerini temellendirebilme, alternatif açıklama biçimlerini geliştirme, çözümleme ve sentez yeteneği kazanma, bir metni eleştirebilme yetisini kazanma, aynı durumu ya da olayı farklı yorumlayabilmek için akıl yürütme yetisi ve sezgisel düşünebilme yeteneğini kazanmadır.

c. Betimsel, onaylayıcı ya da dogmatik bir çözümlemeden kaçınmak gerekir. Filozofun sonuca hangi argümanlarla ulaştığına, filozofun temel varsayımlarının ileri sürülen kanıtlarla desteklenip desteklenmediğine ve en son olarak da savunulan fikirlerin güncel sorunların anlaşılmasında ve çözümünde nasıl bir katkı sunabildiğine bakılmalıdır.

d. Okunulan metnin kenarlarına kendi kuşularınızı ve itirazlarınızı yazmak, okuduklarınızı çevrenizdeki insanlarla tartışmak, durup okuduklarınızı ayrıntılı bir şekilde düşünmeye zaman ayırmak da aktif okuyucu olmanın şartlarındandır.

Şimdi aşağıda yer alan felsefi metni okuyalım ve belirtilen kriterler doğrultusunda analiz ve değerlendirmemizi yapalım.

Felsefi Metin

NİKOMAKHOS'A ETİK

(...) İnsanın erdemi insanıniyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan huy olmalı. Sürekli ve bölünebilir olan her şeyi bölüp daha çoğunu, bize göre yapabiliriz; eşit olan ise aşırılık ile eksikliğin bir ortasıdır. Bir şeyin ortası, iki ucundan eşit uzaklıkta olana diyorum ki bu herkes için bir ve aynı şeydir; bize göre orta ise ne fazla ne eksik olana diyorum; bu ise tek değildir, herkes için aynı değil. Örneğin bir şeyin çoğu on, azı iki ise şeye göre alındığında ortası altı olur çünkü eşit şekilde birini aşıyor, diğeri tarafından aşıyor; bu ise matematiksel oranlamaya göre ortadır. Oysa bize göre ortayı böyle almamak gerekir; nitekim biri için on beş kilo yemek çok, üç kilo yemek az ise, beden eğitimcisi dokuz kilo yemeği gerekli bulmayacaktır; çünkü bu da bunu yiyecek olan için az da olur çok da. Demek her bilen kişi aşırılık ile eksiklikten kaçır, ortayı arar, onu tercih eder; bu orta ise şeyin ortası değil, bize göre orta olandır. Demek ki, eğer her bilim kendi işini ortaya bakarak ve işlerine buna göre yön vererek iyi biçimde gerçekleştiriyorsa erdem de eğer doğa gibi her sanattan daha kesin ve iyi ise ortayı hedef edinmek olsa gerek. Kastettiğim karakter erdemidir çünkü o etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili; aşırılık, eksiklik ve orta ise bunlarda olur. Örneğin korkma, cesaret etme, arzu etme, öfkelenme, acıma ve genelde haz almaya ya da acı duymaya daha az ve daha çok olur, her ikisi de iyi değil. Oysa gerektiği zaman, gereken şeylere, gereken kişilere, gerektiği için, gerektiği gibi bunları yapmak orta olandır ve en iyidir, bu da erdeme özgüdür. Aynı biçimde eylemlerde de aşırılık, eksiklik ve orta söz konusudur. Erdem ise aşırılığı yanlış olan, eksikliği yerilen, ortası övülen ve isabetli olan etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili; övülmek ve isabetli olmak da erdeme özgü. Demek erdem bir tür orta değildir; ortayı amaç edinir. Ayrıca yanlış düşmek pek çok biçimde, isabetli olmak ise tek biçimde olur; bu nedenle de aşırı ile eksiklik kötülüğe, orta ise erdeme özgüdür.

(...)

O hâlde erdem, tercihlere ilişkin bir huy; akıl tarafından ve akli başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olan huydur. Bu biri aşırılık, öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortasıdır; kötülük etkilenimlerde ve eylemlerde gerekenden aşırı ya da eksiktir, erdem ise ortayı bulma ve tercih etmedir. Bunun içinvarlığı bakımından ve ne olduğunu dile getiren söz bakımından erdem orta değildir. En iyi ile iyi bakımından ise uçta değildir. Ama her eylem ile her etkilenimin orta olması söz konusu değildir; nitekim bunlardan kimi adlandırılan kötülüğü içerir: Söz gelişi hasetlik, arsızlık, kıskançlık, eylemler içinde de zina, hırsızlık, adam öldürme çünkü bütün bunların ve bu gibi şeylerin aşırılıklarının, eksikliklerinin değil, kendilerinin kötü olduğu söylenir. O hâlde bunlarda isabetli olmak olanaklı değildir. Bunların iyi olması olmaması, zina konusunda olduğu gibi, kimle ne zaman yapmak gerektiği söz konusu değildir; Bunlardan birini yalnızca yapmak yanlış yapmak olur. Aynı şekilde haksızlık yapmak, korkak olmak, haz peşinde koşmak konusunda da orta olma ve aşırılık eksiklik olduğunu ileri sürmek söz konusu değildir çünkü bu şekilde aşırılığın ve eksikliğin ortası diye aşırılığın aşırılığı ile eksikliğin eksikliği olacak. Buna karşın orta, bir bakıma uç olduğu için, ölçülülük ile yiğitlikte nasıl aşırılık ya da eksiklik yoksa onların da ortası, aşırılığı-eksikliği yok; nasıl yapılırsa yapılırsın yanlışlığa düşülür. Genel olarak söylenirse ne aşırılığın ne eksikliğin bir ortası ne de ortanın eksikliği ya da aşırılığı vardır.

(...)

İkisi aşırılık ile eksiklik şeklinde kötülük, biri de orta olma erdemi olmak üzere (sayısı) üç olan tutumların hepsi, belli bir biçimde birbirleriyle bir karşıtlık içindedir; uçlar hem ortaya hem birbirlerine, orta ise uçlara karşıttır. Nasıl eşit, daha küçüğe göre daha büyük, daha büyüğe göre daha küçükse etkilenimlerde ve eylemlerde orta huylar eksikliklere göre aşırı, aşırılıklara göre eksik oluyor. Yiğit korkağa göre cüretli, cüretliye göre korkak görünüyor. Aynı biçimde ölçülü, duygusuzca göre haz düşkününü, haz düşkününe göre duygusuz, cömert cimriye göre savurgan, savurgana göre cimri görünür. Bu nedenle uçlarda olanların her biri orta olanını ötekinin tarafına doğru iter. Korkak yığıde cüretli, cüretli de korkak der. Öteki durumlarda da bu böyle. Bunlar birbirlerine böyle karşıt olduklarından, uçlar birbirlerine, ortaya olan karşıtlıklarından daha karşıttır.

O hâlde karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu: Biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir, söz gelişi bir dairenin ortasını bulmak herkesin değil, bilen işidir; aynı şekilde

öfkelenmek, para vermek ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeydir; ama bunların kime ne kadar ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır. Bunları iyi yapmanın ender, övülesi, güzel bir şey olmasının nedeni de bu. Bunun için Kalypso'nun öğütlediği gibi, ortayı arayanın önce ona daha karşıt olandan uzak kalması gerekiyor.

(...)

Nikomakhos'a Etik, Aristoteles, Çeviren: Saffet Babür

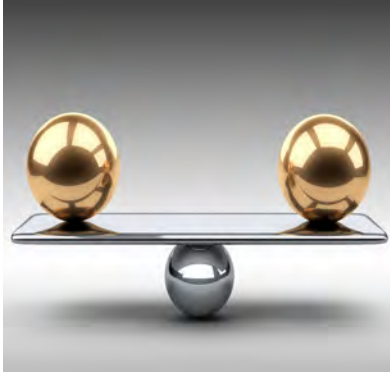

Metinde Geçen Felsefi Kavramlar

Erdem, Haz, İyi, Kötü, Ahlaki Eylem, Ahlak Yasası, Orta Yol, Aşırılık, Eksiklik

Metinde Ele Alınan Felsefi Problemler

1. Erdem nedir? Nasıl erdemli olunur?
2. İnsanın ahlaki eylemlerinde uymak zorunda olduğu bir ilke var mıdır?
3. Orta yol nedir? Orta yolun ölçüsü nedir? Orta yol ilkesi tüm eylemler için geçerli midir?
4. İyi ve kötünün ölçütü nedir?
5. İnsan için iyi yaşam nasıl olmalıdır?

Görsel 2.2 Ahlaki erdem, iki aşırı uç arasındaki "altın orta" dır.

Metinde Ele Alınan Felsefi Problemlere Filozofun Bakış Açısı

Doğu felsefesinden, Antik Yunan Felsefesine ve İslam Düşüncesine kadar bütün düşünce ve ahlak sistemlerinde karşımıza çıkan "orta yol" düşüncesinde dengeli ve aşırılıklardan uzak bir yaşamın önemi vurgulanmış, aşırılıklar içinde yaşamın kaçınılması gereken bir yaşam biçimi olduğu tavsiye edilmiştir.

1. Aristo, "Nikomakhos'a Etik" adlı eserinde "erdem nedir?" sorusunu cevaplamaya çalışır. Ona göre erdem, iki aşırı uç arasında "doğru ortayı" bulabilmektir. Yani aşırılık ve eksiklik bakımından erdem, orta olandır. Aristo'nun erdeme bakışı diğer filozoflardan (örneğin Sokrates'ten) farklıdır. Aristo'ya göre erdemin ne olduğunu bilmek önemli değildir. Önemli olan erdemli olmaktır. Cömertliğin ne olduğunu bilmek bizi cömert yapmaz, bu erdemi aynı zamanda eyleme dönüştürmemiz bizi erdemli kılar. Aristo her erdemin, her biri kötülük olan iki uç arasında bir orta olduğunu ifade eder.

Örneğin cömertlik erdemi aşırılık olan savurganlıkla eksiklik olan cimrilik arasında; yine aynı şekilde ince sözlülük erdemi sululuk ile kabalık, ağır başlılık erdemi ise utanmazlık ile utangaçlık arasında olan erdem örnekleridir.

2. Aristo'nun bakış açısına göre insanın ahlaki eylemlerinde uymak zorunda olduğu temel ilke "ölçülülük erdemidir". Ölçülülük erdemi ise bir erdem iki aşırı uç arasında orta olması, ölçülü bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Ölçülülüğün hem kendisi bir erdemdir hem de erdemlerin eksikliğini veya aşırılığını belirlemek için kullanılan bir ölçüttür. Örneğin, bir erdem olarak cesaret, korkulacak şeylerin söz konusu olduğu durumlarda, korkulacak olanla korkulmayacak olanı bilmektir; diğer bir deyişle iki uç olan korkaklık ile atılganlık durumlarında ölçülü olan "orta yol"dur.

3. Aristo'nun orta yol anlayışını tarif ettikten sonra filozofun "doğru orta" ya yani orta yola bakış açısını şu şekilde analiz edebiliriz:

Metinde iki çeşit "orta yol" dan söz edilmektedir.

a. "Çoğu on azı 2 olan bir şeyin ortası altı olur" derken "herkes için bir ve aynı olan orta"dan yani matematiksel bir orandan söz eder. Burada yapılan sayısal kıyastır ancak bu çeşit orta insani durumlara uyum sağlamaz. Bize göre olan orta matematiksel bir şey olarak düşünülemez.

b. Aristo insanlar maddi ve manevi açıdan farklı olduğu için orta olmanın ölçütünün eylemde bulunan kişinin özel şartlarına göre belirleneceğini söyler. Yani kişinin özel durumunu dikkate almadan ortayı belirlemenin hatalı olacağını ifade eder. "Beden eğitimine yeni başlayan bir kişi için üç kilo yemek az, on kilo yemek çok....." derken "kişiye göre orta olan" dan söz eder. Ahlakta da değişmez olan ölçüt "orta olma" ilkesi olsa da esas olan bireydir. Nasıl ki sağlıkta esas olan hastadır ve tedavi hastanın bireysel durumuna göre belirlenirse bireye ilişkin orta olma noktasını belirleyecek şey de tamamen kişinin özel şartlarıdır. "Yiğit korkağa göre cüretli, cüretliye göre korkak görünüyor....." ifadesi her bir kişide orta olma durumunun farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu da "orta olan" in son derece tartışmalı ve göreceli bir kavram olması anlamına gelir.

Orta yol herkes için aynı olmadığından dolayı, her eylem için de bir orta yol bulunmamaktadır. Aristo insan erdemlerinde hep bir orta yol olduğunu ileri sürse de doğaları gereği kötü olan eylemlerde (hırsızlık, cinayet gibi) doğru ortanın hiçbir zaman bulunmayacağını çünkü bu ve benzeri olanların kendi başına kötü olduğunu söyler.

4. Yine metnin ilk bölümünde erdem ne olduğunu cevaplamaya çalışan Aristo,

bilim ve sanat ile erdem arasında benzerlik kurar. Bilim ve sanat için iyi olan işini en güzel şekilde ortaya koymaksa her eylem ve tercihin de bu bilim ve sanat gibi iyi olanı yani “orta olanı” amaçlaması gerekir çünkü “iyi olan” her şeyin kendisini amaçladığı ve hedeflediği şeydir. Yani eylemlerin gerektiği zaman, gereken şeylere, gereken kişilere, gerektiği gibi yapılması en iyi ve orta olandır çünkü “orta olan” bilgiye ve akla işaret eder. Aşırılık ve eksiklik ise kötüdür.

5. Metnin üçüncü bölümünde kişiden kişiye değişebilen “orta olan” ın nasıl belirleneceğine dair görüşlerini belirten Aristo bunun zor bir iş olduğunu itiraf eder. Bir dairenin ortasını bulmak herkesin değil, bilen kişinin işidir. Aynı şekilde yardım etmek herkesin işidir ancak önemli olan kime, ne kadar, ne zaman, ne için ve nasıl verileceğini bilmek herkesin yapabileceği kolay bir iş değildir. Aristo doğru ortayı bulmanın ona karşıt olandan uzak durmakla, en az kötü olanı seçmekle gerçekleşebileceğini söyler.

Metinde Savunulan Görüşlerin Güncel Sorunların Anlaşılması ve Çözümünde Katkısı

Sizce doğru düşünme ve yargılamayla insanın aşırılık ve eksiklik arasındaki “altın oran” ı ya da “orta yol” u bulması şeklinde ifade edilen Ariston’un etik anlayışının pratikte uygulaması nasıl olabilir?

Tüketim Çılgınlığı Ruhumuzu da Tüketiyor

Çağımızın en büyük problemlerinden biri olan tüketim çılgınlığının başlıca nedeni “doyumsuzluk” faktörü olarak belirtiliyor. Sanılanın aksine “ne kadar çok şeye sahip olursak, o kadar çok mutlu oluruz” düşüncesi insanları zamanla mutsuzluğa sürüklü-

yor. Psikolog Ayşe Yanık Knudsen, “Çoğu zaman sahip olduklarımız yeterli gelmiyor. Yeme, içme, barınma, sağlık, giyinme ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarımızı karşılayabilsek de yeni arayışlar içerisine giriyoruz. Aşırı yemek yiyoruz, çok alışveriş yapıyoruz hep daha fazlasını istiyoruz. İş yerinde doyumsuzluk yaşıyor, kariyer ve yükselme hırsıyla başarıya giden yolda hatalar yapıyoruz. Para kazandıkça daha çok para kazanma isteği oluşuyor. Bu nedenle strese giriyoruz, yaşamımızı yaşanmaz şekillere sokuyoruz, çok az şeylerden zevk alıyor doyumsuz ve şikayetçi oluyoruz. İçinde bulunduğumuz manevi boşluğu giderebilmek için olumsuz davranış biçimleri sergileyebiliyoruz. Sürekli alıyoruz ama mutlu değiliz. Maneviyat ve paylaşma hayatımızın kaybolan öğeleri ne yazık ki” diye belirtiyor.

Genel Ağ haberi

İnsan yaşamı boyu bir şeylere ihtiyaç duyan ve tüketen bir varlıktır. İçinde bulunduğumuz çağda, üretimin inanılmaz boyutlara ulaşması ve binlerce yeni ürünün piyasaya sürülmesi ile bir tüketim çılgınlığı yaşanmaktadır. Düzenlenen reklam kampanyalarıyla bu ürünlerin insanlar tarafından ihtiyaç olarak algılanması ve tüketilmesi sağlanmakta ve insanlar acımasız bir yarışa sürüklenmektedir. Bu durum insanların hayata bakışlarını ve yaşam kültürlerini hızla değiştirmektedir. Sonuçta verilen haber örneğinde olduğu gibi insanlar sürekli tüketen, tüketmek için çalışan ama hiçbir zaman mutluluğu yakalayamama tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

İnsanların tüketim toplumuna dönüşmemesi için en etkili metot aşırı harcamalardan kaçınmak yani Aristo'nun “orta yol” formülünü hayata geçirmektir. Aslında sadece tüketim çılgınlığı değil her şeyin hızla yaşandığı ve dönüştüğü günümüzde her türlü aşırılıktan kaçınmak gerekir. Örneğin fazla yemek yemekten, uyumaktan, spor yapmaktan, çalışmaktan, sevgiden sakınmak gerekir yani her şeyde orta karar iyidir. “Sevdiğinizizi çok aşırı sevmeyin, bir gün nefret edebilirsiniz. Nefret ettiğiniz kişilerden de çok fazla nefret etmeyin, bir gün sevebilirsiniz” sözü sevgide orta yolu önermektedir. Yine Sadi Şirazi “İnsanlarla münasebetin ateşle münasebetin gibi olsun. Çok uzaklaşma donarsın; çok yaklaşma yanarsın” derken orta yol kavramını insanın toplumsal yaşamı ile ilişkilendirir.

Görsel 2.3 Orta yol kavramını önemli kılan özellik, insan ve toplumların hayatlarına yön verme özelliğidir.

2.2 Alternatif Görüş Geliştirme

Okuma, yazılı bir metnin karşısında yapılan anlamlandırma sürecidir. Bu anlamlandırma sürecinde olaylara ve olgulara bütüncül bakış açısı ile bakabilmek, eleştirel bir tavır içinde bulunabilmek önemlidir. Okuduklarını anlamlandıran bireyin aynı zamanda okuduklarıyla ilgili alternatif açıklama biçimleri geliştirmesi, aynı durumu ya da olayı farklı yorumlayabilme yeteneği kazanması felsefi tavır içine girmesiyle diğer bir deyişle felsefe öğrenmesi ile mümkündür. Aşağıdaki örnek metinlerden yola çıkarak felsefi bir tavırla, okumalarımızda alternatif görüşün nasıl geliştirilebileceğini ele alalım.

I. Örnek

ZİHİN FELSEFESİNİN TARİHİ

Felsefenin ilk dönemlerinde “görünüş” (varlığın bize beş duyu aracılığı ile görünme biçimi) tamamen sahte olan, yalan olan, aldatıcı olan ve bütün bunlardan dolayı da kendisiyle ilgilenilmeye değer olmayandır. Diğer yandan, bilindiği gibi gerçeklik, her zaman insanın peşinde koştuğu, ulaşmaya çalıştığı bir hedef olmuştur. İnsan her zaman gerçeğin ne olduğunu bilmek ister. Bunu bilmeye âdeta doğuştan gelen bir eğilim ve dürtü taşır. Gerçeği bilmek ve onu keşfetmek arzusu, bütün bir felsefe tarihinin en önemli yönlendirici unsuru olmuştur. Burada bu konuyla ilgili olarak Berkeley’in sözünü anmaya değer: “Birkaç kişinin bir oyuna çevirdiği hakikat bütün insanların feryadıdır.” Bütün insanların feryadı olan hakikat ya da gerçeklik, görünüş değildir. Eğer bir şey görünüşe ilişkin ise o gerçek olamaz ve eğer bir şey gerçek ise o şey görünüş

olamaz çünkü sahte olmak görünüşün, hakiki olmak ise gerçeğin en temel nitelikleri kabul edilmiştir. Dolayısıyla böyle bir durumda görünüş âdeta gerçeğin karşıtıdır, onun alternatifidir yani gerçek olmayandır. Gerçek olmayan ise sahtedir, yalandır, aldatıcıdır, olumsuzdur, lüzumsuzdur, anlamsızdır ve hiçliktir. Oysa biliyoruz ki felsefe “bilgelik sevgisi” anlamına gelmektedir. Bilgeliğin sahtelikte, yalanda, anlamsız olanda bulunduğunu hiç kimse savunamaz. Bilgelik sahte olanın, yalan ve anlamsız olanın peşinden gitmek olamaz. Bilgelik her zaman hakiki olanı, doğruyu, olumluyu, gerekliyi, anlamlıyı ve var olanı arayıp bulmak demektir.

www.dicle.edu.tr

1. Konu ya da durumla ilgili öne sürülen fikirler nelerdir?

Metinde ileri sürülen düşünce “görünüş” ve “gerçekliğin” iki temel farklı kategori olduğudur. Felsefenin görünüşle ilgilenmesinin ve araştırmasının hiçbir durumda beklenmemesi gerektiği, aksine gerçeğin nerede olduğu, nasıl olduğu ya da nasıl bilinebileceği konusunun aydınlığa kavuşturulması gerektiğidir.

2. Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?

Görünüşün gerçekliğin karşıtı olarak konumlandırılması doğru değildir çünkü görünüşün de kendi gerçekliği vardır. Görünüş gerçekliğin bir parçasıdır, onun dışında değil, ona dâhildir. Her şey zıddı ile bilindiğine göre eğer görünüş gerçeğin zıddı ise görünüşün bilinmesi ile gerçeklik de bilinebilir. Öte yandan gerçeğin zıddıyla bilinebilmesi, gerçeğin zıddına bağlı olarak tanımlanabilmesi demektir. Bu ise gerçeğin bağımlı ya da göreceli olması demektir. Oysa gerçeğin en temel özelliklerinden biri de onun göreceli değil mutlak olmasıdır.

Bu konuyla ilgili sizden fikir öne sürmeniz istenseydi fikriniz ne olurdu? Düşüncelerinizi aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

KÜLTÜREL SAVUNMA

Farklı değerlere, normlara ve davranış standartlarına sahip iki ayrı kültürün karşılaşması halinde ortaya kültürler arası çatışma çıkabilmektedir. Bu çatışmaların bazen hukuk alanına da yansıdığı durumlar olabilmektedir. Bir ülkede kültürel suç olarak kabul edilen bir eylemi gerçekleştirmiş olan bir fail, savunmasında eyleminin kültürel uygunluk, gereklilik ya da koşullanmışlık nedeniyle işlenmiş olduğunu (aidiyet halinde bulunduğu grubun kültürel normlarını) savunmasının bir parçası haline getirebilmekte ve cezasızlık ya da daha az cezaya muhatap olma talebinde bulunabilmektedir. Sonuçta mahkemeler failin kültürel aidiyetinin sonucu etkileyecek biçimde dikkate alınmasının gerekip gerekmediği sorusuyla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Kültürel aidiyetin ya da bağlamın verilecek cezada göz önüne alınması gerektiğini savunanların ileri sürdükleri tez kültürel normların birey farkında olmadan onun kimliğinde ve eyleminde etkin biçimde yer edinmesidir. Bireyin farkındalığının dışında ve bilinçdışı işleyen kültürlenme süreci bireyin algılarını biçimlendirmekte sonuçta bireye başka biçimde davranma imkanı bırakmamaktadır. Bu durum, kişinin eylemi nedeniyle ahlaken ve hukuken sorumlu sayılıp sayılamayacağı değerlendirilirken, onun aidiyet hissettiği kültürel normların davranışları üzerindeki etkilerinin konu dışı görülmemesi için yeterli bir gerekçe sağlar.

Genel Ağ'dan kısaltılarak alınmıştır.

Konu ya da durumla ilgili öne sürülen fikirler nelerdir?

Azınlık kültürüne mensup (göçmen, mülteci gibi) bireyler yaşadıkları toplumda ceza kanunlarına göre suç teşkil eden bir eylemde bulunabilirler. Bireyin gerçekleştirdiği eylemin içinde yetiştiği kültür tarafından olağan, meşru ya da gerekli sayıldığına inanılması halinde bu durumun bireyin ceza sorumluluğunu tamamen ortadan kaldıracak ya da azaltacak bir sebep olarak kabul edilmesi gerektirir.

Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?

Kültürel unsurların savunmada hesaba katılmasının sakıncaları olabilir. Şöyle ki, bireylerin ve grupların ancak kendi değer yargılarıyla uygun olduğu ölçüde hukuka uygun davranmaları kabul edilirse, bu hukukun üstünlüğü ilkesinin sonunu getirip geleneğin üstünlüğüne yol açabilir. Kişilerin öznel inançlarının, kültürel aidiyetlerinin ya da geleneklerinin hesaba katılması kişilerin hukuk düzeni tarafından eşit biçimde korunmaları gereğini göz ardı etmek anlamına gelir. Kişinin eylemi kültürel gerekçelerle suç olmaktan çıkarılır ya da cezası hafifletilirse, gerek o kişinin gerek onun aidiyet halinde bulunduğu kültürün diğer üyelerinin benzer eylemleri gerçekleştirmekten kaçınmalarını sağlamak zorlaşır. Bu durum kamu düzeninin bozulmasına ve hatta anarşiye yol açabilir.

Öte yandan kültürel grubun üyelerinin aynı değerleri paylaşmaları, her birinin aynı durumda aynı biçimde davranacağı anlamına gelmez. Kişi, yetiştiği kültürün öğrettiklerinden bağımsız olarak belli eylemlerin kötü olduklarını görebilir ya da kendi kültürüne eleştirel bir gözle dıştan bakarak onun bazı uygulamalarının yanlış olduğunu saptayabilir ve bunları gerçekleştirmekten kaçınabilir. Dolayısıyla, belli bir kültür içinde yetişmiş olmak kişiyi ahlaki ve hukuki sorumluluktan kurtaramaz.

Bu konuyla ilgili sizden görüş istenseydi görüşünüz ne olurdu? Aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

1. Uygulama

Metni okuduktan sonra verilen soruların cevaplarını boş bırakılan yere yazınız.

ÇEVRENİN KORUNMASI

1. Hukuki Koruma

Hukuki sorumluluk, çevrenin kirlenmesiyle oluşan zararın mali açıdan kirletene ödettirilmesidir. Bu husus Çevre Kanunu'nda belirtilmiştir. Buna göre; "Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir."

2. Eğitsel Koruma

Değeri korumanın en güzel şekli, o değer hakkında verilen eğitim ile bu değer hakkında kişilerde ve toplumda oluşturulan bilinçtir. İnsan davranışını değiştirmenin, geliştirmenin ve şekillendirmenin en temel yolu eğitimidir. Çünkü eğitim davranış değişikliğine götüren bir süreç ve yöntemdir. Bu nedenle yapılması gerekenlerin başında çevre ahlakının ve bilincinin toplumda geliştirilmesi gelmektedir. Her insan, çevreyi kirletenin yalnızca kendisi olduğunu düşünse dikkatli ve duyarlı olması halinde çevrenin kirlenmeyeceğine inansa çevrenin korunması gerçekleşmiş olur.

Genel Ağdan kısaltılarak alınmıştır.

1. Konu ya da durumla ilgili öne sürülen fikirler nelerdir?

.....

.....

.....

2. Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?

.....

.....

.....

3. Bu konuyla ilgili sizden görüş istenseydi görüşünüz ne olurdu? Aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

2.3 Felsefi Deneme

Felsefi metin, makale okumak kadar felsefi deneme yazmak da çabayı gerektiren bir faaliyettir. Yazmak bir tür düşündürmektir. Birçok filozof için yazmak, düşüncelerinin kaynağı olan bir faaliyettir.

Genel anlamda deneme, yazarın kendi isteğine göre seçtiği herhangi bir konuda kesin yargılara varmadan kişisel düşüncelerini kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi bir üslup ile yazdığı yazılara denir. Deneme, yazarın gözlemlediği ya da yaşadığı olay, olgu, durum ve izlediği varlıklarla ya da herhangi bir kavramla ilgili izlenimlerinin belli bir plana bağlı kalmayarak, tamamen kendi kişisel görüşüyle serbestçe yazıya döktüğü kısa metinlerdir. Deneme yazarı öne sürdüğü düşünceyi doğrulama, ispatlama, kanıtlama kaygısı taşımaz. Denemenin inandırıcılığı, ele alınan konunun içtenlikle anlatılmasından kaynaklanır.

Deneme yazarı için konu amaç değil, araçtır; kendi fikirlerini söyleyebilmesi için birer sebep durumundadır. Deneme yazarı irdelemelerinde tamamen kendini, kendi bilgi ve kültür birikimini, beğeni düzeyini esas alır. Deneme yazarı düşüncelerini kaleme alırken okuyucuyu hesaba katmaz. Okuyucunun vereceği tepki konusunda herhangi bir kaygı taşımadan konusunu dilediği şekilde seçer, istediği tarzda işler. Denemeler konuların genellikle derinlemesine işlendiği yazı türleridir. Denemenin en belirgin özelliği, yazarın konuyu kendi kendine konuşuyormuş gibi kaleme almasıdır.

Denemenin bu özelliği Nurullah Ataç'ın şu sözleriyle özetlenebilir: “Deneme ben’in ülkesidir. “Ben” demekten çekinen, her görgüsüne, her görevine ister istemez benliğinden bir parça kattığını kabul etmeyen kişi denemeciliğe özenmemelidir.”

Görsel 2.4 Deneme örnekleri

Bu türün ilk ustalarından Montaigne, denemenin ilkelerini şöyle anlatmaktadır: “Herkes önüne bakar, ben içime bakarım; benim işim yalnız kendimlidir. Hep kendimi gözden geçiririm, kendimi yoklarım, kendimi tadarım... Bir şey öğretmem, sadece anlatırım.” Bu bağlamda denemenin her cümlesinde yazarın kendisi vardır. Okuyucu ile yazar arasında bir duygu, düşünce ve ruh alışverişi oluşur. Esere hâkim olan unsur, insanın ta kendisidir.

Edebi denemenin en meşhur ismi Montaigne'dir. Montaigne, denemelerini oluştururken Cicero ve Platon'un felsefe içerikli diyalogları ve mektuplarından esinlenmiştir. Felsefi denemelerin en çok bilinen ismi ise Francis Bacon (Frenk Beykın, 1561-1626) dır. Ayrıca Friedrich Nietzsche (Frederik Niçe), Immanuel Kant ve Simone De Beauvoir (Dö Bovuar) bu türün en çok bilinen temsilcilerindendir.

2.3.1 Felsefi Denemenin Özellikleri

Deneme yazılarının fikri hayata ait olanları felsefi denemeyi oluşturur. Felsefi denemelerde öğretici rolüne bürünmeden öğretmek, kesin sonuçlara varmadan eleştirmek, ispata kalkışmadan ve belgelere dayanmadan sonuçlara ulaşma özgürlüğü vardır. Felsefi denemelerin sınırlarını çizmek edebî denemeler de olduğu gibi oldukça zordur. Çoğunlukla biçimsel olarak eleştiri, sohbet ve ilmî yazılarla karışır. Felsefi denemeyi bu tür denemelerden ayıran temel özellik, sistemli, tutarlı ve temellendirmeye dayalı olarak yazılan yazılar olmasıdır.

1. Felsefi deneme, düzenli ve sistemli bilgiler içermelidir. Düzen ve sistemlilikten anlaşılması gereken, felsefede ele alınan bütün konularda mantık ilkelerinin etkili bir şekilde kullanılmasıdır. Felsefede konu ve kavramlar ele alınırken çelişkili yargılara, kendi içinde tutarsız görüşlere yer verilemez. Aralarında sistemli bir bütünlük bulunmayan hiçbir bilgi, felsefi bilgi değildir.

Sistem veya sistemli kavramları biyolojiye ait terimler olsa da Türkçemizde çok geniş bir kullanım alanı vardır. İnsan vücudunda organların bir düzen içinde çalışmasına bir örnek verecek olursak yürürken sağ ayağımızı ileri atarken otomatikman sol kolumuz geriye gider, bu durum bedenimizdeki dengeyi ve düzeni ifade eder. Sistemli bir yazıda da mantıksal olarak bir düzen ve ahenk vardır. Tutarlılık açısından da durum benzerdir.

2. Felsefi denemenin mantıksal ve tutarlı önermelerden oluşması gerekir. Felsefe tarihinde filozofların aynı sorulara farklı cevaplar vermiş olmaları felsefenin öznel bir bilgi oluşundan kaynaklanır. Her filozofun aynı soruyu kendi bakış açısına göre farklı biçimde cevaplandırması ve bu farklı düşüncelerin hepsinin felsefe içinde yer alması doğaldır çünkü felsefede tek bir doğru yoktur. O hâlde yapısal bütünlüğü bozulmadan dile getirilen her anlamlı düşünce kendi kendini inkâr etmeyecek bilgiler içerdiği sürece tutarlı olacaktır. Örneğin Hegel'in diyalektiği (diyalektik idealizm) ile Marx'ın diyalektiği (diyalektik materyalizm) birbirini reddeden iki ayrı yaklaşım biçimi olmasına rağmen, her iki filozofun düşüncelerinin kendi iç mantıksal yapısına bakarak her ikisini de tutarlı felsefi görüş olarak kabul ederiz.

Felsefede düşünmenin başında yüklenen anlamı sonuna kadar koruyan kavramlarla düşünme etkinliği gerçekleştirilir. Bu nedenle ortaya konulan düşüncelerin kendi içinde çelişki taşıyamaması, önceki ve sonraki yargı-

Görsel 2.5

Bir insan düşünürken sözcüklere dikkat etmelidir çünkü sözcükler, sahip olduklarını düşündüğümüz anlamlarının yanı sıra, onları kullananın kişiliğini, eğilimlerini ve ilgilerini de gösterirler.

T. Hobbes

Bilgi Kutusu

Felsefedeki önermeler, bilimsel önermelerde olduğu gibi doğrulanabilen veya yanlışlanabilen, test edilebilen önermeler olmadığı için bu önermelerin sadece iç yapıları mantıksal denetimden geçer ve buna göre tutarlılıkları belirlenir.

Felsefe, herhangi bir konunun “istenildiği gibi” açıklaması değil, belirli sorunların, belirli konuların “temellendirilmiş” çözümler ve açıklamasıdır.

A. Denkel

lar arasında mantıksal bağın kurulabilmesi, bu yargıların birbirini desteklemesi gerekir. Örneğin, yazımızın başında “Bütün insanlar zekidir” gibi bir görüşü ortaya koyup, bunu destekleyici veriler yazdıktan sonra ilerleyen sayfalarda “bazı insanlar zeki olmayabilir” görüşünü ileri sürersek böyle bir düşünce felsefi tutarlılıkla örtüşmez.

3. Felsefi denemede ileri sürülen tezlerin temellendirilmesi gerekir. Temellendirmeyi, ileri sürülen düşünceleri destekleyen veya çürüten kanıtlar ileri sürebilme, dayanak gösterme olarak ifade edebiliriz. Nasıl ki bir binanın temeli sağlam olmadığında bina çürük olur, işte yazacağımız felsefi yazıya da bilimlerden, estetikten, etikten sağlam argümanlar (destekler) oluşturamaz isek felsefi bir değeri olamaz.

4. Yazar seçilen konuda, felsefe tarihinin işaret ettiği temel problemlere ulaşabilmesi, bu problem ve kavramlar hakkında bilgi vermelidir.

5. İleri sürülen görüşler bağımsız, yeni ve özgün olmalıdır.

6. Felsefe dilini ve kavramlarını doğru kullanabilmelidir.

7. Var olan karşısında bir tavır alışı dile getiren felsefi denemeler eleştirel bakış açısına, evrensel bir bütünlüğe sahip olmalıdır. Felsefe geneli kucakladığı, varlığı bütünüyle ele aldığı, belli bir insanı değil, kendi özü ve yapısı içinde düşünülen insanı anlamaya çalıştığı ve her zaman her yerde var olan değerleri temellendirmeye çalıştığı için insan yaşantısına giren her şey felsefi denemenin konusu olabilir.

Bu sıraladığımız özellikleri taşıyan deneme yazısıyla bilgilerimizi pekiştirelim.

2.3.2 Felsefi Deneme Örneği

Aşağıda okuyacağınız (Türkiye Felsefe Kurumunun 2012 yılında düzenlediği felsefe olimpiyatlarında ödül alan) İstanbul TED Koleji öğrencisi Ekin İnce’ye ait deneme yazısının konusu “problemlerin çözümünde düşünce ve eylemlerin birlikteliğinin önemi”dir. Okuyacağınız deneme, Terry Eagleton’un “Bir parkta üzerinde ‘Yalnızca Beyazlar içindir.’ yazılı bir bankta otururken, kendi kendime ırkçılığa karşı olduğumu anımsatmanın faydası yoktur. (...) İdeoloji deyim yerindeyse kafamda değil oturduğum banktadır.” sözünden yola çıkılarak yazılmıştır.

PROBLEMLER VE OTURDUĞUMUZ BANKLARDA GİZLENEN ÇÖZÜMLERİ

Bir problem söz konusu olduğunda, bu problem çevresinde oluşan ideolojiler, bu ideolojilerden doğup, onları yansıtan eylemler ve ideolojiler ile eylemlerin birlikteliğinden doğan çözümler vardır. Bu sözünde Terry Eagleton iki noktayı işaret eder; bunlardan ilki ideolojilerin eylemlerde hayat bulması ve eylemlere anlam yüklemesi, ikincisi ise ideoloji ve eylemlerin birlikteliği ile sorunların çözüme ulaştırılmasıdır.

Terry Eagleton'ın işaret ettiği ilk noktadan yola çıktığımızda ideoloji ve eylem kavramları ile karşılaşırız. İdeoloji, bireyin bir konu hakkındaki düşüncesi olarak tanımlanabilir. Eylemler ise bireyin ideolojileri ve duyguları doğrultusunda harekete geçmesi sonucunda oluşur. Somut gerçekliğe sahip olan bu eylemler açısından bakıldığında ideolojiler kaynaktır. Bu kaynak eylemde can bulur, dolayısıyla ideolojiler için eylemler birer hayat sahası ve ideolojileri yansıttıkları için birer aynadır. Bu sözünü Eagleton'ın vurguladığı da işte budur. Irkçılığa karşı olmak bireyin ideolojisidir. Aslında beklenen bu bireyin eylemlerinde ideolojisini yansıtmamasıdır, ancak "Yalnızca Beyazlar İçindir" yazan bir banka oturarak birey ideolojisini yadsımış olur. İdeolojiyi savunmanın artık bir anlamı kalmaz. İdeolojiler eylemlerde hayat bulup eyleme dökülmedikçe somut gerçekliğe ulaşmaz. Çünkü ideolojilerimiz kafamızda değil eylemlerimizdedir.

Terry Eagleton'ın işaret ettiği bir diğer nokta ise ideolojilerin ve eylemlerin birlikteliğinin problemleri çözüme yaklaştırmasıdır. Bireylerin problemler ile ilgili görüşleri veya eylemleri vardır. Problemlerin sürekliliğine neden olan durum ise görüşü olan insanlar ile eyleme geçen insanların bir olmamasıdır. Bu alıntıda sözü edilen "ırkçılık" probleminden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: "Irkçılık" problemi ile ilgili beyaz tenli insanların görüşleri, siyah tenli insanların ise eylemleri vardır. Beyaz ve ırkçılığa karşı olan bir adam, "Yalnızca Beyazlar İçindir" yazan bir bankta oturmaktadır. Beyaz adam böyle bir tutum sergilerken, bir siyah tenli insan olan Martin Luther King Jr. bu problemle ilgili söylemlerde bulunmuş, insanları bilinçlendirmeye çalışmış ve eylemleri ile problemi çözüme ulaştırmayı amaçlamıştır. Kuşkusuz beyaz adam ve Martin Luther King Jr.'ın tutumları arasındaki fark problemin etki alanından kaynaklanmaktadır. Yani, bankın üzerindeki yazı beyaz adamı engellemediği için beyaz adam bankta oturmakta ve o yazı o bankta oturmasını engellediği için siyah adam eyleme geçip kendisine yeni bir bank aramaktadır. Problemin çözümü ise, ancak beyaz adamın ideolojisini eyleme dökmesi ve siyah adamla birlikte oturabileceği bir bank araması ile gerçekleşecektir. Bu durumun belirgin bir örneğine Harper Lee'nin "Bülbülü Öldürmek" isimli kitabında rastlanır. Atticus

Finch beyaz bir avukattır. Yaşadığı ırkçı kasabada tecavüzle suçlanan siyah bir adamın avukatlığını üstlenir. Atticus Finch banktan kalkmış, siyah bir adamın yanına oturmuştur. Kitabın sonunda dava kaybedilir ancak, benim yorumuma göre, ırkçılık sorununun çözümüne doğru bir adım atılmıştır çünkü siyah adamın yanında duran beyaz adam görüntüsü değişimi başlatmıştır. Kendileri gibi olan birini ırkçılık probleminin içinde gören diğer beyaz insanlar için ırkçılık problemi başkalarının sorunu olmaktan çıkmış, sorun beyaz ve siyahların ortak sorununa dönüşmüş ve ideolojilerle eylemlerin birleştirilmesi ile de çözülmüştür.

Bu durum hemen hemen her problemde geçerlidir. Ülkemizin büyük problemlerinden biri olan “kadına şiddet”, yalnızca “şiddet gören kadınların sorunu” olarak görülmekteydi. Son zamanlarda toplumun duyarlılığının yavaş yavaş artmasıyla bu sorun “şiddet gören kadınların sorunu”na dönüştü. Ancak, sorunun çözülmesi için gerekli olan şey bu sorunun “kadın ve erkek, tüm insanların sorunu”na dönüşmesidir. “Kadına şiddet” konusuna erkeklerin dahil edilmesi ile sadece düşünce olarak şiddete karşı olan erkeklerin yerine, şiddete karşı somut bir tutum sergileyen erkekler gelebilir ve bu şekilde diğer erkekler de soruna dahil edilerek insanlığın bu sorunu da çözüme ulaştırılabilir.

Pratik örnekler ile durumu somutlaştırdıktan sonra, ideoloji ve eylemin birlikteliğini ve sorunun çözüme ulaştırılmasını düşünsel açıdan ele alabiliriz. Bir bireyin bir konu ile ilgili görüşünün olması için o konudan haberdar olması yeterlidir. Daha önce ırkçılık konusu ile ilgili en ufak bir bilgi veya tecrübesi olmayan birinin bu konudan haberdar olması ve konu ile ilgili –kendi dünya görüşüne, tecrübelerine ve onu o yapan diğer özelliklerine uygun- bir görüş geliştirmesi çok da uzun sürmeyecektir. Birey, ırkçılıktan haberdar olduktan kısa bir süre sonra, bir insanın ten rengine göre sınıflandırılmasını ve buna bağlı olarak farklı bir muamele görmesini uygun bulup, bulmadığına karar verecektir. Ancak, bu durum problemin çözümüne hiçbir katkıda bulunmayacaktır. Diğer taraftan ırkçı insanların ve uygulamaların zarar verdiği biri ya da şiddet gören bir kadın için de bu problemlere karşı bir görüş benimsemek çok uzun sürmeyecektir. Ve onlar ellerinden geldiğince eyleme geçmeye çalışacaklardır. Ancak, ne yazık ki onların bu çabası da problemin çözümüne sadece görüşü olan insanlarınki kadar faydalı olacaktır. İlk durumdaki eylemden yoksunluk, ikinci durumdaki yalnızlık nedeniyle problem çözümsüz kalacaktır. Bu nedenle sorunu çözüme ulaştıracak olan şey, beyaz adamın bankından kalkıp ideolojisini eyleme dökmesi ve siyah adamın yanına gidip onu güçlendirmesidir. Böylece problemin kendilerinden çok uzakta olduğunu düşünen insanlar problemin içine

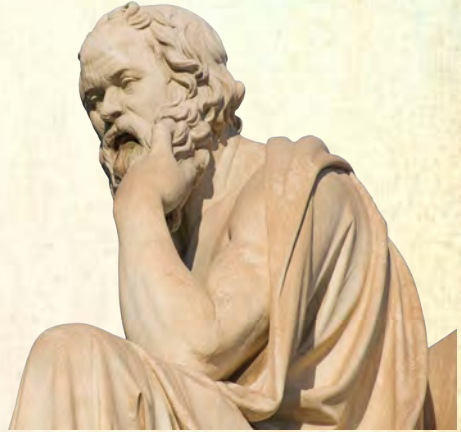
çekilir ve problem “insanlığın sorunu” olur. Yani, problemin, başkalarının problemi olduğunu düşünerek bir adım geride duranlar, kendileri gibi olanın probleme dahil oluşunu gördüğünde problemi içselleştirir ve tek başınayken güçsüz olan insanları güçlendirir. Problemler beyaz adam, siyah adamla beraber, yan yana oturabilecekleri bir bank aradığında, bir erkek kadınların yanında şiddete karşı durduğunda, ideolojiler eylemlere döküldüğünde çözülür. Problemleri çözecek olan, eyleme dökülmüş ideolojilerdir. Bu nedenle, ideolojilerimiz kafamızda değil, oturduğumuz banktadır.

Ekin İnce, İstanbul TED Koleji öğrencisi

Bilgi Kutusu

Felsefe Olimpiyatları, lise öğrencileri düzeyinde yapılan felsefi deneme yazma yarışmasıdır. Bu yarışmaların ulusal ve uluslararası boyutları vardır. Türkiye Felsefe Olimpiyatı (TFO), Uluslararası Felsefe Olimpiyatlarının (IPO) ulusal aşamasıdır. En önemli amaçlarından biri özgür ve çağdaş eğitimin vazgeçilmez temeli olan felsefeye sevgi ve ilginin artmasını sağlamaktır. Bu yolla doğru düşünen, felsefi bilginin kaynaklarından yararlanmasını bilen gençlerin önünü açmak, onların kendilerini ve dünyayı tanımalarını; ülke ve dünya problemlerini görmelerini ve bu problemler üzerinde özgün düşünceler üretebilmelerini mümkün kılacak tutarlı düşünme alışkanlığı kazandırmaktır.

2. Uygulama

Bu amaçla siz de verilen deneme örneği ve özelliklerden hareketle kendinizin seçeceği veya aşağıda verilen sözlerle ilgili bir deneme yazınız. Daha sonra maddeler hâlinde verilen ölçütlere göre denemenizi değerlendiriniz.

1. “Hiçbir doğru yoksa, her şeye izin verilmiştir.”

Nietzsche

2. “Dünyadaki kötülük, neredeyse daima cehaletten gelir ve iyi niyet aydınlanmamışsa kötü niyet kadar zarar verebilir”

Camus

3. “Ancak yeterince bilmediğimiz bir şey üzerinde yargıda bulunduğumuz zaman yanılırız”

Descartes

4. “İnsanlığı kendinde ve başkalarında bir araç olarak değil, bir amaç olarak görecek gibi davran”.

Kant

Felsefi deneme

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Deneme Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Seçtiğiniz konu felsefenin temel sorunlarını dile getiriyor mu?		
2. Yazınızın başlangıcı denemenizin yapısına uygun mu? Giriş bölümünde savunacağınız tezi ya da izleyeceğiniz yolu belirlediniz mi?		
3. Felsefe dilini, felsefe kavramlarını yerinde ve doğru kullanabildiniz mi?		
4. Yazınızda ileri sürdüğünüz tezinizi mantıksal olarak temellendirdiniz mi?		
5. Görüşünüzü özgün bir şekilde ortaya koyabildiniz mi?		
6. Denemenizde karşıt tezleri dikkate alıp ve onları cevaplayabildiniz mi?		
7. Sonuç bölümünde deneme boyunca ileri sürdüğü savların bağlantılarını gösteren bir özet verdiniz mi?		

2.4 Felsefi Akıl Yürütme Becerisi

Düşünelim

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Ne İçindeyim Zamanın" adlı şiirini felsefenin varlık, bilgi ve değer problemleri açısından nasıl yorumlayabilirsiniz?

Felsefe tanımı gereği bilgiyi sevme, onu aramaya bulmaya çalışma süreci olduğu için varlık, bilgi, değer çerçevesi içerisinde her türden konu ve kavram üzerinde çözümler yaparak insanın bu evrene ve kendisine yönelik her türlü bilgisini genişletmeyi amaç edinir. Bu amaç doğrultusunda farklılıkların farkına vardırıarak mevcut problemler üzerinde analiz, sentez, tümevarım, tümdengelim gibi çeşitli akıl yürütmelemlerle kendine özgü bir dünya görüşünün kazanılmasına yardımcı olmaya çalışır. Felsefe aracılığı ile gerçekleşen bu süreçte temel aracın düşünce olduğu söylenebilir.

Düşünmek kavramlar arası ilişki kurmak demektir. Felsefi anlamda kavramlar arası ilişki akla dayalı kurulan ilişkidir. Akla dayalı düşünme doğası gereği sorgulamaya ve eleştiriye dayalı bir düşünme biçimidir.

Neyi düşünmesi, neye inanması, ne yönde karar vermesi, nasıl davranması hatta neye gülmesi gerektiği konusunda bağımsız hareket edemeyen, eleştirel düşünmeyen, sorgulamayan bireylerden; kendilerini, toplumu ya da evreni anlamaları beklenemez.

NE İÇİNDEYİM ZAMANIN

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare geniş bir anın
Parçalanmaz akışında.

Bir garip rüya rengiyle
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgarda uçan tüy bile Benim
kadar hafif değil.

Başım sükutu öğüten
Uçsuz bucaksız değirmen;
İçim muradına ermiş Abasız,
postsuz bir derviş.

Kökü bende bir sarmaşık
Olmuş dünya sezmekteyim
Mavi, masmavi bir ışık
Ortasında yüzmekteyim.

Ahmet Hamdi Tanpınar

Bireylerin, yaşamı sorgulamaları; doğruyu ve yanlış ayırt etmeleri; gittikçe artan ve bu oranda kirlenen bilgiyi, sunulan iddia ve önermeleri eleştiri süzgecinden geçirmeleri; görüşlerini sağlam gerekçelerle desteklemeleri; otorite bağımlılığından kurtulmaları ancak eleştirel düşünme becerileri ile mümkündür.

Felsefi akıl yürütmeye dayalı bakış açısı, insanın anlam dünyasını genişleten, Kant'ın bütün insanlarda var olduğunu varsaydığı “zaman ve mekân sıkıntısını” ortadan kaldıran bir işleve sahiptir.

Bilimsel bir eseri, sinema filmini, siyasi bir yazıyı, hikâyeyi veya bir şiiri felsefi akıl yürütmeye dayalı olarak incelemek; varlık, bilgi ve değerler açısından sorgulamaya dayalı olarak incelemeyi ifade eder.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Ne İçindeyim Zamanın” adlı şiirini okuyalım ve felsefi akıl yürütme ile sorularımızı oluşturduktan sonra bu soruların varlık, bilgi, değer problemleri açısından nasıl cevaplandırıldığını bulmaya çalışalım.

1. Şiir “Hayatın ve ölümün anlamı nedir?”, “Ben kimim?”, “Nereden geldim, nereye gidiyorum?”, “Bu dünyadaki yerim ve değerim nedir?” gibi ontolojik sorulara nasıl cevap vermektedir?

2. Metinde zamansal varoluşun sorgulaması nasıl yapılıyor? Sanatçı zamanı geçmiş ve gelecek diye ikiye mi ayırıyor, yoksa geçmiş ve geleceği zaman kavramında birleştirip ebedileştiriyor mu?

3. Metinde “hayat ve ölüm; ben ve ötesi; sonlu ve sonsuz; hem mekân içinde hem dışında; gerçeklik ve rüya; karanlık ve ışık, somut ve soyut gibi karşıtlıklara yer veriliyor mu?

4. Zamana takılıp kalmamak, zamanın dışlileri arasında eziyet çekmemek için huzuru yakalamak şart mıdır? Huzura sadece sonsuzluğu düşünerek mi ulaşabiliriz? Huzura ulaşmanın başka yolları olabilir mi?

5. Oluş ve yok oluş evreninde varlığın görünen yüzü insana gerçeğin bilgisini verebilir mi?

Metnimizi varlık problemi üzerinden yorumladığımızda insanın varlıksal varoluşunun sorgulamasının yapıldığını söyleyebiliriz. “Ne içindeyim zamanın, ne de büsbütün dışında” dizelerinde şair kendisini iki dünyaya da ait olamayan bir kişi olarak görmektedir. Varlığın özünde tanrısal bir özün olduğunu ve varlığın tanrısal öze kavuşma isteği içerisinde olduğunu ifade eder. Bu dünyanın sorgulanabilir ontolojik ve metafizik problemlerini konu edinmiştir. Beş duyu organımızla algıladığımız, içinde yaşadığımız dünyayı somut; bu dünyanın dışında insana “sonsuzluk” hissini veren dünyayı soyut olarak tanımlamıştır. Görünen nesnelere farklı görüntülerinin olduğunu; nesnelere rüya rengine bürünmüş saydam bir durumu yansıttığını ifade etmektedir. İnsanın varlıksal özünün insanın kendi beninde gizli olduğu; “kökü bende bir sarmaşık olmuş dünya sezmekteyim” dizesi ile insanın kâinatın özü olduğu ifade edilmektedir.

Şiir metninde varlıksal varoluşun yanı sıra zamansal varoluşun da sorgulamasının yapıldığını söyleyebiliriz. Sezgicilik akımının 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi olan Henri Bergson’un felsefesinden etkilenen Ahmet Hamdi Tanpınar, varlık felsefesinin temel kavramlarından biri olan “zaman” kavramını “yekpare geniş bir anın parçalanmaz akışında” dizesiyle kesintisiz bir akış olarak nitelemiş ve yaşadığımız zamandan başka bir zamana gitme fikrini dile getirmiştir. Zamanın öncesi ve sonrası olmayan bir bütün olduğu düşüncesi, şairde zamandan ve mekândan uzak, ruhun bedenden arındığı öznel bir dünyaya kavuşma isteğini güçlü kılmaktadır.

Metnimizi estetik ve etik değerler yönünden de inceleyebiliriz. Şöyleki şiirde estetik değer olarak yaratıcılık, özgünlük ve hayal gücünün zenginliği yer almakta, sanatçının hayal ve duygularının hâkim olduğu öznel bir dünya görülmektedir. Sanatçı dış dünyaya ait nesnelere

Görsel 2.6 Şiir hayatın bir eleştirisidir
Mathew Arnold

ve olayları zihninde canlandırdığı iç gerçekliğin görüntüleri olan “hayal” sayesinde eserinde canlandırmaktadır. Karanlık, karmaşa ve kasvetten ziyade aydınlık, düzen ve ferahlığı esas alan hayal unsurlarına yer verilmiş olması şairin estetik güzelliğe olan inancını göstermektedir. Sanatçı âdeta “hayal”e dayalı olarak somut bir resim çizmektedir. Kısaca sanatçı şiirde soyut bir dünyayı anlatmakta ve bu dünyanın onda hissettirdiği güzellikleri paylaşmaktadır. Şair, insan zihninde soyut bir âlemin nasıl olabileceğinin resmini “tüy, değirmen, derviş, sarmaşık, aydınlık, ışık, rüya, zaman, ölüm” gibi kavramlarla resmetmeye çalışırken âdeta bir ressam titizliğinde davranmıştır. Hayat ve ölüm; ben ve ötesi; sonlu ve sonsuz gibi zıtlıkları bir arada bulundurmakla dengeye, uzlaşmaya, sonsuz barışa ulaşmaya çalışmaktadır.

Metinde etik değerler olarak mutluluk ve huzur kavramları ele alınmaktadır. Şair dış âlemin ağırlığından kurtulmuş, kendi kurduğu öznel, soyut bir dünyada mutlu olabileceğini söylerken, somut dünyayı insanın mutsuz olduğu bir dünya olarak görmektedir. Gerçek huzuru, ölümün bir son olmadığı, hatta sonsuzluk için bir başlangıç olduğu inancında bulmaktadır. Diğer bir deyişle şairin geniş bir “an” da var olan huzuru istediğini söyleyebiliriz.

Metin bilgi problemi açısından ele alındığında ise şöyle yorumlanabilir:

Oluş ve yok oluş evreninde varlığın görünen yüzünün bize gerçeğin bilgisini vermediğini söyleyen şair, soyut dünyanın bilgisini öğrenmek isteyen insanların varlığa gönül gözüyle bakmalarını tavsiye etmektedir.

Özetle “Ne İçindeyim Zamanın” adlı şiiri felsefenin varlık, bilgi, değer problemleri açısından değerlendirdiğimizde; estetik kaygılarla yazıldığını, hayatını huzuru aramakla geçiren bir adamın huzuru nasıl bulduğunu ve bu isteğinin iç dünyasında nasıl şekillendiğinin resmedildiğini söyleyebiliriz.

3. Uygulama

Felsefi Metin

... Bilimin hâlihazırda vermiş olduğu cevapların dışında var oluşa dair sorulara başka cevaplar veremiyor oluşuna uzunca bir süre inanmamıştım. Bilim dünyasının, elde ettiği hayata dair gerçek sorularla hiçbir ilgisi olmayan sonuçları büyük bir önem ve ciddiyet havası içerisinde ilan ettiğini gördükçe, bana uzunca bir zaman benim anlayamadığım bir şeyler varmış gibi gelmişti. Bilim karşısında uzun bir süre ürkek kalmıştım ve cevaplarla benim sorularım arasındaki uyumsuzluğun bilimin hatasından değil, be-

nim cehaletimden kaynaklandığını sanmıştım ama bu konu benim için bir oyun ya da eğlence değil, bir ölüm kalım meselesiydi ve ben istemeyerek de olsa şu kanaate vardım ki, sorduğum sorular sorulabilecek tek meşru sorulardı ve bütün bilimlerin temelini oluşturuyorlardı. Suçlanması gereken bu soruları soran kişi olarak ben değil, bu sorulara cevap verme iddiasında olan bilimin kendisiydi...

Bugün yaptıklarımın ve yarın yapacaklarımın sonucunda ne olacak? Hayatımın tamamının sonucunda ne olacak?”

Farklı bir yoldan söyleyecek olursak soru şöyleydi: “Niçin yaşayayım, niçin herhangi bir şeye karşı bir istek duyayım, niçin herhangi bir şey yapayım?” Soru şu şekilde de ifade edilebilir: “Hayatımın beni bekleyen, kaçınılmaz olan ölümün yok etmeyeceği bir anlamı var mı?”

Farklı şekillerde ifade edilebilen bu tek soruya bilimde bir cevap arıyordum ve şunu anladım ki, bu soru dikkate alındığında insanlığın bütün bilgisi sanki uçlarında iki ayrı kutup olan iki zıt yan küreye bölünmüş durumda: Biri negatif, diğeri pozitif kutup ama kutupların ne birinde ne de öbüründe hayatla ilgili sorulara cevap bulmak mümkündü.

İlk grubun soruyu muhatap alır bir hâli yoktu. Bu grup yani deneysel bilimler grubu, kendi alanının diğer alanlardan bağımsız olan sorularına açık ve kesin cevaplar vermektedir ve bu grubun en uçta duranı da matematiktir. Öbür bilim grubu yani soyut bilimler, soruyu muhatap alıyor ama cevaplamıyor. Bu grubun da en uç noktasında metafizik bulunuyor.

Deneysel alanla ilgili olarak kendime şöyle diyordum: “Her şey gelişir ve kendisini başka şeylerden farklılaştırır, karmaşıklığa ve mükemmelliğe doğru ilerler ve bu devinimi yöneten yasalar vardır. Sen bütünüün bir parçasısın. Bütünü mümkün olduğunca öğrendiğinde ve tekamül yasasını öğrendiğinde, o bütün içerisindeki yerini de öğrenmiş ve kendini tammiş olacaksın.” Kendimdeki bu gelişmeyi hissederek hayatımın sorusuna cevap bulacağım evrensel yasanın bu olduğunu düşünmem gayet doğaldı ancak büyümemin durduğu bir zaman geldi. Artık gelişmediğimi ama pörsüdüğümü hissetmeye başladım.

İtirafılarım, Lev Nikolayeviç Tolstoy

Örnek metni okuyunuz. Felsefi akıl yürütmeye dayalı bakış açısı ile hangi felsefi problemlerin ele alındığını belirledikten sonra, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanları üzerinden metni yorumlayarak düşüncelerinizi boş bırakılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖZET

1. Felsefe konularını ele alan, felsefi problemler üzerinde duran metinlere “felsefi metin” denir. Kelimelerin daha çok kavramsal yanlarının ortaya çıktığı, dilin bilgi vermek amacıyla kullanıldığı bu metinlerde soyutlamalardan yararlanır. Felsefi metin okumada öncelik, filozofun görüşlerinin gerçek olup olmadığı değil, ileri sürülen görüşleri “anlamak” olmalıdır. Filozofların görüşlerini bildirmede kullandıkları kendilerine özgü yöntemlerin ve felsefi metinde geçen kavramların ne anlama geldiğinin bilinmesi metnin anlaşılmasını kolaylaştırır. Bundan başka metinde ele alınan temel problemin ortaya konması, bu probleme filozofun bakış açısı, filozofun sonuca hangi argümanlarla ulaştığı, bu argümanları hangi kanıtlarla temellendirdiği dikkate alınarak metnin analiz ve değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Felsefi makale okunduğunda okuyucudan özgün bir şey üretmesi beklenmez. Okuyucunun vardığı sonucu savunmayı öğrenmesi, açıklama, yorumlama, eleştirme, alternatif görüş ve düşünce öne sürme faaliyetleri içine girmesi beklenir.

2. Felsefi metin, makale okumak kadar felsefi deneme yazmak da çabayı gerektiren bir faaliyettir. Deneme yazılarının fikri hayata ait olanları felsefi denemeyi

oluşturur. Felsefe geneli kucakladığı, varlığı bütünüyle ele aldığı, belli bir insanı değil, kendi özü ve yapısı içinde düşünülen insanı anlamaya çalıştığı ve her zaman her yerde var olan değerleri temellendirmeye çalıştığı için insan yaşantısına giren her şey felsefi denemenin konusu olabilir.

Felsefi denemelerde öğretici rolüne bürünmeden öğretmek, kesin sonuçlara varmadan eleştirmek, ispata kalkışmadan ve belgelere dayanmadan sonuçlara ulaşma özgürlüğü vardır. Felsefi denemelerin sınırlarını çizmek edebî denemeler de olduğu gibi oldukça zordur. Çoğunlukla biçimsel olarak eleştiri, sohbet ve ilmî yazılarla karışır. Felsefi denemeyi bu tür denemelerden ayıran temel özellik, sistemli, tutarlı ve temellendirmeye dayalı olarak yazılan yazılar olmasıdır. Var olan karşısında bir tavır alışı dile getiren felsefi denemeler eleştirel bakış açısına, evrensel bir bütünlüğe sahiptir.

3. Bilimsel bir eseri, sinema filmini, siyasi bir yazıyı, hikâyeyi veya bir şiiri felsefi akıl yürütmeye dayalı olarak incelemek; varlık, bilgi ve değerler açısından sorgulamaya dayalı olarak incelemeyi ifade eder. Felsefi akıl yürütmeye dayalı bakış açısı, insanın anlam dünyasını genişletir. Bireylerin, yaşamı sorgulamalarını; doğruyu ve yanlış ayırt etmelerini; gittikçe artan ve bu oranda kirlenen bilgiyi, sunulan iddia ve önermeleri eleştiri süzgecinden geçirmelerini; görüşlerini sağlam gerekçelerle desteklemelerini; otorite bağımlılığından kurtulmalarını sağlar.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Şair Melih Cevdet Anday “Düzenli Dünya” adlı şiirinde evren ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir.

“Bayılırım şu düzenli dünyaya

Kışı yazı

Baharı güzü

Gecesi gündüzü sırayla.

Bütün ağaçların kökü içerde

Dalların başı yukarda...”

Parçadan şair Melih Cevdet Anday’ın evrenle ilgili aşağıdaki görüşlerden hangisini savunduğu söylenebilir?

- A) Evrende bir amaçlılık vardır.
- B) Evren sonsuzdur.
- C) Evrende özgürlük yoktur.
- D) Evrenin genel dengesi içinde bir düzen vardır.

2. Bir ülkenin ceza kanunlarında hangi eylemlerin suç sayıldığı o ülkenin egemen kültürel normlarına göre belirlenir ancak bazen o topluma sonradan katılan veya suç algısı değişik olan diğer kültürler arasında hangi eylemin cezayı hak ettiğine, dolayısıyla hangi eylemlerin suç sayılması gerektiğine dair farklı yorumlar olabilmektedir. Örneğin, Kaliforniya’nın Fresno kentinde Laos kökenli Hmong kabilesine mensup Kong Moua, aynı kabileden bir kadını zorla kaçırmakla suçlandı. Sanık savunmasında, eyleminin Hmong kültüründe olağan kabul edilen bir evlilik ritüeli olduğunu iddia etti. Yerel kültürde yaygın olduğu anlaşılan bu uygulamaya göre, kadının kaçırılmaya direnmesi de, erkeğin bu direnci kırmak için güç kullanması da ritüel gereği idi. Günümüzde örnekleri çoğaltılabilecek bu türden davalarla karşılaşılması hukuk literatüründe kültür odaklı tartışmaların yoğunlaşmasına yol açmış ve “kültürel suç” ya da “kültürel savunma” terimlerini ortaya çıkarmıştır.

Aşağıda böyle bir durumla karşılaşıldığında nasıl karar verilmesi gerektiğine dair ileri sürülen argümanlardan hangisi diğerlerinden farklıdır?

A) Kültürel savunmayla suçun meşrulaştırılması gibi bir sonuç doğabilir ki, bu durum kamu düzeninin bozulmasına ve hatta anarşiye yol açabilir.

B) Kültürel savunmanın kabulü hukukun üstünlüğü ilkesinin sonunu getirip geleniğin üstünlüğüne yol açar.

C) Aynı eylemi gerçekleştirenlere içinde buldukları farklı kültürel koşullara bakılmaksızın aynı kuralların uygulanması kanun önünde eşitliği sağlamak yerine ona zarar verebilir.

D) Farklı kültürel değerlere sahip azınlığın haklarının korunması çoğunluğun haklarının korunmasının önüne geçmesi kanun önünde eşitlik ilkesinin ihlaline yol açar.

3. “Uçan ok durmaktadır çünkü bu ok her anda belli bir noktada bulunacaktır. Belli bir noktada bulunmak demek de durmak demektir ama hareketinin her bir anında duruyorsa ok, yolunun bütününde de durmaktadır.”

Elealı Zenon bu görüşüyle, aşağıdaki düşüncelerden hangisini dile getirmek istemiştir?

A) Var olanın hareketsizliğini

B) Bilimsel bilginin önemini

D) Ana maddenin niteliğini

E) Karşıtların birliğini

4. “Beni meşgul eden iktisat düşüncelerinin ortasında, birden şimşekler çaktı kafamda: ‘Güzel, Samara eyaletinde altı bin dönüm arazin, üç yüz altının olacak, peki sonra?’ Ve ben kıpırdamadan öylece duruyordum, ardından ne düşünmem gerektiğini bilmiyordum. Çocukları nasıl eğitmem gerektiğini düşündüğümde kendi kendime soruyordum; ‘Niçin?’ Halkın en yüksek refaha nasıl ulaşacağı üzerine kafa yorarken birden: ‘Bundan sana ne?’ diyordum ya da eserlerimin bana sağlayacağı ünü düşündüğümde, kendi kendime şöyle diyordum: ‘Pekâlâ, Gogol’dan, Puşkin’den, Shakespeare’den, Moliere’den, dünyanın bütün öteki yazarlarından ünlü olacaksın da ne olacak sanki!’”

Aşağıdakilerden hangisi Tolstoy'un cevaplamaya çalıştığı sorulardandır?

- A) Evrenin bir başlangıcı var mıdır?
- B) Hayatın anlamı nedir?
- C) İnsan akli gerçeği kavrayabilir mi?
- D) Gerçek nasıl bilinebilir?

5. Felsefi okumalarda okuyucudan hangisi beklenmez?

- A) Okuduğu metni yorumlaması
- B) Okuduğu metinle ilgili düşünce öne sürmesi
- C) Başka insanların ne düşündüklerini öğrenmesi
- D) Metni dilsel olarak anlaması ve tümceler arası ilişkileri belirlemesi

6. İlim ilim bilmektir

Yunus Emre der hoca

İlim kendin bilmektir

Gerekse bin var hacca

Sen kendini bilmezsen

Hepsinden iyice

Ya nice okumaktır...

Bir gönüle girmektir.

Yunus Emre'ye ait yukarıdaki dizelerde felsefenin problemlerinden hangisine yer verilmemiştir?

- A) Bilgi felsefesi ve problemine
- B) Varlık felsefesi ve problemine
- C) Ahlak felsefesi ve problemine
- D) Sanat felsefesi ve problemine

7. Hangisi felsefi denemeyi diğer denemelerden ayıran özelliklerden değildir?

- A) İçerik bakımından duygusal yoğunluğa sahip yazılardır.
- B) Ortaya konan düşünceleri destekleyen veya çürüten kanıtlar ileri sürülür yani temellendirilir
- C) Var olan karşısında bir tavır alışını dile getirir.
- D) Mantıksal ve tutarlı önermelerden oluşur.

8. “Okuyucu bu kitapta yalan dolan yok.(...) Kendimi herkese beğendirmek niyetinde olsaydım, özenir, bezenir, en gösterişli hâlimle ortaya çıkardım. Kitabımda sade, tabii ve her günkü halimle, özentisiz bezentsiz görünmek isterim çünkü ben kendimi olduğum gibi anlatıyorum(...) Başkaları insanoğlunu yetiştire dursun ben onu anlatıyorum ve kendimde, pek fena yetişmiş bir örneğini gösteriyorum. Bu örneğe yeniden biçim vermek elimde olsaydı onu elbet olduğundan çok başka türlü yapardım. Bir defa yapılmış artık. Şunu söyleyeyim ki, kendimi anlatırken söylediklerim değişik ve değişken olmakla beraber hiç gerçeğe aykırı değildir (...)”

Yukarıdaki metinde deneme türünün özelliklerinden hangisine ulaşamaz?

- A) İç gözleme ve öz eleştiriye dayalı bir “ben” anlatımı hâkimdir.
- B) Paylaşma amacı taşımamaktadır.
- C) İnsanın içinde yaşadığı dünyadan etkilenimleri yansıtılmaktadır.
- D) İnsana özgü özelliklerle psikolojik duygusal öğeleri işlemektedir.

9. “Theodoros, sözünü, ettiğimiz iki insandan her birinin durumu budur. Senin doğru olarak filozof dediğin özgürlük ve rahatlık içinde yetişmiş olanın talihine kölelere özgü işler yapmak düşerse, saf ve işe yaramaz görünmesinden, örneğin bir seyahat bohçasını bağlamasını, tatlı yemekler hazırlamasını veya hoş sözler söylemesini bilememesinden ötürü onu kınamamalıyız. Diğeri bütün bunları ustaca ve çabucak yapabilir ancak o, ne özgür bir adam gibi soylu bir tarzda paltosunu sağ omuzuna atmasını, ne konuşma sırası kendisine geldiğinde Tanrılarla mutlu insanlara yakışan şekilde sözlerini ahenkli kılmasını bilir.”

Yukarıdaki metinde ele alınan temel problem aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Filozof olmanın, hayata ilişkin deneyimlerimiz üzerinde düşünmek, onu sorgulamak olduğu
- B) Filozof olmanın sadece düşünülen şeyi değil, düşüncenin kendisini de sorgulama konusu yapmak olduğu
- C) Filozofun, yığınını kesin doğrularını problemler haline getiren kişi olduğu
- D) Sıradan insanla filozof arasında farklılık olduğu

1. UYGULAMANIN CEVAP ANAHTARI

Konu ya da durumla ilgili öne sürülen fikirler nelerdir?

İnsan doğal bir çevrede yaşayan bir varlıktır. Doğal çevrenin insanlar için bu kadar hayati bir önem taşımasına rağmen yine insanlar tarafından sorumsuzca kirletiliyor olması acı bir gerçektir. Çevrenin geri dönülemez şekilde kirletilmesi ekolojik denge- nin bozulmasına yol açmakta, sonuçta zararı yine insan ödemek zorunda kalmaktadır. Yukarıdaki metinde insanın yol açtığı bu sorunun yine insanlar tarafından çözüle- bileceğine ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Bu görüşlerden ilki hukuksal sorumluluk diyebileceğimiz çevrenin eski hâline getirilmesi için zarara yol açandan masraflarının alınması yani tazminat ödetme; ikincisi ise çevreyi koruma bilincinin insanlara kazan- dırılması yani eğitimidir.

Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?

Çevreyi korumada yukarıda söz edilen yöntemlerden başka çözüm yolları olabilir. Örneğin, atıkların arıtılması ve zararsız hale getirilmesi, yeni ve temiz enerji kaynak- ları oluşturulması gibi teknolojik önlemler alınabilir. Ülkeler tarafından çevrenin ko- runmasına yönelik ulusal eylem planı hazırlanarak, çevreye zarar vermeyen, çevre ile uyumlu sürdürülebilir bir kalkınma ve gelişme politikası izlenebilir. İklim değişikliği ve global ısınma gibi konularda uluslararası işbirliğine gidilebilir. Kamuoyunun çevre sorunları karşısındaki duyarlılığını artırmak için sivil toplum kuruluşlarının çalışma- larına ağırlık verilebilir. Farkındalığın artırılması ve katılımcı bireylerin oluşması ama- cıyla sosyal medyada çevre ile ilgili haber paylaşımlarına ağırlık verilebilir.

2. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9
D	C	A	B	C	D	A	B	D

SÖZLÜK

A **Agnostisizm(bilinemezlik):** Tanrı'nın varlığının ya da yokluğunun biline-
meyeceğini savunan görüş.

Apeiron: Antik Yunancada “sınırlı olmayan”, “belirlenemez olan”

Apriori (önsel): Deneyim öncesi deneyime dayanmayan bilgi. Örneğin, “a,
adıdır” gibi akıl ilkeleri ile metafizik yargılar apriori bilgilerdir.

Apestoriori (sonsal): Deneyim sonrası, deneye dayalı bilgi. “Hava gazlardan
oluşur” önermesi gibi

Arkhe: İlk ana madde

Analitik Felsefe: Felsefenin görevinin kavramsal ya da dilsel analiz olduğu-
nu ileri süren görüş

Ampirizm: Bilginin kaynağının duyu ve deneyimler olduğunu savunan gö-
rüş.

Aşkın: Gerçekliği aşan, doğaüstü, insanlık düzeyinin üstüne çıkan

Ateizm: Tanrı'nın varlığını inkâr eden görüş.

B **Bilim:** Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu alan, deneye dayanan
yöntemlerden ve gerçeklikten yararlanarak, yasaları ortaya çıkarmaya çalışan
düzenli bilgiler sistemi.

C **Çıkarısama:** Bir düşünceden diğerine; düşüncede bir inançtan, önermeden
bir başka inanç ya da önermeye geçiş.

D **Deizm (Yaradancılık):** Yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın varlığını
kabul eden, vahiy, peygamber ve dinlere gerek olmadığını savunan anlayış

Determinizm (Belirlenimcilik): Evrende bütün olup bitenlerin nedensellik
bağlantısı içinde belirlendiğini öne süren görüş. Aynı koşullarda, aynı ne-
denler aynı sonuçlara yol açmaktadır.

Dogmatizm: Bazı ilke ve öğretileri eleştirmeden benimseyen, bir inancı körü
körüne savunan anlamına gelir. Ayrıca bilgi ve varlık bakımından kendisin-
den şüphe edilmeyecek kesinlikte mutlak ve değişmez bilgilere ulaşabilece-
ğini savunurlar.

Düalizm (ikicilik): Varlığın birbirine indirgenemeyen iki farklı töz (ruh ve madde) den meydana geldiğini savunan görüş

E Entüisyonizm (Sezgenicilik): Bilginin kaynağının akıl ve duylardan daha üstün bir güç olan, aniden ve doğrudan aracısız bilmeyi içeren sezgi olduğunu savunan görüştür.

Estetik: Sanat felsefesi. Sanatın farklı kültürlerdeki yerini, insan açısından yerine getirdiği fonksiyonu ve insan için taşıdığı anlamı araştıran felsefe dalı

Etik: Ahlâk felsefesi. İnsan yaşamının amacının ne olması gerektiğini, ahlâklı ve erdemli bir yaşayışın neleri içerdiğini araştıran felsefe disiplindir.

F Fenomen: Görünüş, duylarla algılanabilen her şey

G Geist: Hegel'de varlığın temelinde bulunan ilke. Varlık bu temel ilkenin, mutlak ruh'un (aklın) kendi kendini aşması, bir amaca doğru ilerlemesi, kendini bulması, kendi bilincine ve özgürlüğüne varması sonucunda oluşur.

H Hak: Bireyin başkalarından isteyebileceği, talep edebileceği şeylerdir. İnsanın bir eylemde bulunabilme ve bir olanak ya da koşuldan yararlanma yetkisidir.

Hedonizm (Hazcılık): Ahlâk alanındaki en yüksek değer ve iyinin haz olduğunu savunan görüş

Hipotez: Bilimde gözlemlenen olgularla ve olgular arasındaki ilişkilerle ilgili geçici açıklama taslağı

İ İdea: Platon'a göre algılarla kavradığımız nesnelere orijinal formları, örnekleri

İdealizm: Varlığın mahiyetinin duyu organları ile algılanan nesnelere değil; zihinsel, akılsal, kavramsal yani soyut bir nitelik olduğunu kabul eden görüş.

K Kaos: Kargaşa, evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu

Kritisizm (Eleştirel felsefe): İnsan zihninin güçlerini ve insanın neyi bilip neyi bilemeyeceğini de belirlemeye çalışan bu görüşe göre bilgini kaynağı hem akıl hem de duyu ve deneyimlerdir.

L Liberalizm (Özgürlükçülük): Bireyin kendisini özgürce gerçekleştirme ve ifade etmesini ön plana çıkartan, siyasi, ekonomik alanda tüm engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan ve bu alanlarda devletin müdahalesinin sınırlandırılmasını isteyen görüş

M

Materyalizm: Yalnızca maddenin gerçek olduğunu, maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin var olmadığını savunan görüş.

Mekanizm: Fiziki, biyolojik, psikolojik ve toplumsal tüm olayları mekaniğin yasalarıyla (yani hareket halindeki madde aracılığı ile) açıklayan görüş

Meşruiyet: Bir iktidarın veya kural sisteminin yasalara uygun olması, siyasi iktidarın halkın rızasına ve onayına dayandırılması durumu

Metafizik: Doğa ötesi (Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi) var olanı ve ilk nedenlerini araştıran felsefe disiplini

Mitoloji: Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle oluşan halk hikâyelerinin doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan bilim

Monarşi: İktidarın tek bir kişide toplandığı yönetim tarzı

Monoteizm: Tek tanrıcılık. Vahye dayalı dinlerdeki Tanrı inancı

N

Nesnel: İnsan zihninden bağımsız olarak var olan, herkes tarafından gözlemlenebilen ve doğrulanabilen

Nihilizm (Hiççilik): Maddesel gerçekliğin varlığını inkâr eden, bilgi ve değer olarak hiçbir şeyin olmadığını öne süren görüştür.

Numen: Deneysel ve rasyonel bir bilginin konusu olmayan, deneyi aşan, duyularla algılanamayan

O

Olgu: Gözlem ve deney konusu olan, var olandır

Oluş: Bir şeyin gizli gücünü, olanaklarını gerçekleştirilmesi, doğal amacına, hedefine ulaşması durumu, olduğundan başka türlü olması süreci

Ontoloji: Varlıkla ilgili olan, varlığı konu alan, varlığın gerçekte ne olduğunu ortaya koymaya çalışan felsefe dalı

Ö

Önsel Bilgi: Deneysel olmayan, deneyden türetilmeyen, doğuştan, yalnızca akıldan ve aklın etkinliğinden türetilen bilgi, apriori

Öz: Varlığın aslını kuran şey, temel özellik. Bir şeyi o şey yapan şey

Öznel: Nesnenin karşısında yer alan özneye yani “ben”e ait olan. Zihinden, algıdan türeyen, kişisel yargılarımızın sonucu olan

P

Panenteizm: Var olan her şeyin Tanrı’da anlam bulduğunu iddia eden görüş.

Panteizm: Tanrı’nın ya doğanın kendisi ya da doğal düzenin bir parçası oldu-

ğunu kabul eden görüş.

Politeizm: Birden çok Tanrının varlığını savunan görüştür

Pozitivizm (Olguculuk): Bilinebilir olanın sadece olgular olduğunu ileri süren görüştür.

Pragmatizm (Faydacılık): Teoriden çok pratiğe önem veren bu görüşe göre doğru bilginin ölçütü işe yararlılığı ve sunduğu pratik çözümdür.

R

Rasyonalizm (Akılcılık): Doğru bilginin kaynağının akıl olduğunu kabul eden görüş.

Realizm (gerçekçilik): İnsan zihninden bağımsız, insan bilincinin ürünü olmayan bir gerçekliğin (dış dünyanın) var olduğunu kabul eden görüş.

Rölativizm (Görecelik): Doğruluğun ya da doğruların bireylere, çağlara ve toplumlara göre değiştiğini savunan görüş.

S

Septisizm (Kuşkuculuk): Kesin ve doğru bilginin olanaklı olmadığını ve insanın görüşlerin ötesine geçerek gerçekliğin kendisine ulaşamayacağını öne süren görüştür.

Sofistler: İnsan üzerine felsefenin başlatıcısı olarak ortaya çıkan gezgin felsefe öğretmenlerine verilen ad

Sosyalizm (Toplumculuk): Üretim araçlarını toplumun ortak mülkiyeti yaparak sömürünün olmadığı, sınıfsız bir düzeni amaçlayan siyasi düşünce ya da ideoloji

Sosyal Devlet: Bireyler arasındaki gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek, dar gelirli sınıflara insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamak, insanların yaşam kalitesini, refah düzeyini artırarak toplumsal sınıflar arasında denge kurmayı amaçlayan devlet modeli

T

Teokrasi: İktidarın Tanrı'dan geldiği ve bu iktidar ya da gücün, yalnızca Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi tarafından kullanıldığı inancına dayanan siyasi toplum düzeni.

Teori (Kuram): Doğadaki düzenlilikleri ifade eden, fenomenleri açıklamada kullanılan ve doğru olduğu kabul edilen genel, soyut ve ideal bir ilke

Teizm: Evren ve evrendeki her şeyi yoktan var eden mutlak güce sahip, ezeli ve ebedi olan bir Tanrının varlığını savunan görüş.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ahmet, Felsefeye Giriş, , BB101 Yayınları, 2017
- Bolay, Süleyman Hayri, Felsefeye Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016
- Cevizci, Ahmet, Felsefeye Giriş, Nobel yayın dağıtım, İstanbul, 2015
- Cevizci, Ahmet, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003
- Çüçen, Kadir, Yaşam ve Ölüm Felsefesi, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2017
- Çüçen, Kadir, Bilgi Felsefesi, Sentez Yayıncılık, 2012
- Çüçen, Kadir, M. Zeynep Zafer, Adnan Esenyel, Varlık Felsefesi, Ezgi yayınları, Bursa, 2009
- Gaarder, Jostein, Sofî'nin Dünyası, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1996 syf 14 ve 38
- Gökberk, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010
- Kaya, Mahmut, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri, Klasik Yayınları, İstanbul, 2003, syf 295
- Kazimler. Adjukiewicz, Felsefeye Giriş Temel Kavramlar ve Kurallar, Çeviren, Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, 1994
- Kılıç, Cevdet, Bilgelik Hikâyeleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013
- Mengüşoğlu, Takiyeddin, Felsefeye Giriş, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2013
- Özdemirci, Ata, Saruhan, Şadi Can, Bilim Felsefe ve Metodoloji, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2016
- Russell, Bertrand, Felsefe Sorunları, Çeviren Vehbi Hacıkadiroğlu, Alaz Yayınları, İstanbul, 1980
- Soykan, Ömer Naci, Estetik ve Sanat Felsefesi, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2010
- Sayar, Kemal, Meleklerin Hışırtısı, Makale 16.07.2017
- Tepe, Harun, Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ve Hakikat, Ark Yayınevi, Temmuz 1995
- Tunalı, İsmail, Estetik, , Cem Yayınevi, Ankara, 2002
- Topçu, Nurettin, İsyân Ahlâkı, Dergâh Yayınları, Nisan 2017 sayfa 33-34

Uyanık, Mevlüt, Felsefi Düşünceye Çağrı, Elis Yayınları

Yazıcı, Sedat, Felsefeye Giriş, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016

Yıldırım, Cemal, Bilim Felsefesi, Remzi Kitabevi,2010

İNTERNET KAYNAKÇASI

<http://www.serbestiyet.com/yazarlar/kemal-sayar/meleklerin-hisirtisi-804286>
(12.10.2017)

<http://baltalimani.com/pdf/Biliminsanininsorumlulugu.pdf> (23.10.2017)

<http://www.turkpsikiyatri.org/arsiv/bilimfelsefesi.pdf> (23.10.2017)

<http://www.maturidiyeseviotagi.com/wp-content/uploads/2015/04/Aristo-ve-Fa-rabide-mutluluk-d%C3%BC%C5%9F%C3%BCncesi-%E2%80%93-y%C3%BCk-sek-lisans.pdf> (30. 10.2017)

<http://flsfdergisi.com/sayi11/79-101.pdf> (30.11.2017)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/738/9420.pdf> (17.11.2017)

http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_15.pdf (28.12.2017)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (13. 11.2017)

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf
(9.10.2017)

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/219667> (22.11.2017)

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/92fd22661ba7024_ek.pdf?dergi=Am-me%20Idaresi%20Dergisi (02.01.2018)

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/31210> (23.01.2018)

<http://www.akademikbakis.org/eskisine/39/09.pdf> (05.02.2018)

http://www.phil.metu.edu.tr/sites/default/files/Necati_Oner.pdf (16.01.2018)

<http://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/19%20Son/18.pdf> (17.11.2017)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/58/543.pdf> (18.12.2017)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1340/15521.pdf> (06.01.2018)

http://www.hedefaof.com/documents/Ders_kitaplari/fel304u.pdf (12.12.2017)

http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_15.pdf (23.12.2017)

<https://www.safakural.com/makaleler/bir-bina-kente-ne-soyleyebilir-30.03.3003>
(13.02.2018)

http://hedefaof.com/documents/Ders_kitaplari/fel407u.pdf (10.02.2018)

<https://omerfaikanli.files.wordpress.com/2017/11/2-sofistler.pdf> (28.10.2017)

<http://www.iletisimvediplomasi.com/medya-okuryazarligi-prof-dr-zakir-avsar/>
(15.01.2018)

<http://www.haber7.com/saglik/haber/2474975-asiri-terleme-hastaligi-hiperhidroz-nedir-tedavisi> 08.02.2018 (27.01.2018)

<http://www.sabah.com.tr/webtv/dunya/perudauzayliyaaitolduguiddiaedilenbirmumyabulundu> 'dan kısaltılarak düzenlenmiştir (26.01.2018)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1340/15521.pdf> (06.02.2018)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/58/543.pdf> (12.02.2018)

http://www.ekevakademi.org/Makaleler/1106450940_05%20Fatma%20Zehra%20pattabanoglu.pdf (21.12.2017)

http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp8_48.pdf
(19.12.2017)

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/58/3/3_halis_cetin.pdf (04.12.2017)

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 51:1(2010), ss. 15-46

<https://www.ntv.com.tr/video/egitim/dunyanin-en-iyi-50-ogretmeni-arasina-giren-nurten-akkus-ntvy-konustu,J03MXNrQ6kGZDmq3QEi1tg> (10.12.2017)

<http://www.internethaber.com/tuzlada-kimyasal-sizinti-panigi-1833966h.htm>
(25.12.2017)

<http://www.sggm.saglik.gov.tr/TR,4064/obezite-mucadele-hareketi-kampanyasi.html>
(27.10.2016)

<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=45858> (01.02.2018)

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935051.pdf>
(02.07.2018)

www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2010-3/2010-3-uye.pdf
(07 07.2018)

<https://nurandirek.wordpress.com/>

GÖRSEL KAYNAKÇASI

<https://jaypgreene.com/2017/04/16/and-the-higgy-goes-to-plato/> (10.08.2018)

<http://aa.com.tr/en/politics/turkey-parliament-ratifies-bill-to-lift-mps-immunity/575443> (02.01.2018)

<http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR,45526/edirne-selimiye-camii-ve-kulliyesi.htm>

Görseller shutterstock.com, 123RF.com, Dreamstime.com sayfalarından telif ödenerek alınmıştır.

